

POLITIIKAN MARKKINAPAIKKA

Parlamentaarisen retoriikan tyylit ja etiikka eduskunnan kyselytunnilla

Vilja Laaksonen

Pro gradu -tutkielma

Valtio-oppi

Yhteiskuntatieteiden

ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Helmikuu 2011

TIIVISTELMÄ

POLITIIKAN MARKKINAPAIKKA

Parlamentaarisen retoriikan tyyli ja etiikka eduskunnan kyselytunnilla

Vilja Laaksonen

Valtio-oppi

Pro gradu -tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Helmikuu 2011

111 sivua + 2 liitettä

Ohjaaja: Pekka Korhonen

Tutkielmassa käsitellään parlamentaarista retoriikkaa eduskunnan kyselytunnilla. Kyselytuntia voidaan pitää politiikan markkinapaikkana, sillä se tarjoaa ministereille ja kansanedustajille hyvän tilaisuuden saada äänensä kuuluviin. Tutkielman tarkoituksena on selvittää, miten politiikka, retoriikka ja vallankäytön vastuu kohtaavat poliittisessa debatissa. Tutkielman aineisto koostuu kahdesta vuoden 2009 kyselytunnista ja analyysia tuetaan asiantuntijoiden, kuten eduskunnan puhemiehen, haastatteluilla. Tutkimusmenetelmänä käytetään retorista analyysia. Analyysissa hyödynnetään Aristoteleen ja Ciceron teoksia sekä Kari Palosen, Chaïm Perelmanin ja Stephen Toulminin teorioita ja retorisen analyysin työkaluja. Poliittisen analyysin syventämiseksi työssä tukeudutaan myös Max Weberin, Frank Ankersmitin, Carl Schmittin ja Ronald Beinerin ajatuksiin politiikasta, vallasta ja poliittisesta arvioinnista.

Kyselytunnin retoriikkaa määrittää siihen sisäänrakennettu hallitus vastaan oppositio -asetelma ja sen näkyvyys poliittisella areenalla. Tutkielman perusteella voidaan todeta, että hallitus- ja oppositioretoriikassa oli havaittavissa selkeitä eroja. Hallitusretoriikka oli tulevaisuuteen suuntautunutta ja siinä pyrittiin puolustamaan tehtyjä valintoja. Oppositioretoriikassa käsiteltiin sen sijaan nykyisyyttä ja sen argumentoinnilla pyrittiin kyseenalaistamaan tai kumoamaan jo tehtyjä ratkaisuja. Myös arvoilla ja arvostuksilla, kuten esimerkiksi vastuun, oikean, väärän ja epäedullisen käsitteillä, oli merkittävä rooli parlamentaarisessa retoriikassa.

Tutkielman pohjalta voidaan päätellä, että vaikka kyselytunti näyttyy vastakkainasettelun ja vaihtoehtojen kenttänä, ei sitä voida pitää aidosti vuorovaikutteisena areenana. Kyselytunnille juurtunut hallitus- ja oppositiokulttuuri ei jätä tilaa vaihtoehtojen vertailulle. Vaarana on, että kyselytunti tyipistyy omalle puolueelle ja omille kannattajille pidetyiksi puheenvuoroiksi. Tutkielman taustalla vaikuttaa ajatus siitä, että parlamentaarisen retoriikan laatua ja sisältöä tulisi arvioida nykyistä käytäntöä systemaattisemmin. Tämä voisi edistää sekä parlamentaarisen retoriikan tasoa että kansalaisten mahdollisuuksia osallistua poliittiseen arviointiin ja siten vaikuttaa myönteisesti koko poliittisen järjestelmän uskottavuuteen.

Avainsanat: Argumentointi, etiikka, kyselytunti, politiikka, retoriikka, valtio-oppi

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	3
1.1	Tutkimuksen lähtökohdat.....	3
1.2	Aineiston esittely.....	9
1.3	Tutkimuskysymys, aineiston käsittely ja analysointi.....	11
2	POLIITTISEN RETORIIKAN TUTKIMUS.....	15
2.1	Retoriikka oppina, tutkimuskohteena ja analyysimenetelmänä.....	15
2.2	Parlamentaarinen retoriikka.....	21
2.3	Retoriikka, politiikka ja poliittiset toimijat	28
2.4	Eduskunnan kyselytunti – poliittisen kansan sirkushuvia?	34
3	PARLAMENTAARISEN RETORIIKAN TYYLIT KYSELYTUNNILLA	41
3.1	Parlamentaarisen puheen yleiset piirteet	41
3.2	Hallitus- ja oppositioretoriikka.....	57
4	POLITIikka, RETORIikka JA VASTUU VALLASTA.....	77
4.1	Arvot ja poliittisen puheen periaatteet	77
4.2	Poliitikko vallankäyttäjänä: intohimo, vastuullisuus ja suhteellisuudentaju.....	84
5	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	95
5.1	Parlamentaarisen puheen luonne ja pelisäännöt.....	95
5.2	Muutoksen tuulia.....	100
	LÄHTEET	105
	LIITTEET.....	112
	Liite 1. Parlamentaarisen retoriikan tyylit -lomake.....	112

Liite 2. Haastattelurunko113

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Puheensorina käy kiivaana istuntosalissa. Näyttää siltä, ettei salissa päästä yksimielisyyteen siitä, millä valinnoilla ja elvytystoimilla Suomi selviää talouskriisistä. Tarjolla ei välttämättä ole kovin monia vaihtoehtoja kansakunnan hyvinvoinnin edistämiseksi tai sen pelastamiseksi, mutta ainakin keskustelu siitä yhdestä ja oikeasta ratkaisusta käy kiivaana. Niin yksittäisillä poliitikoilla ja puolueilla kuin erilaisilla ryhmittymilläkin on oma tarinansa kerrottavanaan.

Suomalaiseen politiikkaan viitataan usein konsensuspolitiikkana tai konsensushakuisena politiikkana. Konsensushakuinen politiikka on myös saanut osakseen paljon kritiikkiä. Esimerkiksi Katja Boxbergin ja Taneli Heikan kirjoittamassa, vuonna 2009 julkaistussa *Lumedemokratiassa* nyky-Suomi kuvataan tasapäistävänä ja mädäntyneenä yhteiskuntana. Konsensushakuisuus ei kuitenkaan tule ensimmäisenä mieleen kyselytunnin katselijalle. Äkkiseltään näyttää, etteivät oppositio- ja hallituspuolueet ole juuri mistään samaa mieltä; miksi olisivatkaan – kyselytunti tarjoaa hallituspuolueille mahdollisuuden puolustaa tehtyjä ratkaisuja ja opposition edustajille mahdollisuuden kritisoida niitä. Tietysti on aiheellista pohtia, voidaanko yleistä suomalaisen politiikan luonnehdintaa automaattisesti suhteuttaa kyselytuntiin, jota voidaan aiheellisesti pitää valiokuntatyöskentelyn jälkipelinä. Kyselytunnilla keskustellaan tyypillisesti asioista, joista on *päätetty* jotain. Kyösti Pekonen tuo esiin, etteivät kansanedustajat arvosta täysistuntoa, koska eduskunnan todellinen työ tehdään valiokunnissa. Toisaalta valiokuntatyöskentely ei ole julkista suurelle yleisölle, kun taas kyselytunti on. Julkisuus contra suljetut ovet asettaakin valiokunta- ja täysistuntotyön eri valoon: näin valiokunta- ja täysistuntopuheella on erilaiset funktiot. Tämä korostaa kyselytunnin merkitystä politiikan areenalla sekä median että suuren yleisön keskuudessa.

Mitä politiikka oikeastaan on? Max Weberin (2009, 70–71, 79) mukaan politiikka on ennen kaikkea vaikuttamista vallan jakoon esimerkiksi poliittisten ryhmien välillä. Tähän liittyy näkemys politiikan luonteesta ja kohteesta, ja Weber ymmärtää politiikan *valtion* johtamisen tai johtamiseen vaikuttamisen näkökulmasta. Weber näkeekin politiikan ja vallan suhteen erottamattomana: poliittisessa toiminnassa mukana oleva tavoittelee aina valtaa. Tällöin valtaa ei kuitenkaan tavoitella itsetarkoituksena, vaan siksi, että se on Weberin näkemyksen mukaan välttämätöntä *status quon* muuttamiseksi (ks. Palonen 2006, 210). Valta ja vallanjako ovat aina jollain lailla läsnä poliittisissä kysymyksissä. Steven Lukes (1974, 50–56) nostaa esiin, että vallan harjoittaminen ja ilmeneminen tulee esiin siinä, että toimijoilla olisi myös *valtaa toimia toisin*. Koska päättäjillä olisi ollut mahdollisuus valita toisinkin, ovat he vastuussa toiminnastaan tai valinnastaan olla toimimatta, eli *vallankäytöstään*.

Politiikka käsitteenä kytkeytyy vahvasti vallan käsitteeseen. Poliitiikka on yksityiskohtaisemmin myös päätöksentekoa, hallitsemista, mielipidemuokkausta ja lobbausta (Paloheimo & Wiberg 1997, 15). Poliitiikka vaatii myös aina valintojen tekemistä. Wibergin (2001) mukaan politiikka on välttämätöntä ”koska tarvitaan keino, jolla voimavarojen niukkuutta voidaan järjestäytyneesti hallita” (s. 83). Weber (2009, 84, 90, 97) puolestaan näkee politiikan omalakisena alueenaan, jossa kamppailu on aina läsnä. Puolueet käyvät kamppailua sekä viroista että asiakysymyksistä. On erittäin epätodennäköistä, että yhteiskunnan ongelmakohtiin, kuten esimerkiksi talouskriisiin, olisi yhtä oikeaa ratkaisua. Vaihtoehtoja sen sijaan on runsaasti ja niiden paremmuutta on mahdollista puntaroida esimerkiksi yhteiskunnan arvomaailman, historian esimerkkien ja markkinatalouden realiteettien pohjalta. Näiden vaihtoehtojen välisen paremmuuden vertailu on politiikkaa ja usein se tapahtuu puheen voimalla, vaikuttamalla kuulijoihin.

Retoriikka voidaan nähdä taitona ymmärtää, mikä on missäkin yhteydessä vakuuttavaa (Retoriikka 1355b30). Kari Palosen (2011b, 1) mukaan parlamentaarisessa retoriikassa eri osapuolet pyrkivät politikoimaan tiettyjä toimintatapoja vallitsevan puhekulttuurin piirissä huomioiden parlamentin voimasuhteet ja poliittisen tilanteen. Ryhmäkohtaisia etuja ajetaan

usein myös toisten ryhmien kustannuksella (Paloheimo & Wiberg 1997, 15). Esimerkiksi oppositio vastaan hallitus -asetelma luo oman merkittävän ja tunnusomaisen luonteensa eduskunnan kyselytunnille.

Parlamentaarinen puhe eduskunnan kyselytunnilla eroaa esimerkiksi valiokuntatyöskentelystä sen julkisen luonteen vuoksi. Kyselytunnin ei ehkä ole tarkoitustaan olla aidosti vuorovaikutteinen areena, mutta ainakin se tarjoaa kansanedustajille ja ministereille mahdollisuuden tuoda äänensä kuuluviin, markkinoida omia näkemyksiään. Ranta (1990, 60) totesi jo kaksi vuosikymmentä sitten, että tulevaisuudessa kansalaisiin viitataan pikemmin asiakkaina kuin alamaisina. Ranta ennustikin, että yhteiskunnallinen markkinointi tulee kasvamaan. Median välityksellä tapahtuva imagonrakennus ja mielikuvien hallinta on jo luonnollinen osa poliittista kenttää.¹ Tiistaina 24.8.2010 *Helsingin Sanomat* uutisoi Sdp:n eduskuntaryhmän kokouksen lopputuloksen: *Sdp:lle ei käy eläkeikää nostava hallitus*. Kokouksessaan Sdp:n eduskuntaryhmä sopi tämän lisäksi kaksi muuta sitoumusta, jotka ovat heille kynnyskysymyksiä seuraavaan hallitukseen menemiseen. Näitä olivat työllisyysmäärärahojen ja pääomatuloveron nostaminen. (ks. Junkkari 2010.) Kynnyskysymykset ovat valtaosalle kansasta myönteisiä, ja ei ole yllättävää, ettei samassa yhteydessä kerrottu konkreettisia keinoja siitä, kuka nämä muutokset toteuttaa, miten nämä muutokset tullaan toteuttamaan ja millä resursseilla kaksi näistä katetaan. *Helsingin Sanomien* 17.2.2011 julkaiseman gallupin mukaan Sdp:n kannatus on ennätysalhainen, vain 17,9 % (ks. Haglund 2011). Näin hallitukseen meno ei ole missään nimessä itsestäänselvyys Sdp:lle, ja voidaan ajatella, että kynnyskysymysten määrääminen vaalien alla palvelee enemmän markkinointitarkoitusta kuin todellista hallituspohjan kaavailua. Tätä poliittinen markkinointi julkisuudessa onkin tyypillisimmillään: tulevaisuuteen suuntaavaa, mahdollisimman laajaan ”asiakaskuntaan” vetoavaa ja arvattavan epämääräistä.

¹ Uimosen (1992, 9, 15) mukaan nykyisenkaltainen, pitkälti uuteen mediaan pohjaava, julkisuuspelejä oli näkyvissä Suomessa jo 1980-luvulla.

Poliittisessa markkinoinnissa ei sinällään ole mitään moitittavaa, sillä erilaisten näkemysten ja vaihtoehtojen esiintuominen on kansalaisten etu. Ongelma on siinä, miten se tehdään ja mitä sillä saavutetaan tai menetetään. Kansanedustajat ja ministerit miettivät puheita pitäessään ja esityksiä luonnostellessaan luonnollisesti käsiteltävän asian lisäksi oman puolueensa etua, mutta myös omaa uraansa poliitikkona. Koska kyselytunnilla on merkittävä rooli poliittisen näkyvyyden kannalta, ei ole yllättävää, että kyselytunnilla kansanedustajat ja ministerit voivat toivoa saavansa julkisuutta ja siten kannatusta.

Saksalainen runoilijakirjailija Bertolt Brecht (1964) kirjoitti toisen maailmansodan syttymisen aikoihin:

Voi olla, ettei meidän maassa kaikki suju
niin kun pitäisi.
Mutta kukaan ei voi kiistää ettei propaganda
ole hyvää.
Jopa nälkää näkevien on myönnettävä,
että kansanhuoltoministeri pitää hyviä puheita.

Puheen voimalla voidaan tehdä paljon. Sillä voidaan luoda yhteisymmärrystä ja järjestystä kaaoksen keskelle, mutta sen avulla voidaan myös luoda eripuraa ja näkymättömiä aitoja kansalaisten välille. Erään kerran kyselytuntia katsoessani mietin, miten kansanedustajien ja ministerien puheenvuoroja arvioidaan. Koska näillä puheilla *tehdään politiikkaa*, voisi olettaa, että näiden puheiden laatua ja niihin sisällytettyjä faktoja arvioitaisiin joillain kriteereillä. Samaa kaivattiin myös lauantaina 24.7.2010 ilmestyneessä *Helsingin Sanomien* mielipidekirjoituksessa, jossa kirjoittaja penäsi, että kansanedustajien lupauksen toteutumista pitäisi voida seurata tarkemmin (ks. Kivikangas 2010). Tietysti lupauksen toteutumista ei voi suoraan verrata puheen laatuun, mutta esimerkiksi argumentoinnin selkeys auttaa eittämättä lupauksen toteutumisen tarkastelua. Eduskunta valvoo hallituksen toimintaa, mutta kuka arvioi analyyttisesti ja systemaattisesti kansanedustajien puheita tai esimerkiksi kyselytunnin keskustelua? Eduskunnan kyselytunnin hallitus- ja oppositioretoriikan analyyttiseen tarkasteluun sekä käytäntöjen että sisällön kannalta ei ole mielestäni kiinnitetty riittävästi

huomiota, kun mietitään, mikä painoarvo kyselytunnilla on julkisuudessa. Kenties tähän ei ole kiinnitetty huomiota siksi, että tosiasiaa valtaosa eduskunnan kyselytunnilla keskusteltavista aiheista on jo kaluttu loppuun valiokunnissa. Kenties syy on siinä, että nykyiseen käytäntöön on totuttu.

Kun on verrattu suomalaisten luottamusta yhteiskunnallisiin instituutioihin, on havaittu, että siinä missä 90 % kansalaista luottaa poliisiin, vain 40 % sanoo luottavansa eduskuntaan. Lukuja vertailtaessa on kyllä todettava, että luottamus eduskuntaan on ollut vielä matalammalla 1990-luvulla, jolloin luottamusjakauma vaihteli 31–34 % välillä. (Mattila & Sänkiäho 2005.) Nykyiseen luottamustasoon ei kuitenkaan voida olla tyytyväisiä, ja olisi mielenkiintoista tietää, miten esimerkiksi vaalirahakohu on vaikuttanut tähän tilanteeseen. Muutosta tarvitaan ja yksi askel siihen suuntaan olisi arvioida poliittista keskustelua ja yksityiskohtaisemmin poliittisia puheenvuoroja systemaattisemmin ja analyttisemmin kuin mitä tähän mennessä on tehty.

Tässä tutkielmassa politiikkaa tarkastellaan retoriikan ja vallankäytön vastuun näkökulmasta. Työn tavoitteena on pohtia, miten politiikka, retoriikka ja vallankäytön vastuu kohtaavat eduskunnan kyselytunnilla. Tutkimusongelmaan etsitään vastausta kirjallisuuden, kahden näytteeksi valitun kyselytunnin sekä asiantuntijahaastattelujen avulla. Tulen ensiksi esittelemään aineiston, johon työni pohjautuu. Työn toisessa luvussa taustoitan poliittisen retoriikan tutkimusta aloittaen antiikin retoriikasta. Antiikin retoriikan esiin nostaminen on merkityksellistä aiheen ymmärtämisen kannalta, sillä suurin osa nykyään käytössä olevista retoriikan käsitteistä palautuu antiikkiin ja tarkemmin sanottuna Aristoteleeseen (384–322 eaa.) ja Ciceroon (106–43 eaa.). Vaikka asiat ja viestintäkanavat muuttuvat, on poliittisen debatin perimmäinen luonne säilynyt hyvinkin samanlaisena kautta vuosituhansien. Tämä puoltaa sitä, että työssä pyritään käsittelemään kaikkia ajattelijoita samalla tavalla. Tuon esiin nykypäivän parlamentaarisen retoriikan yleisiä piirteitä muun muassa Kari Palosen julkaisujen pohjalta. Kolmannessa luvussa käsittelen parlamentaarisen retoriikan tyylejä kyselytunnin debatissa. Vaikka parlamentaarisen retoriikan kieli on hyvin kansainvälistä (ks. Palonen

2011b, 1), pyrin tuomaan esiin niitä erityispiirteitä, joita suomalaisella parlamentaarisella retoriikalla on. Neljännessä luvussa käsittelen parlamentaarisen puheen arvoja ja politiikon roolia vallankäyttäjänä.

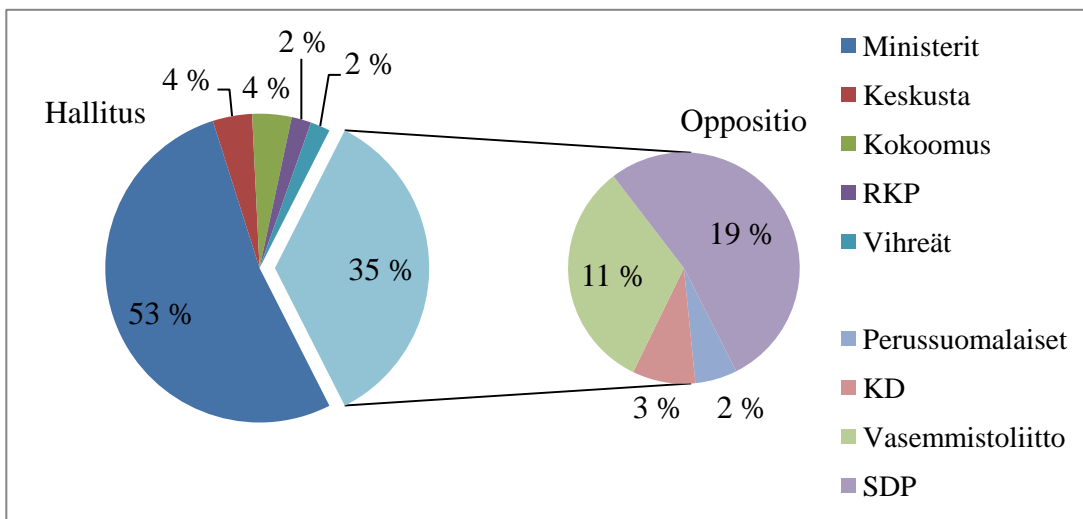
Olen taustaltani puheviestijä, mutta olen aina ollut kiinnostunut poliittisesta retoriikasta. Eri tieteenaloilla on perinteisesti erilaiset lähtökohdat tarkastella asioita, vaikka kiinnostuksen kohteena olisi sama ilmiö. Tämän takia jotkut tutkimusasetelmalliset ratkaisuni saattavat vaikuttaa epätavallisilta valtio-opin tutkimusperinteessä, mutta niiden avulla olen päässyt kiinni poliittiseen retoriikkaan muutoksen ja laadun näkökulmasta. Esimerkiksi laadun arvioimisen näkökulmasta ei riitä, että tiedämme retorisen luennan perusteella, millaisin keinon hallitus ja oppositio pyrkivät vakuuttamaan kuulijoita. Tällöin tarvitaan myös tietoa siitä, kuinka yleisiä nämä retoriset keinot ovat ja missä yhteyksissä niitä käytetään. Parlamentaarisen puheen tarkastelun taustalla vaikuttaa ajatus siitä, että sekä parlamentaarista viestintää ja vuorovaikutusta että kansanedustajien pitämiä puheita tulisi arvioida nykyistä käytäntöä systemaattisemmin. Uskon, että valtio-opin ja puheviestinnän tutkimuskäytäntöjen yhdistäminen tuo tarvittavaa analyyttisyyttä ja systemaattisuutta parlamentaarisen retoriikan tarkasteluun. Toisaalta näiden kahden tieteenalan näkemysten yhdistämistä voidaan pitää perusteltuna myös siitä näkökulmasta, että käsittelen retoriikkaa jatkumona Aristoteleesta nykypäivän retoriikan tutkimukseen saakka. Aristoteleen retoriikalla on perustava rooli retoriikan tutkimuksessa sekä valtio-opin että puheviestinnän saralla. Puheenvuorojen laadun ja sisällön arvioiminen voisi edistää sekä parlamentaarisen retoriikan tasoa että kansalaisten mahdollisuuksia osallistua poliittiseen arviointiin. Laadun arvioiminen ei estäisi puheenvuorojen värikkyyttä, repiviä ristiriitoja tai kysymysten terävyyttä, vaan pakottaisi jokaisen kiinnittämään enemmän huomiota siihen, mitä itse asiassa sanotaan. Eikö ole kaikkien etu, että sanat synnytetään asiaa varten eikä päinvastoin?

1.2 Aineiston esittely

Tutkielman aineisto koostuu kahdesta vuoden 2009 suullisesta kyselytunnista, jotka valitsin näytteiksi kyselytunnin debatista. Valintaa varten tutustuin vuoden 2009 kyselytunteihin kokonaisuudessaan. Täältä pohjalta voin todeta, että valitut näytteet edustavat tyyliltään riittävän kattavasti kyseisen vuoden parlamenttidebatteja. Kahden näytteen tutkiminen tarjoaa rikkaan aineiston pro gradu -tutkielmalle, mutta se ei vielä mahdollista laajaa vertailuasetelmaa näytteiden välillä. Tämän vuoksi oli perusteltua, että kyselytunnit valittiin saman vuoden sisältä. Tavoitteena ei kuitenkaan ole antaa yleistettävää kuvaa suomalaisen parlamenttikeskustelun luonteesta, vaan pyrkiä ymmärtämään suomalaista parlamentaarista retoriikkaa ja sen ominaispiirteitä näitä kahta kyselytuntia esimerkkinä käyttäen.

Valitsin näytteet vuoden 2009 kyselytunneista seuraavilla kriteereillä: 1) kyselytunnilla käydään aktiivista keskustelua ajankohtaisesta ja merkittävästä asiasta ja 2) kyselytunnit käsittelevät eri asioita. Tavoitteena oli siis pitää rajaus kohtalaisen laajana, jotta se ei vinouttaisi saatuja tuloksia. Vuoden 2009 ensimmäisellä kyselytunnilla 5. helmikuuta käytiin vilkaista keskustelua talouskriisistä ja toisella aineistoon valitulla, 24. syyskuuta järjestetyllä kyselytunnilla, käsiteltiin vaalirahoitusta. Aineistoksi valitut kyselytunnit olivat luonteeltaan erilaiset. Talouskriisikeskustelussa syvennyttiin eniten kiivaaseen keskusteluun *totuudesta*: siihen, mitä kukakin on sanonut. Talouskriisi tarjosi myös mahdollisuuden politikoida resurssien niukkuudella, elvytystoimien suuntaamisella ja tulevien suomalaisten sukupolvien hyvinvoinnilla. Vaalirahoitusta käsitellyt kyselytunti oli sen sijaan tyyliltään hieman hillitympi, vaikka ulkopuolisen vaalituen rooli poliittisessa päätöksentekojärjestelmässä nostattikin joitain kuumia puheenvuoroja. Tämän kyselytunnin keskustelussa pureuduttiin kuitenkin enemmän *hallitus-oppositio -asetelmaan*, joten se tarjosi mielenkiintoista esimerkkiaineistoa kyselytunnin perusluonteesta. Lopulta voidaan todeta, että molemmilla aineistoon valituilla kyselytunneilla keskusteltiin rahasta. Talousasiat ovat aina läsnä politiikassa, koska kaikista aloitteista, suunnitelmista ja muutoksista puhuttaessa päädytään viimeistään lopuksi rahaan.

Kaiken kaikkiaan tutkielman aineisto koostuu 97 puheenvuorosta, joita tarkastelin sekä kuvamateriaalina että valmiiksi litteroituina puheenvuoroina. Eduskunnan kyselytuntien verkkolähetykset ja täysistuntojen pöytäkirjat löytyvät eduskunnan verkkosivuilta (ks. tutkimusaineisto). Rajasin aineistosta pois ne puheenvuorot, jotka käsittelivät muita kuin pääpuheenaiheita, eli talouskriisiä ja vaalirahoitusta. Näitä puheenvuoroja ei kuitenkaan ollut useita, sillä molemmat kyselytunnit menivät pääosin pääaiheiden käsittelyyn. Kuviossa 1 on esitetty, miten puheenvuorot jakautuivat puolueittain sekä hallituksen ja opposition kesken. Lukemat perustuvat molempiin aineiston kyselytunneista.

KUVIO 1 Aineiston muodostavat puheenvuorot (N = 97) puolueittain esitettynä

Vasemmanpuoleisessa kuviossa on esitetty koko aineiston jakauma, jossa hallituksen puheenvuorojen osuus on esitetty äärivasemmalla. Kuten kuvioista on nähtävissä, kysymyksiin vastaavat ministerit käyttivät yli puolet kaikista puheenvuoroista (N = 51). Hallituspuolueiden kansanedustajien puheenvuorot (N = 12) olivat selvässä vähemmistössä, sillä niitä oli vain 12 % kaikista puheenvuoroista. Tämä ei ole yllättävää, sillä kyselytunti onkin pääasiassa opposition edustajien ja kysymyksiin vastaavien ministerien keskusteluareena. Opposition puheenvuorot (N = 34) muodostavat 35 % kaikista tutkituista puheenvuoroista. Kuviossa 1 nähtävässä pienemmässä piirakkakuviossa on esitetty yksityiskohtaisemmin opposition

puheenvuorojen jakaantuminen puolueittain. Kuviosta ilmenee, että valtaosa opposition puheenvuoroista oli joko Sdp:n tai Vasemmistoliiton kansanedustajien pitämiä, mikä on ymmärrettävää Sdp:n istuessa pääoppositiopuolueen paikalla. Vain 2 % opposition puheenvuoroista oli Perussuomalaisen pitämiä. Perussuomalaiset ovat kuitenkin olleet näkyvästi esillä mediassa jo vuonna 2009, sekä etenkin vuosien 2010–2011 taitteessa, jolloin lähestyttiin eduskuntavaaleja. Olisikin mielenkiintoista tietää, kuinka aktiivisia Perussuomalaiset ovat yleensä parlamentaarisisessa debaatissa, mutta se vaatisi laajaa mittaamista ja jää tässä tutkimuksessa selvittämättä.

1.3 Tutkimuskysymys, aineiston käsittely ja analysointi

Valitun tutkimusasetelman avulla pyrin löytämään vastauksen tutkimuskysymykseen: *miten politiikka, retoriikka ja vallankäytön vastuu kohtaavat eduskunnan kyselytunnilla*. Tutkimuskysymyksen taustoittamista varten pyrin kuvaamaan parlamentaarisen retoriikan yleisiä piirteitä ja suhteuttamaan parlamentaarisen retoriikan roolin laajempaan poliittiseen yhteyteen. Modernin puheviestinnän tutkijana minua on kiinnostanut käyttää tässä valtiopöytätyössä tutkimuksessa antiikin retoriikkaan pohjavia analyysimenetelmiä ja käsitteistöä; yhtäältä koska ne osoittautuivat tutkimuksen kuluessa hyvin toimiviksi, toisaalta koska niillä on klassisuutensa takia oma erityinen sivistyksellinen viehätysensä, johon olen halunnut perehtyä. En kuitenkaan ole kiinnostunut retoriikasta trooppien ja muiden vastaavien vakuuttamisen elementtien kautta, vaan minua kiinnostaa parlamentaarinen puhe puhetyylinä. Analyysini kohteena onkin ensin luvussa 3, millaisia ovat yhtäältä hallituksen ja toisaalta opposition puhetyylit, kun niitä tarkastellaan poliittisena viestintänä. Puheviestijänä olen hyvin kiinnostunut myös viestinnän eettisistä kysymyksistä, koska tiedän viestinnällä voitavan saada aikaan sekä hyvää että pahaa. Parlamentaarisisessa viestinnässä etiikan ja retoriikan suhteet ovat kuitenkin varsin monimutkaiset. Pyrin selvittämään tätä tilannetta politiikan teorian avulla omasta näkökulmastani käsin luvussa 4.

Muotoilin parlamentaarisen retoriikan yleisiä piirteitä sekä hallitus- ja oppositioretoriikan tyyppien selvittämistä varten *Parlamentaarisen retoriikan tyylit* -lomakkeen (ks. liite 1). Samat asiat olisi luonnollisesti voinut kerätä muullakin tavoin, mutta lomakkeen käyttäminen varmistaa sen, että jokaisesta puheenvuorosta on käyty läpi ainakin tietyt asiat samalla tavalla. Näin saadaan vahvaa pohjatietoa, joka tukee ja antaa suuntaa yksityiskohtaisemmalle retorille analyysille. Pyrin toteuttamaan arvioinnin ja tietojen keräämisen mahdollisimman samoin perustein jokaisen puheenvuoron osalta. Vastaavanlaisessa arvioinnissa on omat haasteensa, joita voisi minimoida käyttämällä useammasta arvioijasta koostuvaa arviointiryhmää. Tässä tutkielmassa arvioinnin laadun takeena toimii se, että saadut tulokset toimivat yksityiskohtaisemman analyysin pohjana. Näin pyrkimyksenä oli aidosti ymmärtää tuloksia, eikä vaan raportoida niitä sellaisenaan.

Lomake sisälsi taustatietojen lisäksi kolme osiota: *puheenvuoron luonne*, *puheenvuoron argumentointi* sekä *puhujan luotettavuus ja puheen arvot*. Pyrin luokittelemaan puheenvuorot kolmeen tyyppiin, joita ovat epideiktinen, deliberoiva ja forensinen. Puheenvuoron argumentoinnissa keräsin tietoa argumentoinnin pohjasta ja lähtökohdasta sekä kartoitin argumentoinnissa ilmeneviä piirteitä ja luokittelin sen päämääriä. Luonnollisesti samassa puheenvuorossa saattoi ilmetä esimerkiksi useita argumentoinnin piirteitä, joten osioista oli mahdollista valita useampi puheeseen sopiva vaihtoehto. Etsin puheenvuoroista myös virhepäätelmiä ja käsitteellisiä kömmähdyksiä, kuten esimerkiksi henkilöä vastaan kohdistuvia ja kaltevan pinnan argumenttien käyttöä sekä geneettisen virhepäätelmän esiintymistä. Kaltevan pinnan argumentissa voidaan esimerkiksi päätellä: jos hyväksymme uuden veromallin, kaikki hyvätuloiset muuttavat ulkomaille. Geneettisessä virhepäätelmässä puolestaan päätellään jonkin alkuperästä sen arvo tai arvostus. Tästä esimerkkinä voitaisiin mainita: koska olet kokoomuslainen, olet suurituloisen. (ks. Ylikoski 2004, 158–173.) Tavoitteena oli kiinnittää huomio sellaisiin virhepäätelmiin tai puutteisiin argumentoinnissa, jotka muuttivat koko lauseen merkityksen tai jotka vaikuttivat tahallisilta yksinkertaistuksilta. Kiinnostuksen kohteena ei silti ollut asiasisältöjen pätevyyden tarkastaminen, mikä olisikin ollut haastavaa monimuotoisten asiasisältöjen takia. Puhujan luotettavuutta ja puheen arvoja

pyrin sen sijaan selvittämään esimerkiksi tarkastelemalla, pyrkiikö puhuja horjuttamaan vastapuolen luotettavuutta.

Täytin jokaisen puhujan osalta lomakkeen, jonka tiedot syötin taulukkomuotoon Excel - taulukko-ohjelmalla. Muuttujia, eli puheenvuoroja, oli kokonaisuudessaan 97. Analysoin puheenvuoroja ensin yhtenä kokonaisuutena, jonka jälkeen jaoin aineiston opposition ja hallituksen puheenvuoroihin. Hyödynsin aineiston käsittelyssä myös määrällisiä mittareita, kuten moodeja (aineistossa useimmin esiintyviä arvoja) ja prosenttiosuuksia. Aineiston tarkastelun lähtökohtana oli kuitenkin retorinen analyysi, jossa kiinnostuksen kohteena ovat kielelliset prosessit ja etenkin se, miten kuulijat pyritään vakuuttamaan tietyistä näkemyksestä ja miten heidät pyritään sitouttamaan siihen (ks. Jokinen 1999, 47). Tässä tukena toimi muun muassa Stephen Toulminin argumentin analyysimalli. Tavoitteena oli ymmärtää kyselytunnin luonnetta laajemman ja suuntaa-antavan määrällisen tarkastelun avulla ja siirtyä sen jälkeen yksityiskohtaisempaan retoriseen analyysiin. Tärkeimmän tuen aineiston analyysille tarjosi politologinen teoriakirjallisuus, erityisesti Kari Palosen, Max Weberin, Ronald Beinerin, Roderick Hartin, Frank Ankersmitin, Carl Schmittin sekä Chantal Mouffin ajatukset politiikasta, vallasta ja retoriikasta.

Modernin retoriikan puolelta tietoa ja teoreettista pohjaa hain Stephen Toulminin *The Uses of Argument* teoksesta ja Chaïm Perelmanin *Retoriikan valtakunnasta*. Poliittisen kielen ja parlamentaarisen retoriikan analysoimisessa hyödynsin varsinkin Kari Palosen teoksia. Koska puheenvuorot eduskunnan kyselytunnilla ovat poliittisia tekoja, tulen tarkastelemaan parlamentaarista retoriikkaa myös toiminnan pohjalta (politikointi- ja politisointiretoriikka). Aineiston analyysissa pyrin kauttaaltaan huomioimaan puhujien puoluepoliittisen sidoksen, puheenaiheen ja foorumin. Esimerkiksi suomalaista parlamentaarista retoriikkaa olisi mieleltöntä tutkia ilman, että tarkastelun lähtökohtana olisi sekä suomalainen poliittinen kulttuuri että parlamentaarinen retoriikka käsitteenä ja traditiona. Puhe perustuukin puhujan lisäksi aina siihen, mistä puhutaan ja kenelle puhe on suunnattu (ks. *Retoriikka* 1358B).

Analyysin syventämiseksi laajensin tutkielman aineistoa eduskunnan puhemiehen haastattelulla. Haastattelun avulla oli mahdollista saada rikkaampi aineisto kuin mitä pelkkä puheenvuorojen tarkastelu olisi tarjonnut. Eduskunnan puhemies johtaa puhetta eduskunnan täysistunnossa, ja vuodesta 2007 lähtien puhemiehenä on toiminut Kokoomuksen kansanedustaja Sauli Niinistö. Vaikka Niinistö on Kokoomuksen jäsen, on häntä haastateltu juuri eduskunnan puhemiehen roolissa. Eduskunnan puhemies ei osallistu täysistunnon äänestyksiin tai keskusteluun (Perustuslaki 42 §). Eduskunnan puhemies johtaa täysistuntoa Suomen kansan ja eduskunnan oikeuden näkökulmasta (Eduskunnan työjärjestys 4 §; 49 §), joten hän ei työssään toimi yhden puolueen edustajana. Niinistö on kuitenkin kokenut poliitikko, joka voi kokemukseensa nojautuen avata parlamentaarisen retoriikan luonnetta ja roolia eduskunnan kyselytunnilla. Litteroin tunnin mittaisen haastattelun kokonaisuudessaan. Haastattelu toteutettiin teemahaastatteluna ja haastattelun teemat ovat nähtävissä liitteessä 2. Kuten teemoista on nähtävissä, keskustelu käytiin työjärjestyksen ja käytännön normeiksi kehittyneiden toimintatapojen tasolla. Näin puoluepolitiikkaa ei yksityiskohtaisesti sivuttu haastattelun aikana laisinkaan.

Sauli Niinistön haastattelu muodostaa osan työn aineistosta, mutta Niinistöllä on työssä myös kommentaattorin rooli. Näin tämä haastattelu sisältyy sekä työn aineistoon että aineiston analyysiin. Samassa kommentaattorin roolissa toimii Kari Palonen, jonka kanssa kävin keskustelemassa tutkimusprosessin alkuvaiheessa. Häneltä sain tukea ajatukseen lähteä tarkastelemaan parlamentaarista retoriikkaa hallitus-oppositio -asetelmasta käsin. Lisäksi haastattelin tutkimusprosessin loppuvaiheessa Kyösti Pekosta, jonka kanssa keskustelin muun muassa täysistuntopuheen roolista, luonteesta ja sen kehittamisestä. Pekosen puhelinhaastattelu kesti noin 45 minuuttia ja se litteroitiin pääkohdin.

2 POLIITTISEN RETORIIKAN TUTKIMUS

2.1 Retoriikka oppina, tutkimuskohteena ja analyysimenetelmänä

A message is worth analyzing if it tells a story larger than itself.
(Hart 1997, 33)

Retoriikka terminä ja traditiona

Viestintä ja vuorovaikutus luovat pohjan sosiaaliselle olemassaololle ja näin myös poliittiselle toiminnalle. Poliittikkaa tehdään kirjoitetun ja puhutun kielen voimin. Esimerkiksi seuraavassa Esko-Juhani Tennilän (vas.) puheenvuorossa näkyy hyvin, mikä rooli sanoilla voi olla poliittisessä keskustelussa:

Arvoisa puhemies! Valtiovarainministeri, törkeä sanavalintanne oli siinä kirjoituksessa. Sanavalinnan osalta saatte anteeksipyyntönne hyväksytyksi tältä puolelta, mutta mitä minä en anna anteeksi teille, on se, että tosiasiallisesti te jaatte kansaa. [...] Köyhiä tulee lisää, ja te käänätte heille selkänne. Se on sitä kansan hajottamista todellisuudessa, ja sitä te ette saa anteeksi. (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 3/2009.)

Puheenvuorossaan Tennilä osoittaa olevansa loukkaantunut valtiovarainministeri Kataisen aiemmasta kirjoituksesta, jossa Katainen vertasi oppositiota Otto Wille Kuusisen² maanpetturihallitukseen. Tämän lisäksi Tennilä syyttää Kataista kansan jakamisesta. Esimerkistä on hyvin erotettavissa kaksi toisistaan irrallista osaa: toinen käsittelee Kataisen aiempaa kirjoitusta ja hänen aiemmin esittämänsä anteeksipyyntöä, kun taas toisessa osassa Tennilä syyttää Kataista kansan jakamisesta ja köyhien unohtamisesta. Näillä asioilla ei sisällöllisesti ole muuta yhteyttä kuin Tennilän anteeksianto tai anteeksiantamattomuus. Mikäli

² Otto Wilhelm Kuusinen (1881–1964) toimi Suomen kansanhallituksen puheenjohtajana ja ulkoasiainkomissaarina niin sanotussa Terijoen hallituksessa vuosina 1939–1940 (Otto Wille Kuusinen). Neuvostoliiton perustama Terijoen hallitus toimi Neuvostoliitossa talvisodan aikana.

Tennilän tavoitteena oli pyrkiä horjuttamaan Kataisen luotettavuutta, puheen alku palveli hyvin tätä tarkoituspäätä. Katainen oli jo tehnyt retorisen väärinarvioinnin, jota hän joutui pyytämään julkisesti anteeksi. Tämän virhearvioinnin esiintuominen voi saada kuulijat entistä vakuuttuneemmaksi siitä, että Katainen on myös syyllistynyt Tennilän toiseen väitteeseen: että hän jakaa kansaa ja on kääntänyt selkensä yhteiskunnan heikompiosaisille.

Retoriikassa on siis kyse paljosta muustakin kuin siitä, mitä sanotaan. Oleellista on myös se, miten ja missä yhteydessä asia esitetään. Retoriikka on kiinnostanut analytikoita ja julkisessa virassa toimineita jo vuosituhansien ajan. Aristoteles (384–322 eaa.) lähti kokoamaan retoriikasta systemaattista, tieteellistä oppia. Aristoteleen mukaan retoriikka on *vakuuttavan puheen taito*, joka perustuu puhujaan, käsiteltävään aiheeseen ja yleisöön. Näin vakuuttavuuden ytimessä ovat kolmenlaiset retoriset välineet: ne asiat, jotka luovat puhujasta luotettavan vaikutelman (*ethos*) ja tekevät yleisöstä vastaanottavaisen sanomalle (*pathos*) sekä argumentteihin, eli itse puheeseen (*logos*) pohjautuvat perustelut. (Retoriikka 1.1.1355b–1.1.1356a, 1.1.1358b.) Aristoteleen esiin nostamat *ethos*, *pathos* ja *logos* muodostavat edelleenkin vahvan perustan retoriikalle. Näiden retoristen välineiden olemassa olo ja hyödyntäminen näkyvät hyvin myös Tennilän puheenvuorossa. Vaikka Tennilän puheen perustelut ovat heikosti linkitettyjä ja kenties löyhästi argumentoituja, auttaa Kataisen virheen osoittaminen luomaan tiettyä ilmapiiriä, jossa kuulijat helpommin hyväksyvät Tennilän toisen väitteen. Kun Katainen on kerran osoitettu epäluotettavaksi, on helpompaa pyrkiä todistamaan, että Katainen on myös kääntänyt selkensä yhteiskunnan heikompiosaisille. Vaikka Aristoteles tuo esiin luonteen ja tunteisiin vaikuttamisen merkityksen, oli Aristoteleen retoriikassa silti merkittävin rooli vakuuttavalla argumentoinnilla – ilman päteviä perusteluja tunteita herättävä esiintyminen lepää tyhjän päällä.

Cicero jatkoi retoriikan kehittämistä varsinkin puhetaidon näkökulmasta. Cicero jakoi puhetaidon järjestelmän viiteen osaan: *inventioon* ja *dispositioon*, joissa tarkastellaan puheen

sisällön keksimistä ja puheen loogista jäsentelyä³, sekä *puheen tyyliin, muistamiseen ja puheen esittämiseen* (esim. *Puhujasta* II, 182–185, 307–332, 355–358; *Puhujasta* III, 38, 213–224). Antiikissa julkinen olemassaolo nähtiin retorisenä, mutta on hyvä muistaa, ettei tämä julkinen tila kuulunut kaikille ihmisryhmille⁴. Cicero totesi, että puhujia ”piinaavat nykyisin paitsi tavallisen kansan myös pintapuolisesti sivistystä saaneiden ihmisten mielipiteet” (*Puhujasta* III, 24). Vaikka poliittinen retoriikka on nykyään avautunut laajemmalle yleisölle, on siinä edelleen nähtävissä jännite ”asiapuheen” ja populistisen puheen välillä: mikä on puhetta asiaa varten ja mikä pelkkää puhetta esimerkiksi kansansuosion saavuttamiseksi.

Antiikin teoreetikot näkivät puheen kokonaisuutena, joka pelkistettynä koostuu ajatuksista ja sanoista (ks. *Puhujasta* III, 24). Retoriikka on kuitenkin eri aikakausina saanut erilaisia määritelmiä ja tulkintoja. Perelmanin (1997, 9) mukaan yksi käännekohta retoriikan merkityksen muutoksessa on nähtävissä 1500-luvulla Petrus Ramusin (1515–1572) alullepanemassa retoriikan uudistuksessa. Ramus määritteli grammatiikan taidoksi puhua oikein, dialektiikan taidoksi päätellä oikein ja vastaavasti retoriikan taidoksi puhua hyvin. Näin retoriikka tyypistyi taidoksi puhua kaunopuheisesti ja koristeellisesti. Luonnollisesti retoriikka ei enää ollut yhtä arvostettua, ja retoriikan määrittelyn kapea-alaisuus taannutti sen lähemmäs popularisoivaa retoriikkaa. Tähän onttoon retoriikan määritelmään viitataan silloin kun puhutaan ”pelkästä retoriikasta” tai retoriikasta ”tyhjänä puheena”.

1900-luvulla yhä useampi tutkija otti retoriikan uudelleen tarkastelun kohteeksi termin syvällisemmässä merkityksessä. Summa (1996, 51) esittääkin, että Kenneth Burke, Chaïm Perelman ja Stephen Toulmin kiinnostuivat retoriikasta aikana, jolloin se ei ollut kovin hyvin tunnettu tai suosittu tutkimuskohde. Burke, Perelman ja Toulmin ovatkin kolme keskeisintä

³ Perusjäsenitys: (1) aloitus, (2) selostusosa, (3) jutun määrittely eli kiistan esittely, (4) käsittely- ja todistusosa (argumentoinnin merkitys: vakuuttaminen ja kumoaminen) ja (5) puheen lopetus (*Puhujasta* II, 307, 315–332).

⁴ Esimerkiksi naiset ja orjat eivät voineet saada Rooman kansalaisuutta ja siten oikeutta äänestää kansankokouksissa (antiikin Ateenassa *ekklesia*, antiikin Roomassa *comitia*). Sana *kansalaiset* ei siis ole viitannut koko maassa tai hallintoalueella asuvaan väestöön.

retoriikan teoreetikkoa, jotka kiinnittivät huomion retoriikan, etenkin argumentoinnin, tutkimiseen.

Retoriikan traditiot ja käyttötavat ovat nykyaikana hyvin moninaisia (Palonen & Summa 1996, 7). Palonen (1997, 3–4) tuo esiin, ettei retoriikasta voida muodostaa yhtenäistä metodologiaa. Tällä Palonen viittaa siihen, että retoriikka on niin monimerkityksinen käsite, että olisi vaikea sanoa, ”mikä on retoriikkaa”. Poliittinen kieli ja retorinen analyysi ovat keskeisessä osassa myös suomalaisessa valtio-opin tutkimuksessa, mutta käsitys retoriikasta tyhjänä tai pelkkänä kaunopuheena on edelleen voimissaan tiedeyhteisön ulkopuolella.⁵ Tämän vuoksi on hyvä täsmentää, miten retoriikka ymmärretään tässä tutkielmassa. Retoriikka on tässä tutkielmassa politologinen tulkintaperspektiivi. Retoriikka koostuu päämäärätietoisista keinoista, tekniikoista ja taidoista, joilla pyritään vakuuttamaan, vaikuttamaan, perustelemaan ja suostuttelemaan joko kirjoitetun tai puhutun sanan voimin ja jonka yhteydessä ja sen analyysissä vaikuttavat niin konteksti (aika, paikka, tilanne), mahdolliset merkityksenannot kuin kaikki henkilöstä syntyvät vaikutelmat⁶. Seuraavaksi tarkastellaan tarkemmin retoriikkaa tutkimusmenetelmänä, eli retorista analyysia.

Retorinen analyysi

”Pelkän retoriikan” kritisoijat ovat korostaneet asioista puhumisen tärkeyttä. Käytännössä tekstiä tai puhetta on kuitenkin vaikeaa analysoida ilman, että huomioidaan lähtötilanne, jossa sanat on lausuttu tai teksti kirjoitettu. Näin retorinen analyysi on vahvasti kontekstisidonnaista. Esimerkiksi kansanedustajan sanoman vakuuttavuuteen vaikuttavat monet puheen ulkopuoliset asiat, kuten odotuksenmukaisuus⁷. Toisaalta esimerkiksi suomalaista parlamentaarista retoriikkaa olisi mielettöntä tutkia ilman, että tarkastelun lähtökohtana olisi sekä suomalainen poliittinen kulttuuri että parlamentaarinen retoriikka käsitteenä ja traditiona.

⁵ Tämän voi näyttää toteen syöttämällä internetin hakukoneisiin esimerkiksi hakusanat ”retoriikka” ja ”tyhjä puhe”.

⁶ Suunnitelmallisesti tai suunnittelematta kuulijan käsityksissä muodostuneet vaikutelmat ja mielikuvat.

⁷ Odotuksenmukaisuuteen liittyvät monet asiat kuten esimerkiksi puoluetusta, puolueen rooli hallitus- ja oppositiokentällä sekä puhujasta etukäteen tiedetyt asiat.

Retoriikka tarjoaa välineitä sekä käytännön että teoreettisten kysymysten pohdintaan. Palosen ja Summan (1996, 10) mukaan retoriikkaa on mahdollista luokitella sen mukaan, suunnataanko huomio *puheiden, argumentoinnin* vai *kielikuvien retoriikkaan*. Puheiden tai esitysten retoriikassa on kyse siitä, että esityksiä arvioidaan kokonaisuutena ja niiden taidokkuutta tai vaikuttavuutta arvioidaan suhteessa yleisöön. Argumentoinnissa puolestaan kiinnitetään huomio niihin osiin tai elementteihin, joilla pyritään muuttamaan tai vahvistamaan yleisön käsityksiä jostain aiheesta. Kielikuvien retoriikassa keskitytään sen sijaan taidonilmaisuun ja siinä argumentointia käytetään pikemminkin välineenä. (Palonen & Summa 1996, 10.) Silloin tarkastelun kohteena ovat esimerkiksi käytetyt kielikuvat ja käsitteet. Tässä tutkielmassa huomio kohdistetaan pääosin argumentoinnin ja puheiden retoriikkaan.

Perelmanilaisen retoriikan peruskuvio voidaan tiivistää seuraavanlaisesti: *kuka* (reetori) – *vetoaa* – *keneen* (yleisö) – *millä* (argumentti). Tavoitteena on siis saada yleisö muuttamaan käsitystään tietystä asiasta, avata vaihtoehtoja ja kyseenalaistaa asioita. Näin retoriseen luentaan itsessään sisältyy poliittinen aspekti. (Palonen 1997, 25.) Näiden muuttujien lisäksi retorisisessa analyysissä on hyvä huomioida myös puheen aiheen ja tilanteen merkitys: mistä kuulijat pyritään vakuuttamaan ja missä tilanteessa vakuuttaminen tapahtuu. (Hart 1997, 47). Näin esimerkiksi televisioidun kyselytunnin osalta tulee huomioida myös tiedon välittäjä, mikä tässä tapauksessa tarkoittaa television luonnetta mediana.

Argumentoinnin analyysiä on mahdollista konkretisoida esimerkiksi Toulminin (2003) esittämän mallin avulla. Toulminin analyysimalli tarjoaa käytännöllisen ja toimivan työkalun retoriseen analyysiin. Toulminin mallissa lähtötiedoista, eli esimerkiksi faktoista tai näkemyksestä johdetaan johtopäätös, jonka todenperäisyydestä yleisö halutaan vakuuttaa. Vakuuttaminen tapahtuu perustelun avulla, joka yhdistää lähtötiedot johtopäätökseen. Perustelua voidaan tarvittaessa tukea tarkentavilla väitteillä. Myös johtopäätöksen ehdottomuutta voidaan pehmentää tarkennuksilla (kuten ”tämä johtaa erittäin todennäköisesti siihen, että...”) ja varauksilla (kuten ”tämä päätös voidaan viedä läpi vain, jos kaikki

hallituspuolueet seisovat yhtenä rintamana”). Hartin (1997, 98–101) mukaan puheen johtopäätökset ovat tyypillisesti abstraktilla tasolla ja niitä toistetaan puheen aikana. Tavoitteena on, että johtopäätös jää puheesta parhaiten mieleen. Puheen perustelut ovat tyypillisesti hieman konkreettisempia kuin itse johtopäätös. Toulminin mallin voi konkretisoida seuraavan, tutkielman aineistosta poimitun, oppositiopuolueen puheenjohtaja Jutta Urpilaisen (sd) puheenvuoron avulla:

TAULUKKO 1 Argumentin jakamin osiin Toulminin mallin mukaisesti

Lähtötiedot	Perustelu	Johtopäätös
<i>Pahoin pelkään, että tuo hallituksen tiedonanto ei kyllä riitä palauttamaan kansalaisten luottamusta tätä parlamentarismia, koko poliittista päätöksentekoa tai myöskään demokratiaa kohtaan.</i>	<i>Hallituksen piiristä on käynyt ilmi, ettei muun muassa pääministeri mutta monet riviministeritkään eivät enää erota, mikä on oikein ja väärin.</i>	<i>Tästä syystä hallituksen toimintakyky on pahasti pettänyt.</i>

(Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 82/2009.)

Argumentin hajottaminen osiin auttaa argumentin analyysissä: mitä puheesta halutaan muistettavan ja millä perusteilla. Esimerkiksi valitussa Urpilaisen puheenvuorossa tuodaan esiin, ettei *hallitus ole toimintakykyinen*, mutta kuten esimerkistä on nähtävissä, puheen lähtökohta, perustelut ja sen johtopäätös ovat hyvin abstraktilla tasolla. Urpilainen jättää esimerkiksi erittelemättä sen, miten hallituksen toimintakyvyttömyys näkyy. Myös yhtymäkohta oikean ja väärän sekä hallituksen toimintakyvyn välillä jätetään epäselväksi. Haastavaksi muodostuisi myös oikean ja väärän määrittely. Puheenvuorossa sysätään vastuu vaalirahoitusongelmista hallitukselle ja jätetään mainitsematta, että vaalirahoituksessa on ollut epäselvyyksiä myös opposition puolella. Tämä on sikäli odotettavaa, että oppositio pyrkii puheenvuoroillaan haastamaan hallitusta. Myös Niinistö totesi haastattelussa, ettei oppositio tavoittele kyselytunnilla konsensusta tai yhteisymmärrystä hallituksen kanssa. Urpilaisen johtopäätöstä myös tuettiin ja vietiin pidemmälle seuraavissa puheenvuoroissa. Esimerkiksi Annika Lapintie (vas.) kysyi liki samoihin perusteluihin nojaten: ”Aiotteko te [valtiovarainministeri Jyrki Katainen] nyt järjestää uudet vaalit?” (Eduskunta. Täysistunnon

pöytäkirja 82/2009). Retorista analyysia voitaisiin jatkaa pidemmällekin, sillä etenkin monissa abstrakteissa puheissa on sisäänrakennettuna joukko ajatusrakennelmia ja oletuksia, jotka kuulijan halutaan sisäistävän.

Argumentoinnin analyysiin keskittyvä retoriikan tutkimus voi Palosen ja Summan (1996, 11) mukaan painottua retoriseen tai formaaliseen suuntaan. Retorisessa suuntauksessa olisi mahdollista tutkia esimerkiksi sitä, mikä rooli retorisilla keinoilla on vakuuttamisessa, kun taas formaalissa suuntauksessa keskitytään argumenttien yksityiskohtaisempaan tarkasteluun. Tässä työssä tehdään aineistoesimerkkien pohjalta formaalimpaa, yksityiskohtaisempaa argumenttien tarkastelua, kun taas politiikan, retoriikan ja vallankäytön vastuun välisiä suhteita pyritään avaamaan enemmän politiikan teorian näkökulmasta.

Kuten tässä luvussa on tuotu esiin, retorinen tutkimusorientaatio on nykyään paljon muuta kuin vain *puhetaidon* tarkastelua. Seuraavaksi siirrytään käsittelemään yksityiskohtaisemmin nykypäivän poliittista puhetta, parlamentaarista retoriikkaa.

2.2 Parlamentaarinen retoriikka

Suurin yllätys täällä eduskunnassa oli se, että loogiset perustelut eivät riitä täällä mihinkään. Logiikka politiikassa on melko hyödytöntä. Sillä ei täällä pitkälle pääse.

- Martti Tiuri (1995, Hautamäen 1995 haastattelun mukaan)

Nykyinen käsitys parlamentista, jossa edustajisto valitaan vaaleilla, on yllättävän tuore. Palosen (2011b, 4) mukaan parlamentti sellaisena kuin me sen nykyään tunnemme, on hyväksytty esimerkiksi politiikan tutkimuksessa vasta 1900-luvulla. Palonen (2011b) toteaa, että parlamentaarista retoriikasta tuli 1700-luvulla ”ideaalityyppi kysymysten tarkastelulle

vastakkaisista puolista ja vaihtoehtoja punniten” (s. 10). Parlamentaarinen retoriikka tulee nähdä tiettyjen politiikan konventioiden kautta. Se on omanlaisensa retoriikan tyyli, jossa parlamentaarinen puhekulttuuri ja parlamentaariset menettelytavat yhdistyvät (Palonen 2011b, 1). Parlamentaarista retoriikasta puhuttaessa tulee muistaa, että parlamentissa puhuvat vaaleilla valitut kansanedustajat. Poliittinen todellisuus ja valta kietoutuvat toinen toisiinsa. Frank Ankersmitin (1996, 49–50) mukaan valta on silloin oikeutettua, kun se pohjautuu esteettiseen eroon edustajan ja edustettavan välillä. Käyttäessään termiä representaatio Ankersmit (1996, 28, 46) erottaa toisistaan *mimeettisen* ja *esteettisen* representaation teorian. Mimeettisen teorian mukaan edustaja on kansan kuva, edustettavien kaltainen, kun taas esteettinen edustaja symboloi jotain tavoiteltavaa. Edustettavien ja edustajan välillä tulisi siis esteettisen politiikan teorian mukaan olla esteettinen kuilu, ja tämä särö on demokratian edellytys. Tällöin valta ei ole edustajan tai edustettavan omistamaa, vaan se saa todellisen muotonsa vasta edustussuhteessa.

Parlamentaarinen retoriikka on siis omanlaistaan poliittista keskustelua, jota käydään tietyssä kontekstissa tietyn kulttuurin toimijoiden taholta. Palonen (2011b, 1) esittää, että kaikki parlamentaarikot, kansallisuudesta tai äidinkielestä riippumatta, käyttävät samaa kieltä. Näin parlamentaarisella retoriikalla olisi omanlaisensa, suhteellisen ”kansainvälinen parlamentaarinen kieli”. Parlamentaariselle retoriikalle on tyypillistä myös kysymysten ja vastausten esittäminen. Parlamentaarista retoriikkaa voidaankin kuvata vuorovaikutustilanteena, jossa politikoidaan kysymyksillä ja vastauksilla (ks. Wiberg & Koura 1998, 198). Parlamentaarinen retoriikka voidaan myös nähdä *institutionaalistuneena*. Siihen liittyy sääntöjä ja oletuksia, jotka koskevat yhtä lailla puhujien asemaa (puhuja on parlamentaarikko), puheenvuoron laatua (puhujan poliittinen tausta eli puolue) kuin puheenaiheiden valintaa (ajankohtaisuus). Näihin sääntöihin lukeutuu myös se, että esimerkiksi suullisella kyselytunnilla puhe osoitetaan aina eduskunnan puhemiehelle. Nämä säännöt ja oletukset luovat parlamentaariselle retoriikalle oman rituaalimaisen roolinsa eri puhetilanteissa. Näin esimerkiksi valiokunta- ja täysistuntopuhetta on mielekäästä tarkastella omanlaisinaan puhetilanteina. Suurin ero näiden kahden puhekontekstin välillä on se, että

kyselytunti on avoin yleisölle. Pekosen mukaan valiokuntatyöskentelyn painoarvo poliittisessa toiminnassa on ongelmallinen:

[Valiokuntatyöskentelyn] ongelma on, että ne on suljettuja tilaisuuksia ja sinne ei ulkopuoliset pääse katselemaan ja kuuntelemaan. Tämä on se iso kysymys, että mikä se eduskunnan rooli on parlamentaarisisessa edustuksellisessa politiikassa ja miltä se näyttää, kun tää julkinen puhe on...että se todellinen työ on sitä salaista. (Kyösti Pekosen haastattelu.)

Palonen (1988, 19) toteaa, että politiikkapuhetta leimaa ristiriitaisuus: politiikkaan saatetaan viitata ”yhteisten asioiden hoitona”, mutta toisaalta politiikassa odotetaan aina olevan vastustajia ja vastustusta. Tämä vastakkainasettelu on nähtävissä myös tämän päivän suomalaisessa parlamentaarisisessa retoriikassa. Suomalaisesta politiikasta puhutaan joskus konsensuspolitiikkana. Toisaalta esimerkiksi eduskunnan kyselytunti näyttäytyy mitä suurimmassa määrin vastakkainasettelun areenana, jossa hallitus ja oppositio ottavat mittaa toisistaan. Palonen (1988, 19–20) päätyi *Tekstistä politiikkaan* teoksessaan sitoutumaan konfliktiperspektiiviin, jossa poliittista toimintaa arvioitaessa otetaan huomioon sekä konfliktitilanteen osapuolet että heidän politiikkansa. Voidaan olettaa, että konfliktiperspektiivillä on oma merkityksensä myös parlamentaarisisessa retoriikassa. Konfliktit ovat väistämättömiä aina kun ihmiset ovat tekemisissä keskenään tai ainakin, jos ihmisten tulee pystyä yhdessä päättämään jostain. Konfliktit ovatkin politiikassa itsestäänselvyys, ja niitä syntyy esimerkiksi puolueiden välisten jännitteiden ja asiataron erimielisyyksien myötä, sekä myös erilaisista menettelytavoista päätettäessä.

Steven Lukes (1974, 12–13, 16, 21–24) kuitenkin nostaa esiin hyvin tärkeän eron *teon* ja *tekemättä jättämisen* sekä *näkyvissä olevan* ja *näkymättömän* välillä. Vaikka vallan voidaan nähdä realisoituvan konfliktin myötä, on se, ettei konfliktia synny lainkaan, merkittävä osoitus vallasta. Käyttäytymisen pohjalta voidaan tehdä johtopäätöksiä koskien vain sitä mitä tapahtuu. Aikomukset ja tekemättä jättämiset jäävät siis tätä kautta analysoimatta. Iso kysymys tässä on myös se, mitä asioita ylipäätään tuodaan poliittisen päätöksenteon

alaisuuteen. Valtaa on myös se, että saadaan ihmiset tyytymään olemassa olevaan järjestelmään ja käytäntöihin, jolloin tyytymättömyyttä tai konfliktia ei synny.

Suomalainen parlamentaarinen retoriikka on hyvin säänneltyä konfliktia. Vallitsevan pluralistisen valtajärjestelmän legitimiteetti on yleisesti hyväksytty, ja parlamentilla on myös omia proseduraalisia sääntöjään, joilla konfliktia hillitään, mutta samalla puolueiden välinen, sekä erityisesti hallituksen ja opposition välinen kilpailuasetelma, joka näkyy jatkuvana verbaalisena konfliktina. Parlamentaarista retoriikkaa leimaava asia onkin asioiden tarkastelu vastakkaisilta kannoilta, *pro et contra*. (Palonen 2011b, 5) Oleellista *pro et contra* -ajattelulle on, ettei tilanteen analyysiä tai poliittisia johtopäätöksiä voida tehdä ilman, että niitä tarkastellaan vastakkaisista näkökulmista. Tällöin merkittävää ei välttämättä ole vakuuttaminen vastakkaisen asian paremmuudesta, vaan pikemminkin se, että vaihtoehtoja tuodaan esiin. (ks. Palonen 2011b.) Näin ajateltuna kyselytunti tarjoaa kysytyn areenan vaihtoehtojen esiintuomiselle ja niiden puntaroimiselle. Myös Niinistö toi haastattelussa esiin, että menettelytapana kyselytunnille rakennettu hallitus-oppositio -asetelma palvelee hyvin demokratian tarpeita.

Konfliktiperspektiivin näkökulmasta on oleellista pohtia, ketä vastustetaan ja kenen kanssa liittoudutaan (ks. Palonen 1988, 30). Tämä on selvästi läsnä myös suomalaisessa parlamentaarisessa retoriikassa. Esimerkkinä mainittakoon eduskunnan budjettäänestys 17.12.2009, jossa hallituspuolueiden kansanedustajat päätyivät äänestämään omia aloitteitaan vastaan, koska aloitteen toi virallisesti esille opposition edustaja⁸. Hallitus-oppositio -asetelma pakottaakin usein tiettyyn äänestyskäyttäytymiseen. Jo hallituksen ja opposition nimeäminen antaa suuntaa sille, mitä näiden väliseltä toiminnalta odotetaan.

⁸ Eduskunnan budjettäänestyksessä esimerkiksi Lauri Oinonen (kesk.) äänesti omaa tiehakettaan vastaan. Aloitteen aktivoi budjettikeskustelussa Matti Kangas (vas.), ja *Helsingin Sanomien* artikkelissa arvellaan, että tämä aktivointi saattoi tapahtua Oinosen puolesta tai hänen kiusakseen. Hallituspuolueiden kansanedustajat eivät saa aktivoida omia aloitteitaan. (ks. Hautamäki 2009)

Nimeämistä tulee aina tarkastella poliittisena tekona, joten on virheellistä pitää nimiä vain asioiden ”todellisina” sanallistamisina. Palonen (1997, 204, 212) toteaa, että asioista on mahdotonta puhua niiden oikeilla nimillä. Nimien valinnassa ei ole olemassa mitään ”oikean” kriteeriä, minkä pohjalta nimien keksiminen olisi mahdollista. Nimillä viitataan aina johonkin ja niillä luodaan eroja ja yhtäläisyyksiä. Palonen (1997, 212) erottaa puoluenimien luokituksessa ideologiset nimet positionimistä. Ideologiset nimet liittyvät aina johonkin traditioon, kun taas positionimet sijoittavat nimen puolueiden ja ideologian kilpailukentälle, jossa on mahdollista hyödyntää esimerkiksi tila- tai aikametaforia. Tältä kannalta hallitus- ja oppositiopuolueet voidaan sijoittaa positionimiksi, joissa hyödynnetään tilametaforiikkaa.

Parlamenttipuheiden tarkastelussa tulee myös huomioida se, kenelle puhe suunnataan. Perelmanin (1997) mukaan poliitikon parlamentissa pitämän puheen yleisönä ei voida pitää kaikkia kuulijoita tai myöhemmin tekstin lukijoita. Perelman määrittääkin parlamenttipuheen yleisön seuraavasti: ”ne, joihin puhuja haluaa argumentoinnillaan vaikuttaa” (s. 20). Kyselytunnin debatin yleisönä voidaan luonnollisesti pitää salissa paikalla olevia kansanedustajia, toimittajia ja muita kuulijoita, mutta myös suuressa määrin puheita median välityksellä seuraavia kansalaisia. Kun tarkastellaan parlamentaarisen retoriikan piiristä eduskunnan kyselytuntia, voidaan pohtia, mikä osa argumentoinnista suunnataan osittain näkymättömissä olevalle yleisölle ja mikä salin parlamentaarikoille. Parlamentaarisessa keskustelussa onkin aina kolme osallistujaa: hallitus, parlamentti ja yleisö (Wiberg & Koura 1998, 199). Pekosen mukaan parlamentaarisen retoriikan luonne ja rooli palautuu eduskunnan asemaan:

Kaikki tää kuitenkin johtaa siihen, että mikä sen eduskunnassa käytävän keskustelun merkitys loppujen lopuksi on – sekä tän täysistuntokeskustelun että tän valiokuntakeskustelun. Niin mikä sen eduskunnassa käytävän keskustelun rooli ja vaikutus loppujen lopuksi on. (Kyösti Pekosen haastattelu.)

Parlamentaariselle retoriikalle on omanlaisensa odotukset eri kulttuureissa, vaikka poliittinen kieli voidaankin nähdä hyvin kansainvälisenä. Myös suomalaisilta kansanedustajilta odotetaan

tietyntaista esiintymistä. Esimerkiksi Suomen perustuslaissa (31§) sanotaan kansanedustajien puhevapaudesta ja esiintymisestä seuraavaa:

Kansanedustajalla on eduskunnassa oikeus vapaasti puhua kaikista keskusteltavana olevista asioista sekä niiden käsittelystä.

Kansanedustajan tulee esiintyä vakaasti ja arvokkaasti sekä loukkaamatta toista henkilöä. Jos kansanedustaja rikkoo tätä vastaan, puhemies voi huomauttaa asiasta tai kieltää edustajaa jatkamasta puhetta. Eduskunta voi antaa toistuvasti järjestystä rikkoneelle kansanedustajalle varoituksen tai pidättää hänet enintään kahdeksi viikoksi eduskunnan istunnoista.

Suomalaiselle parlamentaarille puheelle on siis omanlaisensa kriteerit, joissa huomioidaan myös kansanedustajan oikeudet ja vastuu poliittikkona. Parlamentaarista puhetta myös kontrolloidaan, sillä puhemies voi tarvittaessa antaa huomautuksen ”epäparlamentarisesta” kielenkäytöstä. Palonen (2011b, 6; 2011a, 5) toteaa, ettei epäparlamentaarinen retoriikka ole mikään nykyajan politiikan keksintö, sillä sitä käytettiin jo Britannian parlamenttikeskusteluissa 1600-luvulla. Tällöin epäparlamentarisella retoriikalla viitattiin peruseriaatteiden rikkomiseen, joihin pidettiin muun muassa tasa-arvoista kohtelua ja toisten kunnioittamista. Palosen mukaan epäparlamentarisen kielenkäytön määrittämisen taustalla vaikuttaa ajatus edustajien keskinäisestä tasa-arvosta ja kunnioitus poliittista instituutiota kohtaan. Erilaiset eettiset periaatteet tai kriteerit eivät siis ole vieraita parlamentaarille retoriikalle. Näitä tuodaan esiin perustuslain lisäksi myös arkipäivän poliittikkakeskusteluissa, joissa korostetaan esimerkiksi poliitikkojen velvollisuuksia tai vastuuta. Weber (2009, 129–130) toi esiin, että politiikassa on mukana vain kaksi kuolemansyntiä: epäasiallisuus ja vastuuttomuus. Omahyväisyys voi johdattaa poliitikon jompaankumpaan tai molempiin näistä. Weber nostaa esiin myös intohimon merkityksen poliitikon työssä. Hän toteaa, ettei intohimo riitä tekemään poliitikkoa, ellei toiminnan ja asian ajamisen taustalla vaikuta myös vastuullisuus. Tunteiden ja intohimon merkitystä ei voida väheksyä silloin, kun puhutaan

politiikasta. Kuten luvun alkusitaatissa esitettiin, Martti Tiuri⁹ totesi Helsingin Sanomien haastattelussa, että tunteilla on logiikkaa painavampi merkitys politiikassa (ks. Hautamäki 1995).

Parlamentaarinen puhe nähdään usein vaikeaselkoisena ja ikävystyttävänä (ks. Palonen 2011a, 1; Palonen 2011b, 1, 22). Viihteellistymisen myötä julkinen viestintä on kulkenut tunteisiin vetoavaan suuntaan. Eduskunnan kyselytuntia voidaan kuvata areenaksi, jossa politiikan toimijoiden on mahdollista ottaa mittaa toisistaan kansalaisten silmien edessä. Yleinen poliittinen tilanne ja parlamentin voimasuhteet vaikuttavat politikoinnin taustalla, mutta parlamentaarikot kuitenkin äänestävät ja toimivat yksilöinä (Palonen 2011b, 1, 23). Retorinen nokittelu voikin osoittautua hyvin tulokselliseksi poliittisen uran kannalta, jos parlamentaarikko osaa tarttua otolliseen hetkeen (*kairos*). Palosen (2011b, 23) mukaan poliittisesti taitava parlamentaarikko nostaa itseään esiin, kun taas puoluelinjassa tiukasti pysyttelevät parlamentaarikot jäävät usein takapenkkiäisiksi. Parlamentaarinen retoriikka ei siis ole vain poliittisten valtasuhteiden valtavirran aiheuttamaa kaikua, vaan aktiivista, riskejä ottavaa ja puhujaa korostavaa. Wibergin ja Kouran (1998, 197) mukaan sekä parlamentaarisen retoriikan kysymyksen esittäjillä (kansanedustajat) että niihin vastaajilla (ministerit) on mahdollisuus voittaa, mutta myös menettää paljon.

Parlamentaarinen retoriikka on siis suhteellisen samantapaista kulttuurista riippumatta (ks. Palonen 2011b, 1). Tämän lisäksi parlamentaariselle puheelle on tunnusomaista pro et contra -ajattelu. Esimerkiksi suullinen kyselytunti mahdollistaa asioiden vertailun siihen sisäänrakennetun hallitus-oppositio -asetelman vuoksi. Suomalaisella parlamentaarisella retoriikalla on myös omat ominaispiirteensä, joiden määrittelyssä voidaan tukeutua Suomen perustuslakiin. Myös asioiden argumentointi ja yleisöön vetoaminen tapahtuu ainakin vivahteroilla eri kulttuureissa. Puheella vakuuttaminen on näytelty merkittävää osaa poliittisella areenalla jo vuosituhansien ajan. Retoriikka on myös enemmän kun pelkkä tapa tai metodi

⁹ Kyseessä oli Martti Tiurin 70-vuotissyntymäpäivän johdosta tehty haastattelu. Tiuri toimi Kokoomuksen kansanedustajana 20 vuotta.

tutkia ja tulkita tekstejä tai puheita. Retoriikan avulla on mahdollista lukea esiin poliittisuus erilaisista lähteistä. Seuraavassa luvussa tarkastellaan retoriikan ja politiikan suhdetta sekä avataan poliittisten toimijoiden roolia poliittisessa päätöksentekojärjestelmässä.

2.3 Retoriikka, politiikka ja poliittiset toimijat

*Sillä kantaa ottaminen, kamppailu ja intohimo – ira et studium – ovat poliitikon elementti.
(Weber 2009, 97)*

Beinerin (1984, xiv–xv, 138) mukaan poliittinen arviointi kytkeytyy aina siihen, millainen yhteisöllinen elämä olisi toivottavaa ja haluttavaa. Poliittisen ydin voidaan nähdä kielessä, deliberaatiossa ja arvioinnissa. Tällöin poliittisen kokemusmaailman nähdään rakentuvan kielen, viestinnän ja diskurssin luomalle pohjalle. Beiner ei kuitenkaan pyri tällä näkökulmalla kiistämään vallan (power), hallinnan (domination), tavoitteiden (pursuit) tai toiveiden (interest) merkitystä poliittisessa, vaan kaiken kaikkiaan laajentamaan poliittisen rajoja. Palonen (1997, 75) on esittänyt, että politiikka on aina läsnä retoriikasta puhuttaessa. Retoriikka ei kuitenkaan ole automaattisesti sidoksissa politiikkaan *tieteenalana*. Se on liitettävä tietoisesti politiikan tutkimukseen. Deliberaatio terminä pitää sisällään ajatuksen poliittisen päätöksenteon harkitsevuudesta ja puntaroinnista. Esimerkiksi Urbinati (2008) määrittää deliberaation päätöksenteon yhteisöllisyyden kautta:

Deliberation is a collegial way to induce individuals to make their own decisions together and not according to their own private interest, although according to their individual reasoning. (Urbinati 2008, 203.)

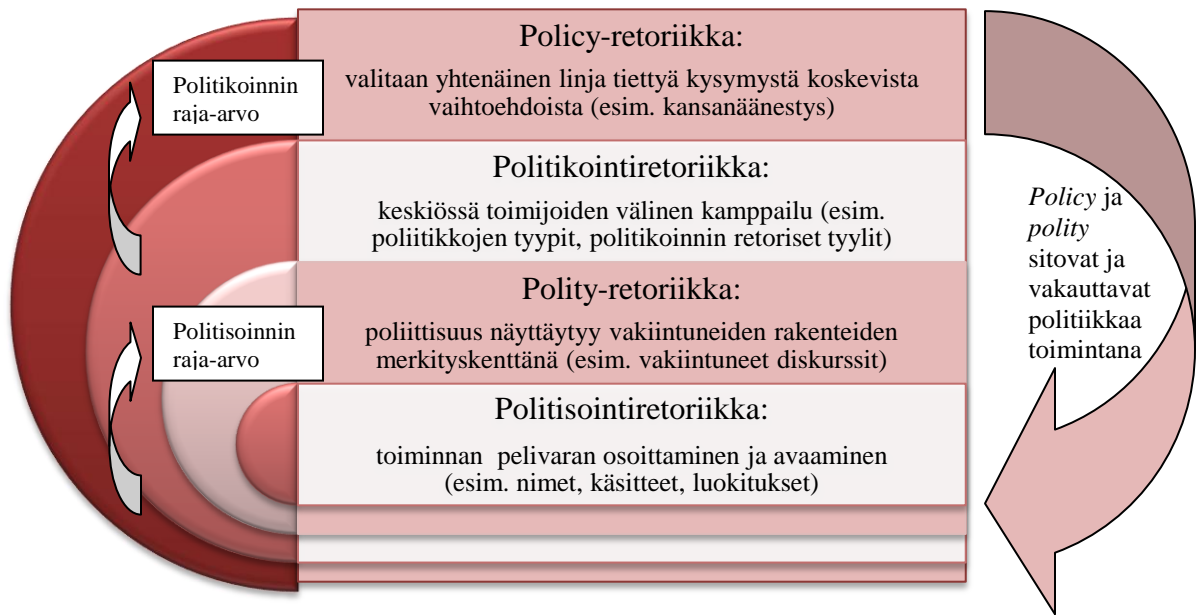
Aristoteles pyrki luomaan kaikkia tiedonaloja koskevan systematisoinnin (ks. Haapanen 1996, 23), mikä on nähtävissä myös seuraavassa sitaatissa:

Retoriikka sen sijaan näyttää kykenevän havaitsemaan niin sanoakseni annetuista asioista sen, mikä niiden yhteydessä on vakuuttavaa. Siksi sanonkin, että sen taito ei kohdistu mihinkään rajoitettuun erityisalaan. (*Retoriikka* 1.1.1355b32–35.)

Kun tarkastellaan retoriikkaa politiikan aspektiluonteen näkökulmasta, ei mielenkiinnonkohteeksi nouse se, onko retoriikka itsessään poliittinen, vaan miten sen poliittisuus tulee näkyviin (ks. Palonen 1988, 19). Suomalaisen poliittisen puhekulttuurin tutkimus on verrattain nuorta (ks. Palonen & Summa 1996, 10). Siinä missä amerikkalaisessa puheentutkimuksessa retoriikalla on aina ollut merkittävä rooli¹⁰, tuli retoriikka Suomeen vasta oikeastaan retorisen käänteeseen myötä. Palonen (1997, 137) esittää, että retorinen käänne on avannut uusia näkökulmia politiikan tutkimukseen. Esimerkiksi kysymysten politisointi, käsitteiden tulkinta, seurausten arvioiminen ja vaihtoehtojen perustelemine edellyttävät poliittista ajattelua. Ajattelu voidaan ymmärtää poliittikon itsereflektioksi, joka ohjaa muun muassa politiikan sisältöä, tekotapaa ja siitä tehtyjä tulkintoja. Näin voidaan päätellä, että on olemassa *taito ajatella poliittisesti*.

Poliittisen väittelyn päämääränä on vakuuttaa yleisö oman mielipiteen paremmuudesta (Paloheimo & Wiberg 1997, 331), joten retoriikalla on merkittävä rooli poliittisessa päätöksenteossa. Puheen vakuuttavuus kytkeytyy riittävyyden kriteeriin: onko argumentti hyväksyttävissä esitettyjen perusteluiden pohjalta (ks. Hart 1997, 86). Poliittisen puheen päämääränä on luoda toiminta-alaa ja vaikuttaa joko suoraan päätöksentekoon tai yleisöön. Poliittista retoriikkaa onkin perusteltua tarkastella toiminnan näkökulmasta. Tällöin puhutaan *policy-*, *polity-*, *politikointi-* ja *politisointiretoriikoista* (Palonen 1993, 10–14; Palonen & Summa 1996, 11–13). Näihin neljään poliittisen retoriikan lajiin voidaan paneutua yksityiskohtaisemmin seuraavan kuvion avulla (ks. kuvio 2).

¹⁰ Vaikka Palonen ja Summa (1996, 9) tuovat esiin, että retoriikka näyttäytyy amerikkalaisessa puheentutkimuksessa lähinnä käytännöllisenä taitona.

KUVIO 2 Poliittisen retoriikan lajit (ks. tarkemmin lajeista Palonen 1997, 6–15; Palonen & Summa 1996, 11–13)

Policy ja polity ovat järjestysfiguureita, kun taas politikointi ja politisointi ovat toiminta- ja liikefiguureita. Policy ja polity ovat politikoinnin ja politisoinnin ääriulottuvuuksia, jotka sitovat näitä toimintafiguureita. Politisointi voidaan nähdä pelinavausliikkeenä, eli asian tekemisenä poliittiseksi: vaihtoehtojen osoittamisena ja asioiden kyseenalaistamisena. Politikointi sen sijaan on politiikan tekemistä tai se voidaan mieltää myös performanssiksi. (Palonen & Summa 1996, 12–13; Palonen 1997, 4, 247). Politikointia ja politisointia voidaan siis käsitellä liikekäsitteiden perspektiivistä. Kuviossa esitetyt nuolet kuvastavat juuri tätä liikekäsitteistä näkökulmaa. Edellä esitetty retoriikkajako auttaa kuvaamaan poliittisen retoriikan funktioita.

Politiikassa on mukana myös monta toimijaa: yleisö, erilaiset intressi- ja eturyhmät, media, puolueet, hallitus-oppositio -jako sekä luonnollisesti poliitikko itse. Palosen (2011b, 23) mukaan ensiluokkainen poliitikko kulkee jossain määrin omia teitään. Pahimmillaan Weber

(2009, 115) kuvaa poliitikon roolia ainoastaan äänestyskoneena, joka tekee mitä puolueenjohto kehottaa. Poliitikot puhuvat paljon päämääristä ja siitä, miten asioiden tulisi olla. Konkreettinen keinoja ja mahdollisuuksia koskeva puhe ei sen sijaan ole poliitikoille yhtä kiinnostavaa. Poliitikon ei välttämättä kannata ottaa lopullista kantaa asiakysymyksiin. Mitä väljemmin mielipide on ilmaistu, sitä enemmän liikkumavaraa jää tulevaisuutta ajatellen. (Paloheimo & Wiberg 1997, 331, 334.) Useimmiten poliitikon on suotavaa olla epämääräinen eli esimerkiksi kertoa kannattavansa täystyöllisyyttä ottamatta kantaa siihen, miten se voitaisiin toteuttaa. Paloheimo ja Wiberg (1997, 332) ovat tyypitelleet neljä kysymystä (ks. taulukko 2), jotka tyypillisesti jätetään avoimiksi poliittisessa puheessa.

TAULUKKO 2 Poliittisen puheen avoimet kysymykset

Mitä jätetään auki?	
Tekijä	Kuka tekee esimerkiksi tarvittavat muutokset tai päätökset?
Teko	Mitä tulisi tehdä ja millä keinoilla?
Aikataulu	Milloin muutos tai teko voitaisiin/tulisi toteuttaa?
Resurssit	Mitkä ovat hankkeen resurssit ja mistä ne hankitaan?

Poliittinen puhe on selvästi epämääräistä, ja vaikuttaa siltä, että epämääräisyys on täysin suunniteltua. Kansalaisten odotukset ja vaatimukset vaikuttavat tyypillisesti tehtyjen esitysten ja ratkaisujen taustalla (ks. Wiberg 2001, 23), ja puheen epämääräisyydellä pyritään myös vetoamaan mahdollisimman laajaan kansansuosioon. Poliittisen puheen monitulkintaisuus ja epämääräisyys voivat kuitenkin olla haitaksi kansalaisille, joiden voi olla vaikea seurata puhetta tai muodostaa arvioita politiikasta. Raunio (2004, 141) argumentoi, että kansalaisten tulisi pystyä esimerkiksi erottamaan puolueet toisistaan äänestystilanteessa. Näyttää kuitenkin siltä, että puolueiden erottaminen toisistaan on yhä vaikeampaa. Esimerkiksi Juha Akkanen kirjoitti *Helsingin Sanomissa* perjantaina 27.8.2010 seuraavasti puolueiden eroista:

Kesän aikana puolueet ovat määritelleet itsensä uudestaan niin, ettei puoluekentästä tahdo enää millään saada tolkkua. [...] Jos siis haluaa äänestää työväenpuoluetta, pitää äänestää kokoomusta tai perussuomalaisia. Vihreiden arvojen kannattaja äänestää kokoomusta, Sdp:tä, keskustaa tai vasemmistoliittoa. [...] Ota näistä sitten selvää.

Puolueiden välisten erojen kaventuminen kertoo varmasti myös jotain yhteiskunnan muutoksesta. Jossain määrin ”vastakkainasettelun aika on ohi¹¹” – jossain määrin ei. Voi olla vaikea arvata, minkä puolueen ”tavoitteena on edistää sivistyksellisiä pyrkimyksiä sekä perusturvan ja huolenpidon toteutumista”, kuka ajaa vastuullisen vapauden asiaa tai kuka kantaa huolta ”ympäristöstä ja jokaisesta ihmisestä” (Kokoomusaate; Keskusta on vastuunkantaja; Periaatteet). Myös poliitikon puhujanrooli on ajoittain epäselvä – puhuuko poliitikko esimerkiksi oman vaalipiirinsä edustajana, puolueen tai hallitusryhmän jäsenenä vai yksityishenkilönä. Puoluepolitiikalla on oma merkittävä osansa poliittisessa retoriikassa. 1980-luvulla toteutetussa tutkimuksessa selvisi, että suosituimpia retorisia keinoja oman puolueen keskuudessa olivat ulkoinen hyökkäys, kuten toisen puolueen kritisointi, ja oman puolueen toiminnan tukeminen tai kannustaminen (Heritage & Greatbatch 1986, 148). Ei vaikuta yllättävältä, että omalle puolueelle suunnatussa puheessa pyritään joko haastamaan tai moittimaan muita puolueita tai kehuaan oman puolueen toimintaa. On myös oleellista pohtia, missä määrin poliitikon rooli edellyttää tietynlaista retoriikkaa. Ainakin Hartin (1984) selvityksen mukaan Yhdysvaltain presidentin työllä on oma retorinen roolinsa. Presidentin työ eroaa luonnollisesti kansanedustajien roolista, mutta voidaan ajatella, että myös kansanedustajien on vaikea esiintyä vaalikauden aikana puhtaasti henkilökohtaisessa roolissa.

Pekosen (2008, 29) mukaan puolueet toimivat kaksoisroolissa, kun ne osallistuvat valtion hallitsemiseen ja toimivat edustuksellisessa roolissa. Puoluepolitiikan näkökulmasta puolueen tulisi voittaa vaalit ja valtion asioiden hoitamisen näkökulmasta puolueen tulisi pyrkiä vastaamaan valtion tarpeisiin. Tämä ristiriita näkyi selvästi Matti Vanhasen pääministerikaudella, jolloin häntä moitittiin pääministeriyyden asettamisesta puolueenjohtajan roolin edelle.

Risto Uimonen (1992) käsittelee teoksessaan *Julkisuuspelejä* imagonrakentamisen rantautumista poliittiselle kentälle sekä Suomessa että maailmalla. Hänen mukaansa muutos alkoi näkyä

¹¹ Kokoomuksen vaaliteemaan liittyvä slogan vuoden 2006 presidentinvaaleissa, jossa Sauli Niinistö oli ehdokkaana.

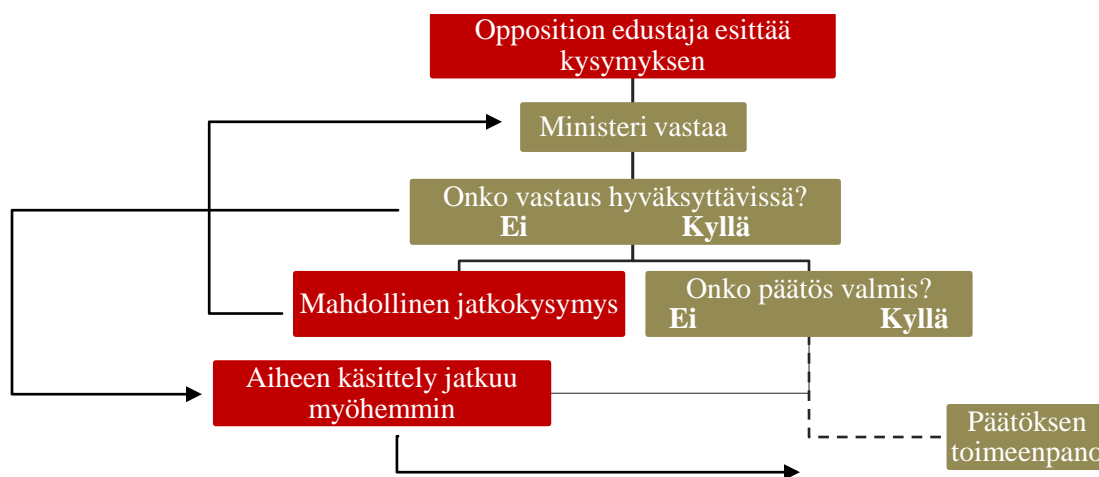
1980-luvulla, jolloin syntyi uusi, politiikkaan erikoistunut viestinnän asiantuntijuusalue. Uimosen mukaan ”he [viestinnän asiantuntijat] vastaavat siitä, että poliitikosta syntyvä vaikutelma ja mielikuva, imago, käy kaupaksi poliittisesti” (s. 15). Poliitikot eivät enää olekaan vain politiikan tekijöitä, vaan myös politiikan sisältöä (Holmberg 2004, 35). Näin poliitikon itsestään selviin taitoihin kuuluu myös taito toimia median kanssa. Media myös kiinnittää runsaasti huomiota poliitikkoihin esiintyjinä (Almonkari & Isotalus 2010). Tässä tilanteessa, julkisuuspelissä, *ethoksen* ja *pathoksen* merkitys korostuu argumentoinnin ja perustelujen, eli logoksen, sijaan. Puhujan uskottavuuteen, eli ethokseen, vaikuttavat monet tekijät, kuten valta, kompetenssi, luotettavuus, hyvä tahto, idealismi ja samankaltaisuus (ks. Hart 1997, 223). Mielikuva uskottavasta ja luotettavasta poliitikosta voi syntyä siksi, että poliitikko toimii lupauksensa mukaisesti tai yhtä hyvin siksi, että poliitikko esiintyy vakuuttavasti.

Käsitys poliittisesta toiminnasta muodostuu kansalaisten mielissä pääosin toisen käden tietoina, median välittämänä (Holmberg 2004, 29). Pekosen mukaan media ”kiinnittää ihan toisarvoisiin seikkoihin huomiota, vaikka asiaakin löytyisi, jos sitä vaan viitsis ja jaksas seurata ja tehdä niistä kiinnostavia juttuja”. Media ei seuraa politiikkaa sivusta, vaan päätökset siitä, mitä mediassa julkaistaan ja mitä ei, vaikuttavat omalla tavallaan politiikan päiväjärjestyksen muodostumiseen (Wiberg 2001, 32). Poliittisen päiväjärjestyksen muotoutuminen onkin aina vaihtoehtojen rajaamista ja poliittista toimintaa itsessään (Paloheimo & Wiberg 1997, 287–288). Poliitiikan ja retoriikan suhdetta pohtiessa onkin hyvä ottaa huomioon, miksi käsiteltävät puheenaiheet ovat alun perin nousseet keskusteluun. Wibergin (2001, 32) mukaan politiikassa vaikuttaa niin sanottu desibelimittari. Tällä hän tarkoittaa sitä, että asiat, joista puhutaan paljon, nousevat myös politiikan päiväjärjestyksen asioiksi. Eduskunnan kyselytunti on yksi näkyvimmistä politiikan areenoista. Eduskunnan kyselytuntia leimaavatkin monet politiikan toimijat, sillä siellä ovat läsnä kansanedustajat omissa puolueeryhmissään, ministerit omassa loosissaan, eduskunnan puhemies ja sekä yleisö että media niille varatuissa tiloissaan. Kyselytunti onkin monella tapaa poliittisten toimijoiden retorinen kohtaamispaikka.

2.4 Eduskunnan kyselytunti – poliittisen kansan sirkushuvia?

en uskoisi, että niin kokenut kansanedustaja, kuin ed. Rajamäki on, viitsisi tulla tämän seurakunnan eteen ja televisioyleisön väittämään jotakin noin pöyristyttävää.
- Jyrki Katainen (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 96/2010).

Kyselytuntia voidaan perustellusti pitää eduskunnan näkyvimpänä tapahtumana. Eduskunnan täysistuntoon sisältyvä suullinen kyselytunti pidetään yleensä torstaisin klo 16.00 ja se näytetään suorana lähetyksenä Yleisradiolla. Kyselytunnit ovat myös katsottavissa eduskunnan verkkosivujen arkistossa, jonne ne on taltioitu vuodesta 2008 alkaen. Täysistuntojen puheet ja pöytäkirjat ovat myös luettavissa eduskunnan verkkosivuilla. Suullinen kyselytunti aloittaa eduskunnan täysistunnon ja se kestää arvattavasti noin tunnin (Täysistunto). Kyselytunnilla voidaan tuoda esiin yhteiskunnan epäkohtia ja nostaa julkiseen keskusteluun asioita, joista kansalaisten olisi hyvä olla tietoisia. Keskusteluissa käsitelläänkin yleensä ajankohtaisia poliittisia asioita. Kyselytunti on tyypillisesti opposition kansanedustajien ja hallituksen ministerien välistä vuoropuhelua (Täysistunto). Kuviossa 3 on esitetty yksinkertaistettu malli kyselytunnin etenemisestä.

KUVIO 3 Suullisen kyselytunnin rakenne (Mukautettu Reserchin (1977) mallista)

Kuten kuviosta on nähtävissä, eduskunnan kyselytunti on pitkälti oppositiovetoista. Tyypillisesti vuoropuhelu etenee ministerin vastauksen jälkeen uuteen kysymykseen, ellei eduskunnan puhemies myönnä kysymyksen esittäjälle jatkokysymystä. Näin ollen vastauksen hyväksyttävyyttä ilmaistaan pikemmin salireaktioina kuin vastauspuheenvuoroissa. Kyselytunnille on luonteenomaista nopeatempoisuus ja siinä suhteessa pinnallisuus, ettei asioiden käsittelyssä ole tarkoitus edetä kyselytunnin aikana. Nopeatempoisuus ei kuitenkaan ole itsestään selvä osa kyselytunnin luonnetta, ja Pekonen toi esiin, että ennen puheiden kestoa ei rajoitettu mitenkään:

Silloin yleinen käsitys oli, että edustajat kävi puhumassa valmiiksi kirjoitettuja puheita, jotka eivät olleet dialogisia. [...] Sitten kun näitä eduskunnan käytäntöjä alettiin uudistamaan, tai niitä on nyt uudistettu toisen maailmansodan jälkeen jatkuvasti, mutta oikeastaan nyt silloin 90-luvulta lähtien oikein systemaattisesti, niin tavallaan tää kyselytunti on ollut se yksi, mikä on ollut erityisen kiinnostuksen kohteena. Kyllä eduskunnan päässäkin nämä, jotka on pyrkinyt eduskunnan käytäntöjä uudistamaan, niin kyllä ne on hyvin ymmärtänyt tän jutun, että mikä tässä eduskunnan täysituntopuheessa on pielessä ja sen takia on tullut nää puheen yhteisesti sovitut rajat. (Kyösti Pekosen haastattelu.)

Täysistunnon rooli poliittisella pelikentällä on merkittävä, sillä se mahdollistaa näkyvän ja ajankohtaisen poliittisen keskustelun. Varsinkin kyselytunnilla käyty keskustelu on ajoittain kiivasta. Tämä on huomionarvoista, sillä kyselytunti on nähtävissä sekä suorana lähetyksenä että eduskunnan arkistossa – puhumattakaan siitä, miten se näkyy politiikan uutisoinnissa. Myös poliitikot ovat tietoisia televisiokameroiden läsnäolosta. Tästä hyvänä esimerkkinä toimii luvun alkusitaatissa esitetty valtiovarainministeri Jyrki Kataisen (kok) ja Sdp:n kansanedustaja Kari Rajamäen kiivassanainen keskustelu suullisella kyselytunnilla 7.10.2010, jolloin Katainen viittasi puhumiseen televisioyleisön edessä (ks. Eduskunta). Täysistunnon pöytäkirja 96/2010). Niinistön mukaan kyselytunnin julkinen rooli onkin oleellinen määrittettäessä sen olemusta:

No mä lähestyisin sitä ehkä poliittisen näkyvyyden kannalta. Kyselytunti on niitä, ehkä kaikkein näkyvin tapahtuma eduskunnassa ja eduskuntatason politiikan teossa ja siitä vielä ministeri tai kansanedustaja voi toivoa saavansa julkisuutta. (Sauli Niinistön haastattelu.)

Julkisen roolin lisäksi Niinistö korosti kyselytunnin merkitystä demokratiaa palvelevana menettelytapana:

[...]se on demokratiaa menettelytapana ehkä parhaimmin palveleva, ottaen huomioon, siis eduskunnan menettelytavoista, siinä mielessä, että saako päivän polttavan kysymyksen nostettua yleiseen keskusteluun. Jos valiokunnissa kinataan, niin se ei ole helppoa saada sitä yleisemmin tunnetuksi, mutta kyselytunti tarjoaa tällaisen mahdollisuuden. Sen takia ne kysymykset on oppositiokeskeisiä. (Sauli Niinistön haastattelu.)

Weber (2009, 71) on todennut, että politiikan harjoittaja tavoittelee valtaa, joko välinearvona tai itseisarvona. Kun poliitikko tavoittelee valtaa muiden päämäärien ajamiseen, hän näkee vallan välineellisenä arvona¹². Itseisarvona vallan näkevät haluavat valtaa vallan itsensä takia, jolloin he nauttivat arvovallan synnyttämästä tunteesta. Julkisuus on myös omalla tavallaan valtaa, minkä turvin poliitikko voidaan esimerkiksi valita seuraavalle vaalikaudelle. Koska kyselytunnin rooli on niin julkinen, ei siellä käytyä retoriikkaa voida analysoida huomioimatta tavoittelua vallasta. Nykyajan poliitikot ovat ammattipoliitikkoja, sillä heille maksetaan politiikan harjoittamisesta.¹³ Harvassa työhaussa on niin julkinen rooli kuin eduskuntavaaleissa.

Kuten Niinistökin toteaa, kyselytunnin näkyvä ja julkinen rooli johtuu osin televisioinnista. Hän kuitenkin korosti, että oma merkityksensä on myös kyselytunnin nopeatempoisuudella. Kyselytunnin puheenvuorojen kesto on rajattu minuuttiin, ja eduskunnan puhemies huomauttaa puhujia siitä, mikäli he ylittävät sallitun puheajan. Näin kansanedustajien on pyrittävä esittämään tiiviitä kysymyksiä ja ministerien puolestaan annettava lyhyitä vastauksia. Näin ainakin periaatteessa puheenvuoron sisältöä olisi helppo arvioida, kun vastausta ei ole mahdollista upottaa monen minuutin mittaiseen puheenvuoroon. Mielenkiintoiseksi kyselytunnin tekee myös se, että ministerit eivät tiedä kyselytunnilla esitettäviä kysymyksiä

¹² Päämäärä voi yhtä hyvin olla idealistinen kuin egoistinenkin.

¹³ Weberin (2009, 74–78) mukaan hallintohenkilökunnan syrjäyttäminen poliittisista asemista johti ammattipoliitikkojen ryhmän kehittymiseen. Ammattipoliitikot synnyttivät politiikan harjoittamisesta itselleen ammatin eli elinkeinon ja myös elämänsisällön.

etukäteen, joten heillä ei ole aikaa valmistautua kysymyksiin. Näin kyselytunnilla on myös mahdollisuus mitata, kuinka hyvin ministerit hallitsevat oman hallinnonalansa. Pekosen mukaan puheenvuorojen rajaamisella on pyritty pois monologiin pitämistä keskusteleavamman ja spontaanin puheen puoleen:

Eduskunnassa ymmärretään, että mikä siinä on ollut pielessä ja mitä pitäisi periaatteessa tehdä, mutta toinen kysymys on sitten se [...], kuinka pitkälle nämä uudistukset on johtanut [...] ja kuinka dialogista se keskustelu siellä on, ja siinä suhteessa on varmasti paljon toivomisen varaa. (Kyösti Pekosen haastattelu.)

Niinistö huomautti haastattelussa, että kyselytunnilla esitetyt kysymykset ovat eduskuntaryhmän valmistelemia. Eduskuntaryhmä ilmoittaa puhemiehelle etukäteen kysyjän, jonka se toivoo saavan kysymyksen. Voidaan ajatella, että tämä mahdollistaa ensinnäkin eheämmän keskustelun, mutta sitä voidaan myös pitää eräänlaisena laadun takeena – esiin nousevat ne kysymykset, jotka on eduskuntaryhmässä katsottu oleellisiksi. Toisaalta kääntöpuolella on se, että esiin pyritään nostamaan ne kysymykset, joiden ajatellaan kiinnostavan yleisöä. Eduskuntaryhmien esiin nostamat kysymykset ovatkin tyypillisesti laaja-alaisia. Näin voi olla, ettei kyselytunnilla käsitellä juurikaan ”uusia” asioita, vaan niitä, jotka ovat jo sillä hetkellä median keskipisteessä.

Huolimatta kyselytunnin näkyvästä roolista eduskuntatyössä, siellä ei tehdä poliittisia päätöksiä. Näin sitä ei voida rinnastaa esimerkiksi valiokuntatyöhön, jossa tavoitellaan poliittista päätöksentekoa ja poliittisten valintojen tekoa. Niinistön mukaan kyselytunnin argumentointi ei myöskään tyypillisesti johda poliittisiin johtopäätöksiin:

Siis sen politiikan substanssimerkitys on mun mielestä suhteellisen vähäinen. En usko, että kysyjät sen enempää kuin vastaajatkaan oikeastaan pyrkii rakentamaan siellä uusia ratkaisuja, vaikkakin sellaisia esitetään kovasti. Ne esitetään siinä tilassa, jotta ne voittaisivat kannatusta yleisöltä eli median kautta enemmän kuin niin, että ne ratkaisisivat jotain asioita. Monella on tietysti paljon kauniimpi käsitys, mutta tämä on mun käsitys. (Sauli Niinistön haastattelu.)

Niinistö aloitti uransa kansanedustajana vuonna 1987, joten hänellä on kokemusta eduskuntatyöstä. Niinistön näkemys ei kuitenkaan missään nimessä ole kyynisemmästä päästä kun puhutaan koko kansasta tai edes kansanedustajista. Pekonen toteaaakin, ettei täysistuntopuhetta arvosteta kovin korkealle:

Eduskunnasta tuleva viesti on se, etteivät eduskunta ja kansanedustajat itse arvosta täysistuntopuhetta [...] on sellaisia edustajia, jotka korostaa täysistuntopuheen merkitystä ja näkee sen edelleen tärkeänä, mutta se aspekti missä sitä ei arvosteta on se, että sillä puheella ei vaikuteta mihinkään siis siinä mielessä, että asiat eivät muutu, että ne asiat on päätetty [...] tai ne päätetään muualla ja sit siellä vaan toistetaan niitä jo päätettyjä asioita [...] niillä puheilla ei vaikuteta edustajien mielipiteisiin. (Kyösti Pekosen haastattelu.)

Erilaisia verkkosivujen keskustelupalstoja seuraamalla voi huomata, että kansan mielipiteet kyselytunnista ja sen roolista politiikassa vaihtelevat laidasta laitaan. Esimerkiksi 15.4.2010 kyselytunti herätti eräässä katsojassa seuraavanlaisia runollisia ajatuksia, missä hän kuvaa kansanedustajien arkea Arkadianmäellä:

Tärkein tehtävämme onkin tässä, että omaa posaa oomme täyttämässä, kun eläkkeelle pääsisimme, niin sivuvirkaakin hakisimme! Sirkushuvia kansalle, me aina silloin tällöin tarjoamme, kun kyselytunti telkasta tulee, niin kansa iloissaan naureskelee! (Laulu Arkadianmäeltä.)

Pieni testi internetin hakukoneilla osoittaa, etteivät kyselytunti ja sirkushuvi ole muillakaan keskustelupalstoilla vieras sanayhdistelmä. Selvää on kuitenkin, että kyselytunnit herättävät keskustelua. Kyselytunti tarjoaakin mielenkiintoisia hetkiä politiikkaa seuraaville. Kysymykset ja vastaukset vaihtelevat nopeassa rytmissä ja välillä salissa kaikuu vastareaktioiden kohahdus. Esimerkiksi monet välikysymyskeskustelut voivat olla hyvin värikkäitä ja tuoda vaihtelua tyypilliseen eduskunnan parlamentaariseen retoriikkaan, jota voidaan Palosen (2011b, 1) mukaan pitää kuolettavan tylsänä. Suomalainen parlamentaarinen retoriikka on kuitenkin kaukana parlamenttidebatin äitinä pidetystä brittiparlamentista. Toisaalta Schmitt (2008, 228–331) tuo esiin, että monet parlamentarismen piirteet ovat muodostuneet Manner-Euroopassa ja parlamentarismi kehittyi Schmittin mukaan tietoisiksi

järjestelmäksi juuri Manner-Euroopan poliittisen tilanteen vuoksi. Britannian parlamentti on silti jo vuosisatoja ollut poliittinen voimatekijä, mistä johtuen brittidebatilla on eräänlainen erityisasema parlamenttiretoriikan, varsinkin tulevaisuuden toimintamallien muutokseen tähtäävän *deliberoivan* retoriikan, malliesimerkkinä (ks. Palonen 2011b, 10). Voidaan olettaa, että *pro et contra* -retoriikan pitkä historia on vaikuttanut Britannian poliittisen puhekulttuurin kehittymiseen – siihen, miten menestyä parlamentaarisessa väittelyssä. Britannian parlamenttikeskustelu on värikästä ja nopeatempoista, ja parlamenttikeskustelulle annettu merkitys korosti *ex tempore* -puheiden roolia¹⁴ (ks. Palonen 2011b, 15). Myös nykypäivän suomalaisessa parlamenttidebatissa nopeatempoisella puheella on merkittävä rooli, mistä esimerkiksi käytännöt, kuten ministereille esitetyt kysymykset, ovat hyvänä esimerkkinä.

Suomalaisen parlamentaarisen debatin keskuudessa kyselytunti on kuitenkin aika lailla omassa sarjassaan. Niinistö toteaaakin, että:

kyselytunti saa keskimäärin parhaan palautteen eduskunnan keskusteluista ja se myöskin herättää ehkä eniten tunnereaktioita. Sieltä saattaa esimerkiksi tulla sellaisia tunnereaktioita, että miksi se ja se ei saanut puhua enemmän, miksi niitten annettiin huutaa päälle ja niin edelleen, joten se kertoo ainakin joidenkin eläneen mukana sitä omalta ajatuskannaltaan, että siinä keskustelussa se katsoja on pitänyt puoltaan... (Sauli Niinistön haastattelu.)

Eduskunnan kyselytunti näyttäisi siis olevan usein mielenkiintoinen ja seurattu poliittisen keskustelun foorumi. Kaikki kyselytunnin herättämät palautteet eivät kuitenkaan ole myönteisiä. On kuitenkin hyvin todennäköistä, ettei tämä kyynisyys tai tyytymättömyys kohdistu vain kyselytuntiin, vaan laajemmin politiikkaan ja poliittiseen päätöksentekoon. Wibergin (2001, 56) mukaan kuva, mikä politiikasta välittyy median kautta, on ristiriitainen ja kaoottinen. Näin esimerkiksi argumentoinnin ja harkitsemisen sijaan painottuvat hyökkäävyys ja viihteellisyys. Televisio vaatii omanlaistaan esiintymistä. ”Be intimate or be gone” on

¹⁴ *Ex tempore*-puheiden merkitys korostui varsinkin 1800-luvulla, jolloin jokaista parlamentaarikkoa arvioitiin pidettyjen puheiden perusteella. Sitä ennen debatissa olivat vaikuttaneet vain harvat ja hyvät puhujat muiden kuunnellessa. (Palonen 2011b, 15.)

muodostunut televisioesiintymisen laiksi (ks. Hart 1997, 187). Myös Niinistö on samoilla linjoilla viihteellisyyden suhteen:

[...] kyselytunnin tässä suhteessa ehkä keskeisimmäksi tavoitteeksi on noussut myydä julkisuuteen tai myydä itsensä tässä mediakentässä mahdollisimman edullisella tavalla. (Sauli Niinistön haastattelu.)

Poliittinen puhe on tyypillisesti epämääräistä ja kyselytunti ei tee mitään poikkeusta tähän kaavaan. Puhe politiikan keskeisimmällä markkinapaikalla on täynnä puhetta päämääristä ja arvoista. Tätä voidaankin pitää juuri Niinistön tarkoittamana poliitikon myyntipuheena. Jos ministereille esitetty kysymys ei ole konkreettinen, on siihen helppo vastata ylevällä puheella. Toisaalta yhteiskunnan epäkohtia on helppo nostaa esiin ja huomauttaa, että asioiden tulisi olla paremmin. Vaikeampaa on oikeasti päättää, miten epäkohtiin voidaan puuttua. Vaarana on, että politiikasta tulee pelkkää ylevää ja ympäripyöreää puhetta.

Panem et circenses, leipää ja sirkushuveja, lausahdus muistuttaa siitä, miten Rooman kansa tyytyi poliittisen osallistumisen sijaan ilmaiseen viljaan ja amfiteatterien huvituksiin. Miten se, että eduskunnan kyselytuntiin viitataan poliittisena sirkushuvina, tulisi ymmärtää? Ainakin selvää on, että suullisessa kyselytunnissa nähdään myös huvittavia piirteitä. Toinen mahdollisuus on, että politiikka ylipäätään näyttäytyy hieman epäilyttävänä, varsinkin viime vuosien ja edelleen jatkuvien vaalirahasotkujen jälkimainingeissa. Seuraavassa kappaleessa paneudutaan parlamentaariseen retoriikkaan puheen yleisten piirteiden ja hallitus-oppositio -asetelmasta käsin.

3 PARLAMENTAARISEN RETORIIKAN TYYLIT KYSELYTUNNILLA

3.1 Parlamentaarisin puheen yleiset piirteet

*Politics removed from the sphere of common judgment is a perversion of the political, and as such, cannot help but manifest itself in political crisis.
(Beiner 1983,3)*

Kun tarkastellaan parlamentaarista retoriikkaa eduskunnan kyselytunnilla, on hyvä kiinnittää huomio siihen, mitkä mahdolliset sopimukset vaikuttavat kyseisen poliittisen puhetilanteen taustalla. Perustuslaissa (31§) todetaan, että ”kansanedustajan tulee esiintyä vakaasti ja arvokkaasti sekä loukkaamatta toista henkilöä”. Voidaan perustellusti ajatella, että perustuslain pykälä kansanedustajien esiintymisestä toimii eduskunnan kyselytunnilla käydyin keskustelun taustalla vaikuttavasta sopimuksesta. Vaikka yleisesti ajatellaan, että poliitikoilla tulee olla työnsä puolesta parkkiintunut nahka, ei tämä käsitys voi olla perustuslain yläpuolella. Haastavampaa sen sijaan on esimerkiksi arvokkaan esiintymisen määrittäminen. Tämän lisäksi eduskunnan kyselytunnin keskustelua tarkasteltaessa on syytä huomioida edustuksellisen parlamentarismien luonne. Edustukselliselle parlamentaarille retoriikalle on tyypillistä asian argumentointi kansan edun nimissä, joskin usein tämä jää hyvin pinnalliseksi vakuuttamiselementiksi. Tällöin edustuksellista valtaa käytetään retoriseen nokitteluun, jossa ei ole tilaa kansalaisten poliittiselle arvioinnille.

Voidaan myös oikeutetusti pohtia, mitä kyselytunnin luonne kertoo itse tilanteesta: kansanedustajilla, varsinkin opposition edustajilla, on mahdollisuus esittää kysymyksiä ministereille. Tämä lähtökohta nostaa esiin toisen kyselytunnin taustalla vaikuttavan sopimuksen: tilanteessa on sisäänrakennettuna oppositio vastaan hallitus -asetelma. Tarkoittaako tämä, että erimielisyys, ”hiillostaminen” ja erojen tekeminen ovat itseisarvoja,

asiakysymyksiä merkittävämpiä, kyselytunnin debatissa? Varmaa ainakin on, että jo asetelma itsessään ja vanhat käytännöt luovat odotuksia keskustelun luonteelle. Myös Niinistö totesi, ettei hän usko opposition todella hakevan konsensusta kyselytunnin keskustelussa.

Aristoteles jakaa puhetyypit kolmeen kategoriaan: *deliberoivaan*, *forensiseen* sekä *epideiktiseen* puheeseen. Oheisessa taulukossa on esitetty puheiden luokittelu niin kuin Aristoteles on sen kuvannut (ks. Retoriikka 1358b–1359a5).

TAULUKKO 3 Aristoteleen retoriikan lajit

Retoriikan laji	Puhetyyppi	Suhde aikaan	Päämäärä
Deliberoiva	Kehottaminen/ varoittaminen	Tulevaisuus	Hyödyllisyys/ vahingollisuus
Forensinen	Syyttäminen/ puolustus	Menneisyys	Oikeus/ vääräisyys
Epideiktinen	Ylistys/ moite	Nykyhetki	Kunniallinen/ häpeällinen

Nykyajan parlamentaarista retoriikkaa on tyypillisesti kuvattu joko deliberoivan tai epideiktisen puheen jaottelun mukaisesti. Näistä on myös vaihtelevasti käytetty joko alkuperäisiä kreikkalaisia termejä tai suomennettuja vastineita poliittinen puhe (deliberoiva) ja juhla- tai ylistyspuhe (epideiktinen). Palonen (2011b) käyttää deliberoivasta retoriikasta myös termiä kokouspuhe. Forensinen, eli oikeuspuhe, olisi helppoa jättää pelkäsi oikeussaliretoriikaksi jo nimensä vuoksi. Aristoteles itse kuvaa deliberatiivisten ja forensisten puheiden eroa seuraavanlaisesti:

Vaikka poliittisten puheiden ja oikeuspuheiden menetelmät ovat samat ja poliittinen puhetoiminta on jalompaa ja enemmän yhteisiä asioita koskevaa kuin yksityisten suhteita koskevat sopimukset [...] Poliittisissa puheissa on näet vähemmän hyötyä puhua asian ulkopuolelta, ja kun ne käsittelevät yleisimpiä asioita, niissä on myös vähemmän sijaa huonoille tehokeinoille kuin oikeuspuheissa. (Retoriikka 1354b20–30.)

Nykypäivän poliittinen puhe eroaa Aristoteleen kuvaaman kansankokouksen tilanteesta. Aristoteleen puheluokkiin saa uuden näkökulman, kun niitä tarkastelee myös niiden aikakäsityksen ja päämäärän pohjalta – silloin kaikki kolme puhetyyppiä ovat merkityksellisiä nykypäivän parlamentaarisen retoriikan analyysissa. Juhlapuhe, eli epideiktinen, puhe on selkeimmin erotettavissa omaksi tyypikseen, mutta aikakäsityksen tarkasteleminen tuo kaivattua selkeyttä myös deliberoivan ja forensisen puheen välille. Jokainen puhe suhtautuu omalla tavallaan aikaan: joko se pohjautuu menneisyyteen, nykyisyyteen tai tähtää tulevaan. Esimerkiksi deliberoiva puhe käsittelee tulevaisuutta ja tulevia toimintamalleja, ja vaihtoehtojen tarkastelustahan poliittisessa päätöksenteossa on kyse (ks. Palonen 2011b, 4). Aikakäsityksen vaihtuessa myös puheen luonne ja päämäärä muuttuvat. Luonnollisesti harva puheenvuoro on yksiselitteisesti mitään yksittäistä puheen tyyppiä, mutta ne voidaan hyvin luokitella pääpiirteiden pohjalta. Tämä luokittelu auttaa myös ymmärtämään puheen luonnetta. Forensiset puheenvuorot voidaan jakaa omaksi puhetyypikseen juuri sen perusteella, että niissä otetaan kantaa menneisyyteen ja menneisyydessä tapahtuneen toiminnan oikeuteen tai vääryyteen. Esimerkiksi seuraava puheenvuoro voidaan luokitella forensiseksi puheenvuoroksi, jossa otetaan kantaa menneiden toimintatapojen virheellisyyteen:

Herra puhemies! Te, ministeri Katainen, totesitte, että eri puolueissa on tehty virheitä ja että jokaisesta eduskuntaryhmästä on löytynyt näissä vaalirahoitusilmoituksissa korjattavaa. Toivon, että ette, ministeri, yleistä. Ei kristillisdemokraateilta ole löytynyt mitään korjattavaa ja vaalirahoituksemme on ollut täysin avointa. *Päivi Räsänen (kd.)* (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 82/2009.)

Epideiktiset puheenvuorot muodostavat oman puhetyypinsä, jossa käsitellään nykyhetken tapahtumia ja asioita. Toisaalta tämäkään jako ei ole näin yksiselitteinen. Perelmanin (1997, 26–27) mukaan käytännöllinen filosofia nojaa ylistyspuheen tyyppiin, kun ylistyspuheen tavoitteena nähdään tiettyjen arvojen hyväksyttäminen yleisön keskuudessa. Yhteisen arvopohjan kautta on mahdollista päästä vaikuttamaan yleisön tahtoon ja siten myös ylistyspuhe voi luoda toimintaa. Esimerkiksi alla olevassa puheenvuorossa on selvästi kyse nykyhetken kohdistuvasta moitteesta, jossa pyritään osoittamaan vastapuolen häpeällisyys:

Pääministeri Vanhanen on menettänyt luottamuksensa kansan silmissä. Hän on pääministeri, josta ei tiedetä, onko tämän päivän totuus myös huomisen totuus. Nyt, varapääministeri Katainen, teillä on vaara sortua, niin että teiltä menee samalla lailla uskottavuus kuin pääministeri Vanhaselta kansan silmissä. *Paavo Arhinmäki (vas.)* (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 82/2009.)

Vaikka Arhinmäen puheenvuorossa käsitellään menneisyyden asioita, voidaan siinä Perelmanin huomautuksen pohjalta nähdä myös toimintamallien muuttamiseen tähtäävää arvostelua. Puheenvuoro voidaan kuitenkin selkeimmin luokitella epideiktiseksi puheeksi, koska siinä arvostelulla pyritään ennen kaikkea moittimaan, ei niinkään muuttamaan asioita.

Seuraavassa esimerkissä on selkeämmin kyse deliberoivasta puheenvuorosta, jossa tähdätään toimintamallien muutokseen tulevaisuudessa. Puheenvuorossa pyritään kehottamaan tarttumaan tiettyyn toimintamalliin, joka olisi hyödyllinen koko poliittisen järjestelmän kannalta:

[...] tästä syystä on järkevää ja välttämätöntä, että koko poliittinen järjestelmä katsoo peiliin ja käy pelisääntökeskusteluja niin, että pystyisimme porukalla, yhdessä tämän luottamuksen palauttamaan. *Jyrki Katainen, valtiovarainministeri/ varapääministeri (kok.)* (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 82/2009.)

Deliberoiva puheenvuoro näyttää helposti eniten keskustelua eteenpäin vievältä, koska se on kytköksissä tulevaisuuteen. Esimerkiksi yllä olevassa Kataisen puheenvuorossa esitetään vetoamus yhteisen toimintasuunnitelman puolesta, mutta siinä jätetään kertomatta, miten kansan luottamus käytännössä palautetaan. Puhe pysytteleekin hyvin abstraktilla tasolla. Hartin (1997, 98–101) mukaan tavoitteena on, että puheesta muistetaan sen johtopäätös. Kataisen puheenvuoron johtopäätös on, että hallitus ja oppositio ovat yhdessä vastuussa vaalirahakriisistä. Katainen korostaa yhteistä vastuuta käyttämällä seuraavia toistoja: ”koko poliittinen järjestelmä”, ”porukalla” ja ”yhdessä”. Jako deliberoivaan, forensiseen ja epideiktiseen puheeseen ei siis arvota retoriikkalajeja paremmuusjärjestykseen. Myös Niinistö nosti esiin kriittisen kannan deliberoivaan retoriikkaan:

[...] niin joutuu kuitenkin kysymään, onko eteenpäinvieminen, kun se argumentointi tapahtuu kovin pinnallisretorisesti, niin onko se hyvä vain huono asia. Koska silloin jokainen kaunistelee tulevaa maailmaa, sehän on politiikan tämän hetken suurin ongelma: jokainen kaunistelee tulevaisuutta tarttumatta kuitenkaan sen tekemiseen. Tämä deliberoiva antaa mahdollisuuden siihen. [...] sillä helposti kierretään se, että ei joudu vastakkain tai kasvotusten sen kysymyksen kanssa, että mitä minun pitäisi tehdä, jotta se kaunis kuva toteutuisi. (Sauli Niinistön haastattelu.)

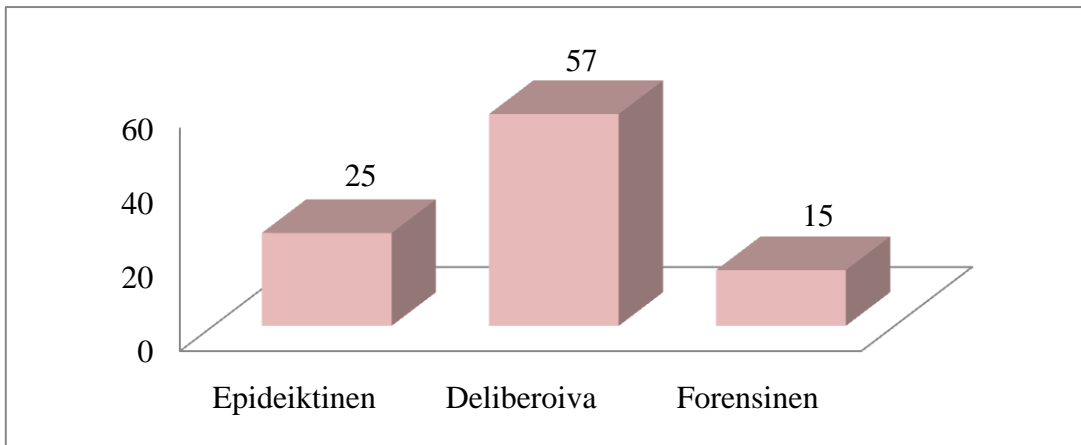
Voidaan ajatella, että Niinistö puhuu abstraktin ja konkreettisen puheen eroista viitatessaan pinnallisretoriikkaan. Niinistö jatkoi, että kyselytunnilla kuvataan mielellään tulevaisuutta – millainen sen tulisi olla ja mitä tulisi tehdä. Sen sijaan konkreettiset ehdotukset puuttuvat melkein kokonaan, kuten myös politiikan teorioitsijat ovat todenneet (ks. esim. Paloheimo & Wiberg 1997, 334–337). Niinistö yhdisti tulevaisuusteemaan myös sen poliittisen tavan, johon hän tutustui ensimmäistä kertaa 2000-luvun alussa Schröderin¹⁵ hallituksen ensimmäisen kauden lopussa. Silloin hallitus päätti alentaa tuloveroja 10 % seuraavan vaalikauden alussa, mutta päätös myytiin kansalle *toimenpiteenä*. Näin mielikuvaksi muodostui, että tuloverotusta on jo alennettu tai ollaan juuri alentamassa. Sama hallitus joutui kuitenkin vuoden 2002 vaalien jälkeen perumaan tuloveron alennuksen silloisen taloustilanteen takia. Jälkikäteen on mahdotonta arvioida, mikä oli tämän yksittäisen päätöksen vaikutus vuoden 2002 äänestystulokseen. On kuitenkin oikeutettua olettaa, että Schröderin hallitus hyötyi tästä toimenpidelupauksesta, mitä ei lopulta toteutettukaan¹⁶. Niinistö totesikin:

Musta pääosa tulevaisuuteen suuntaavista puheenvuoroista on hivenen irrallaan realistista mahdollisuuksista tai ainakaan irrallaan siitä, että mitä faktisesti siitä tehdään. (Sauli Niinistön haastattelu.)

¹⁵ Gerhard Schröder toimi Saksan liittokanslerina vuodet 1998–2005 (ensimmäinen kausi 1998–2002) ja Saksan sosiaalidemokraattisen puolueen (*Sozialdemokratische Partei Deutschlands*, SPD) puheenjohtajana vuosina 1999–2004.

¹⁶ Toisaalta vuoden 2005 vaalit järjestettiin etuajassa, koska Schröder hävisi luottamuslauseäänestyksen (art. 68 GG). Vuoden 2005 parlamenttivaaleissa (*Deutscher Bundestag*) ei saatu selvää voittajaa, mutta neuvotteluiden jälkeen liittokansleriksi nousi Angela Merkel. (Bundestagswahl 2005; Panorama of parliamentary elections 2005 .)

Kaiken kaikkiaan aineistossa ilmeni tyypillisimmin deliberoivia puheita, joita oli vajaa 60 % kaikista puheenvuoroista. Kuten aiemmin todettiin, puheiden luokittelu yksiselitteisesti on haastavaa, sillä yhdessä puheessa voi olla elementtejä eri puhetyypeistä. Luokittelu on kuitenkin tehty puheenvuoron vahvimman vaikutelman mukaan. Alla olevaan kuvioon on koottu keskitetysti analysoidujen kyselytuntien puhetyypit.

KUVIO 4 Eduskunnan kyselytunnilla esiintyvät puhetyypit koko aineiston (N = 97) perusteella

Puheenvuorojen luokittelun pääkriteerinä käytettiin puheen suhdetta aikaan. Perelmanin (1996, 27) mukaan ylistyspuhetta voidaan myös jossain määrin pitää luonteeltaan kasvatuksellisena, koska se tähtää toimintavalmiuden luomiseen pitkällä aikavälillä. Tässä tutkielmassa tulevaisuuteen suuntautuvat puheenvuorot, varsinkin konkreettisia ehdotuksia sisältävät, on luokiteltu deliberoiviin puheenvuoroihin huolimatta tästä Perelmanin osuvasta huomautuksesta.

Beiner (1983, 83, 85, 89) näkee retoriikan liittyvän poliittiseen arviointiin. Näin poliittinen arviointi voidaan nähdä toimintana, joka syntyy vuorovaikutuksen ja keskustelun tuotoksena. Beinerin mukaan sekä deliberoiva että forensinen retoriikka ohjaavat arvioinnin äärelle: deliberoivassa retoriikassa tehdään arvioita tulevaisuudesta ja forensisessa retoriikassa

arvioidaan menneitä tapahtumia. Näin retoriikka, etenkin deliberoiva ja forensinen retoriikka, itsessään ja luonnollisesti ohjaa poliittiseen arviointiin.

Puheen sanoma pyritään aina perustelemaan jollain tavalla siitä riippumatta, onko puhe tyypiltään epideiktinen, deliberoiva tai forensinen. Perusteluista, olivatpa ne huterasti, puutteellisesti tai vakuuttavasti esitettyjä, muodostetaan johtopäätös. Huomattavaa on myös se, ettei keskustelu tapahdu tyhjiössä, vaan taustalla vaikuttavat yleiset käsitykset ja uskomukset. Deliberaatio yhdistää *phronesiksen*, eli käytännön viisauden, ja arvioinnin, sillä juuri sen avulla ihminen, jolla on käytännöllistä viisautta, arvioi asioita. Luonnollisesti deliberaation tavoitteena on tehdä päätös toiminnan suunnasta. Beiner kuitenkin korostaa, että retoriikan avulla sekä tuotetaan että saavutetaan poliittisia päämääriä. Tätä tarkoittaa myös ajatus siitä, että poliittiset lopputulokset ovat deliberaatiolle alisteisia. (Beiner 1983, 91–92, 95.) Näin retoriikka voidaan nähdä poliittisen arvioinnin mediana. Tämä näkemys ei kuitenkaan ole itsestään selvä. Esimerkiksi Kant sulkisi retoriikan pois arvioinnin piiristä, koska se ei sovi arvioinnin formaaliin käsitteellistämiseen. Beinerin mukaan tässä on kuitenkin kysymys kahdesta tavasta lähestyä retoriikkaa: nähdäänkö retoriikka todellisuuden ja väitteiden vastaavuuden kautta (Kant) vai kaiken kaikkiaan perustavanlaatuisena tekijänä, jonka avulla voidaan ilmaista ja ymmärtää yhteisöllisyyttä (Aristoteles). Näin Kant ja Aristoteles puhuvat eri retoriikkatraditioista. (Beiner 1983, 97–101, 103.)

Jenni Rinne (2010, 196) argumentoi, että valiokuntapuhe tulisi nostaa parlamenttipuhetta käsittelevän tutkimuksen keskiöön, sillä siellä kansanedustajilla on yhä mahdollisuus vaikuttaa puhumalla. Tämä pitää hyvin paikkansa, mutta poliittisen arvioinnin näkökulmasta tarkasteltuna mielenkiinnon kohteeksi nousee yleisölle julkinen täysistuntopuhe. Suljettujen ovien takana käytävä keskustelu ei tue kansalaisten mahdollisuuksia ottaa osaa poliittiseen arviointiin. Vaikka esimerkiksi kyselytunnilla ei ehkä vaikuteta toisiin kansanedustajiin, on siellä erittäin suuri mahdollisuus vaikuttaa kansalaisiin.

Taustalla vaikuttavat yleiset käsitykset ja uskomukset tarjoavat toimivan ja usein käytetyn alustan politikoinnille: mikä on se pohja, se totuus, jolle argumentti rakennetaan.

Puheenvuoroissa nousikin esiin ristiriitaisuus ja epäselvyys siitä, mikä on se maailma, josta esimerkkejä haetaan ja mitkä ovat ne käsitykset, joihin pohjataan päätöksiä tehtäessä. *Totuutta* kaivattiin monessa puheenvuorossa niin hallituksen kuin oppositionkin suulla. Osaltaan tämä ristiriitaisuus voi olla arvomaailman erojen perua, mutta taustalla vaikuttaa varmasti myös politikointi, johon mielenkiintoisesti myös viitattiin yhdessä puheenvuorossa:

Ulkopuolinen vaalituki kuuluu meidän poliittiseen järjestelmäämme. [...] Kuitenkin vasemmisto politikoi täysin estotta tällä asialla. Yritetään häivyttää se tosiasia, että kaikkein suurimmat vaalituot tässä maassa on annettu nimenomaan teille, demarit, ja teille, vasemmisto, ay-liikkeen toimesta. *Ben Zyskowitz (kok.)* (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 82/2009.)

Kuten Zyskowiczin puheenvuoro osoittaa, vaalirahoitusta käsitelleellä kyselytunnilla ei päästy yhteisymmärrykseen siitä, mitkä ovat argumentoinnin lähtökohdat: ketkä ovat ottaneet vastaan vaalitukea, mikä siinä on ollut epäilyttävää ja kenen asioita kukakin ajaa. Puheen perustan kuvaaminen puolueelle edullisessa valossa toimii usein argumentoinnin lähtökohtana parlamentaarisisessa retoriikassa. Tämä tarkoittaa, että asioita, jotka oleellisesti liittyvät argumentoitavaan aiheeseen, jätetään mainitsematta tai sitten niille pyritään luomaan uusi merkitys. Kysymys on pitkälti siitä, vaikuttaako argumentti riittävän kattavalta, kun todellisuus kuvataan siinä yksioikoisena ja yksinkertaisena. Esimerkiksi juuri vaalirahoitusta käsitelleellä kyselytunnilla oppositio pyrki useassa puheenvuorossa ja usealla äänellä kuvaamaan, että vaalirahoituskriisi koskee vain hallituspuolueita. Muun muassa Vasemmistoliiton kansanedustaja Annika Lapintie argumentoi voimakkaasti uusien vaalien puolesta:

[...] suurilla rahoilla nimenomaan keskustalle ja kokoomukselle, niillä rahoilla, joita nyt pyydetään takaisin konkurssipesään, koska niitä ei olisi koskaan saanut edes antaa, niillä rahoilla maahan saatiin eduskunta, jonka poliittisiin voimasuhteisiin vaikutettiin, eikä vain poliittisiin voimasuhteisiin, vaan myös siihen, ketkä kansanedustajat tulivat valituiksi? Eikö se ole olennaista? Aiotteko te nyt järjestää uudet vaalit? *Annika Lapintie (vas.)* (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 82/2009.)

Vaikka Lapintie kritisoi puheenvuorossaan voimakkaasti hallitusta, näyttää puhe silti olevan suunnattu etenkin oman puolueen kannattajille ja televisioyleisölle. Puheen loppuun mahdutettu kysymys uusista vaaleista ei vaikuta aidolta kysymykseltä, sillä ensinnäkään uusista vaaleista ei päätettäisi eduskunnan kyselytunnilla ja toisekseen ministerin vastaus tähän kysymykseen on päivänselvä. Itse kysymystä tärkeämpää Lapintien puheenvuorossa onkin horjuttaa etenkin Kokoomuksen ja Keskustan poliitikkojen ethosta. Puheenvuorossa on paljon voimakkaita, tunteita herättäviä ilmauksia, joiden avulla Lapintie pyrkii tukemaan muuten yksinkertaistavaa argumentointiaan. Retoriikassa toteennäyttämisen tai näennäinen toteennäyttämisen tapahtuu *esimerkin*, *enthymeman* tai *näennäisen enthymeman* avulla. Edellä esitetyssä Lapintien puheenvuorossa johtopäätös pyritään todistamaan näennäisen enthymeman avulla. Jos enthymemassa premissiä tulisi seurata loogisesti tietty johtopäätös, niin puutteellisessa enthymemassa tämä yhteys on vajavainen. Esimerkiksi Lapintie pyrkii osoittamaan, että suurilla rahoilla on aikaansaatu hallitus, mistä seuraa johtopäätös, että uudet vaalit olisi järjestettävä. Argumentoinnin lähtökohtaa ja sen johtopäätöstä ei kuitenkaan linkitetä *perustelujen*¹⁷ avulla. Lapintien argumentissa, kuten näennäisissä enthymemoissa tyypillisesti, on myös havaittavissa kaltevan pinnan argumentaatiovirhe.

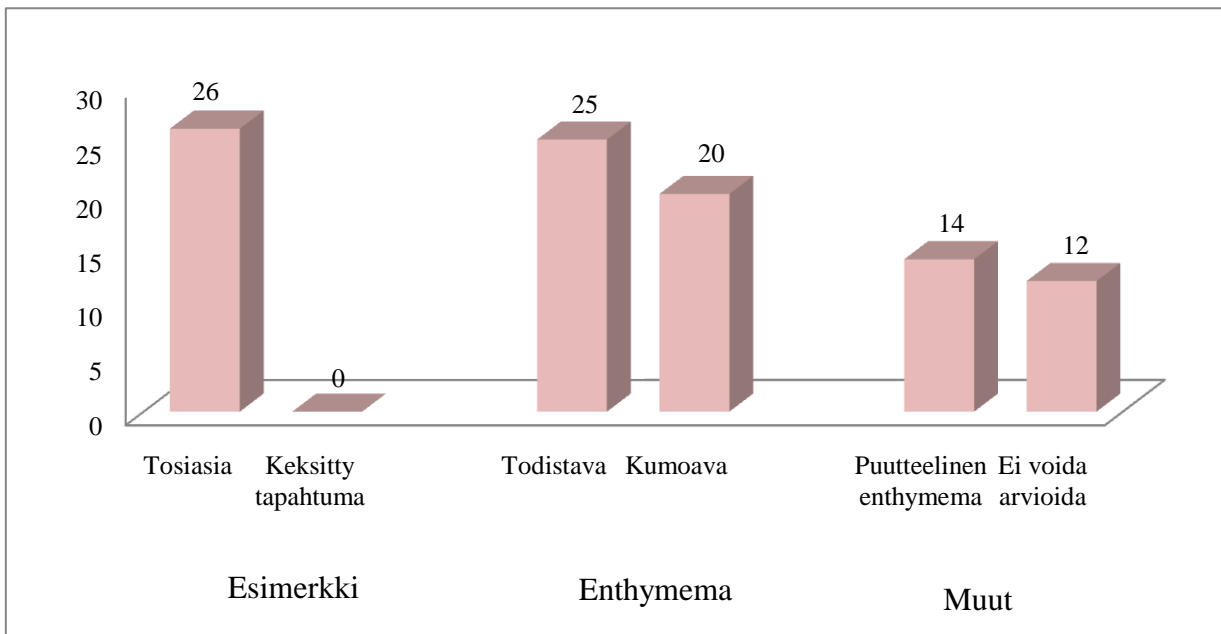
Puheessa käytetään vakuuttamisen keinona joko esimerkkiä tai enthymemaa. Aristoteles kutsuu esimerkkiä retoriseksi induktioksi ja enthymemaa retoriseksi syllogismiksi. Esimerkkiä käytetään silloin, kun osoitetaan asian olevan jonkinlainen monien perusteella. Esimerkkejä on kahdenlaisia: tosiasioihin ja keksittyihin tapahtumiin vetoavia. Kun taas osoitetaan, että tietyistä premisseistä seuraa tietty johtopäätös, on kyseessä enthymema. Myös enthymemoja on kahdenlaisia: todistavia ja kumoavia. Todistettavassa enthymemassa johtopäätös johdetaan jo aiemmin hyväksytyistä tai yleisesti hyväksyttävissä olevista premisseistä, kun taas kumoavissa pyritään johtamaan ei-hyväksyttävä johtopäätös, joka kumoaa argumentin. (Retoriikka 1356b5–15, 1357a15, 1357b25, 1396b20–25.)

¹⁷ Ks. Toulminin (2003) argumentin analyysimalli.

Eduskunnan kyselytunnilla pyrittiin vaikuttamaan käyttämällä etenkin enthymemaa, jota esiintyi noin 46 % puheenvuoroista. Käytetyt enthymemat jakaantuvat aika tasaisesti todistaviin ja kumoaviin. Seuraavassa Ville Niinistön sitaatissa on esimerkki todistamaan pyrkivästä enthymemasta:

Se tapa, se maan tapa, jota valtiovarainministeri Katainen kuvaili, on ollut lähinnä vanhojen puolueiden tapa, joka on tullut sieltä suljettujen kabinettien politiikasta. Me emme ole kehittyneet länsimaiseksi avoimeksi demokratiaksi, jossa avoimuus ja läpinäkyvyys on automaattinen itseisarvo kaikessa politiikassa: asioiden valmistelussa, vaalirahoituksen keräämisessä, missä tahansa. Tässä on syytä todellakin arvioida suomalaisen demokratian tilaa. *Ville Niinistö (vihr.)* (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 82/2009.)

Ville Niinistö pyrkii puheenvuorossaan osoittamaan, että suomalaisen demokratian tilaa olisi arvioitava uudelleen. Tämän johtopäätöksen hän pohjaa siihen lähtökohtaan, että maan tapana on ollut hoitaa vaalirahoitus hieman epämääräisin keinoin. Hän pyrkii myös argumentissaan osoittamaan, että tämä niin kutsuttu maan tapa on ollut vanhojen puolueiden tapa. Voidaan olettaa, ettei tämä premissi ole kaikkien kansanedustajien hyväksyttävissä. Näin myös todistamaan pyrkivään enthymemaan voidaan liittää elementtejä, jotka eivät automaattisesti ole kuulijoiden hyväksyttävissä. Huomattavaa, joskaan ei yllättävää, on myös se, että noin 14 % puheenvuoroista esiintyi näennäisiä, eli puutteellisia enthymemoja. Poliittiselle puheelle on tyypillistä epämääräisyys, mikä voi näkyä puutteina argumentin logoksessa. Lisäksi puheenvuorojen kesto on rajattu minuuttiin, joten aikakaan ei mahdollista syvällisiä perusteluja. Alla olevaan kuvioon 5 on koottu kyselytuntien argumentoinnin perusta kolmeen eri kategoriaan jäsennettynä.

KUVIO 5 Eduskunnan kyselytunnin argumentoinnin pohja koko aineiston (N = 97) perusteella

Puheenvuoroissa esiintyneet esimerkit olivat tosiasiapohjaisia. Esimerkiksi Jyrki Katainen käytti esimerkkiin pohjaavaa argumentointia sanoessaan, että:

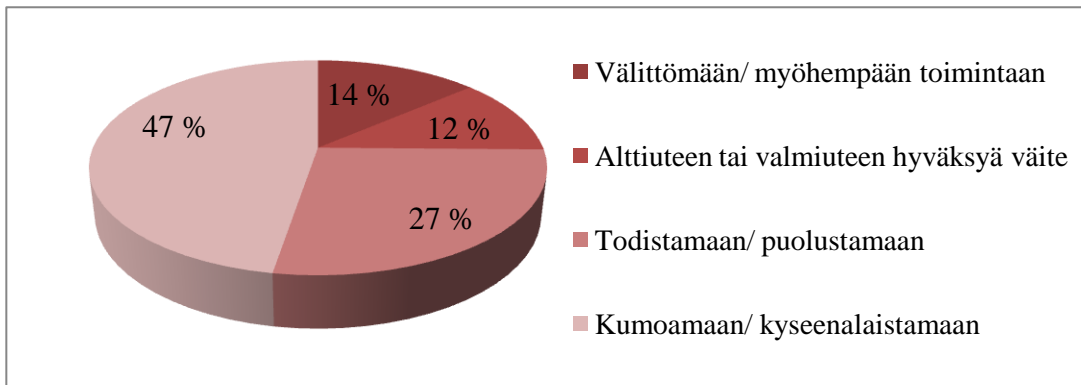
Jokainen voi vastata omasta puolestaan, kuinka avoimesti oma puolueensa kertoi ennen vaaleja rahoituslähteensä. Jos jokainen puolue olisi niin tehnyt, niin minkä takia eri puolueitten kansanedustajat ja puolueet ovat täydentäneet nyt viime aikoina näitä ilmoituksia? *Jyrki Katainen, valtiovarainministeri (kok.)* (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 82/2009.)

Katainen viittaa puheenvuorossaan siihen, että useat kansanedustajat täydensivät rahoituslähteitään vaalien jälkeen. Tätä hän puolestaan pitää esimerkkinä siitä, että vaalirahoituksen epäselvyys on iso, koko poliittista järjestelmää rasittava ongelma. Esimerkeissä viitattiin aina tosiasioihin, joten keksittyjä tapahtumia ei käytetty

argumentoinnin pohjana. On mahdollista, että analysoitavat puheenaiheet eivät antaneet kovin paljon tilaa ”näin olisi voinut olla” tyyppisten argumenttien käyttöön. On myös huomattava, etteivät keksittyyn tapahtumaan pohjaavat argumentit ole automaattisesti epäpäteviä. Jos politiikkaa tehtäisiin vain olemassa olevien asioiden pohjalta, olisi tulevaisuutta vaikea erottaa nykyisyydestä.

Argumentoinnin tavoitteena on aina vaikuttaa yleisöön. Vaikuttaminen voi olla kannatuksen hakemista, käsitysten muuttamista tai esimerkiksi toiminta-alttiuden tai toiminnan luomista (ks. Perelman 1996, 17, 19). Esimerkiksi käsitysten muuttamiseen tai niiden vahvistamiseen käytetään sekä järkeen että tunteisiin vetoavaa argumentointia. Suurimmassa osassa, eli noin 85 % puheenvuoroista, esiintyi järkeen vetoavaa argumentointia. Hieman yli joka toisessa puheenvuorossa pyrittiin sen sijaan vetoamaan kuulijoiden tunteisiin. Luonnollisesti samassa puheenvuorossa saattoi esiintyä sekä järkeen että tunteisiin vetoavaa argumentointia.

Toiminta-alttiutta tai toimintaa voidaan parlamentaarisisessa retoriikassa luoda esimerkiksi politikoinnilla tai politisoimalla. Useissa todistavissa ja kyseenalaistavissa puheenvuoroissa oli nähtävissä sekä politikoinnin että politisoinnin piirteitä. Vaikka politisoimista ja politikointia ei sellaisenaan etsitty puheista, pyrittiin niissä huomioimaan välittömään tai myöhempään toimintaan tähtäävät sekä hyväksyntää luotaavat argumentit. Tämän lisäksi puheenvuoroja tarkastellessa tuntui merkittävältä nostaa esiin myös se, pyrittiinkö puheenvuoroilla todistamaan tai puolustamaan omaa kantaa tai toimintaa tai kumoamaan ja kyseenalaistamaan esimerkiksi tehtyä politiikkaa. Tämähän on merkittävä osa oppositio- ja hallitusretoriikkaa. Alla olevaan kuvioon 6 on koottu eduskunnan kyselytunnin puheenvuoroissa esiintyneet argumentoinnin päämäärät.

KUVIO 6 Argumentoinnin päämäärä koko aineiston (N = 97) perusteella

Valtaosassa puheenvuoroista (74 %) pyrittiin joko puolustamaan omaa näkökantaa tai kyseenalaistamaan vastapuolen politiikkaa tai esiin tuoma asiaa. Näiden puheenvuorojen ja argumentoinnin roolia tarkastellaan yksityiskohtaisemmin oppositio- ja hallitusretoriikan yhteydessä. Välittömään tai myöhempään toimintaan tähtääviä puheenvuoroja esiintyi noin 14 % koko aineistossa. Nämä olivat tyypillisesti kaikista puheenvuoroista konkreettisimpia. Esimerkiksi Erkki Pulliainen (vihr.) otti esille Lex Karkkila -lain¹⁸, jonka pikaista valmistumista hän toivoi (ks. Eduskunta). Täysistunnon pöytäkirja 3/2009). Konkreettisiin puheenvuoroihin ja kysymyksiin on myös annettava konkreettisempi vastaus tai ainakin niiden yhteydessä vastauksen epämääräisyyttä ei voi olla huomaamatta. Noin 12 % puheenvuoroista tähdättiin myös myönteisen ilmapiirin luomiseen tai tuomaan asian käsittelyyn lisätietoa, jolloin kuulijat voisivat paremmin hyväksyä väitteen tai tietyn ajatusmallin. Tämä argumentoinnin päämäärä voidaan liittää selvästi pathokseen. Näistä puheenvuoroista suurin osa tuli ministerien aitiosta ja ne olivat aika lähellä oman toimintamallin puolustamista. Esimerkkejä löytyy kuitenkin myös yksittäisten kansanedustajien puheenvuoroista, joista alle on valittu yksi näyte:

¹⁸ Laki kunnan talouden vakauttamisesta ja kuntaselvityksestä (1994/658).

Nyt kysyisin Rkp:n ministeriltä, kun puheenjohtaja Wallin ei ole paikalla. Te olette tässä nyt ikään kuin keskeisessä asiassa, että me saisimme tällaisen edistyksellisen, modernin vaalirahoituslain, koska näyttää, että kokoomus ja keskusta eivät tässä tilanteessa halua kattoa. Pitäisin Rkp:tä semmoisena liberaalina puolueena, että te voisitte asettua tukemaan tällaista edistyksellistä näkemystä. Onko toiveeni turha? *Jukka Gustafsson (sd.)* (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 82/2009.)

Gustafssonin puheenvuoro on mielenkiintoinen esimerkki puheenvuorosta, jossa politikoidaan erojen ja yhteyksien luomisella: puheenvuorossa yhdistyy syytös Kokoomukselle ja Keskustalle sekä samalla myönteisen toimintatilan avaaminen Rkp:lle. Puheenvuorossa pyritään rikkomaan hallitusrintamaa nostamalla Rkp esiin myönteisessä valossa. Rkp yhdistetään opposition liberaaliin ja edistykselliseen rintamaan. Puheenvuoro nostatti keskustelua ministeriäitiossa, jossa katsottiin, että kysymys esitettiin puolueelle valtioneuvoston sijaan. Kysymykseen vastannut Astrid Thors vaikutti myös hivenen huvittuneelta kysymyksestä. Aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että toiminta-alaa retorisesti laajentaneet puheenvuorot kytkeytyivät pitkälti oppositio- ja hallitustematiikkaan.

Aineistosta pyrittiin selvittämään myös puhujan valitsemissä lähtökohtia. Perelmanin (1996, 30, 33) mukaan argumentoinnin lähtökohdat voidaan jakaa *todellisuuteen* (tosiseikat, totuudet, otaksumat) ja *suotavuuteen* (arvot, hierarkiat, päättelysäännöt) perustuviin. Todellisuutta koskevat käsitykset nojaavat tunnettuun tai oletettuun todellisuuteen. Arvot ja hierarkiat kuvaavat mieltymystä, kun taas päättelysäännöt tarkoittavat suotavuutta ilmaisevia käsityksiä. Arvoja, hierarkioita ja päättelysääntöjä on kuitenkin mielekästä tarkastella yhtenä kokonaisuutena suotavuuden otsakkeen alla. Aineistosta tarkasteltiin sekä todellisuuteen että suotavuuteen pohjaavia puheen lähtökohtia. Olettamukseen pohjaavien argumenttien arviointi päätettiin jättää pois, koska on haasteellista arvioida, pohjaako puhuja tunnettuun vai oletettuun todellisuuteen. Toisaalta olisi voinut olla mielenkiintoista selvittää, kuinka monessa puheenvuorossa viitataan esimerkiksi puolueen sisäiseen totuuteen yleisenä totuutena, mutta kuten sanottua, sen arvioiminen jokaisesta puheenvuorosta olisi ollut haastavaa. Aineistosta on kuitenkin nähtävissä selkeitä kohtia, joissa opposition ja hallituksen näkökannat oletetusta todellisuudesta eroavat toisistaan huomattavasti.

Aineiston perusteella puheenvuorot jakaantuivat hyvin tasaisesti todellisuuteen ja suotavuuteen pohjaaviin. Noin 51 % puheenvuoroissa pohjattiin joko oletettuun tai yleisesti tunnettuun todellisuuteen. Tällöin pyrittiin osoittamaan, että asia on tietyllä tavalla, koska tosiasiat tukevat sitä. Esimerkiksi alla olevassa Jyrki Häkämiehen puheenvuorossa nousee esiin, että valtio on maltillinen osakkeenomistaja. Tämän lisäksi Häkämies korostaa, että saatuja osinkoja käytetään valtion hyödyksi. Näin hän tosiasioiden pohjalta pyrkii osoittamaan, ettei valtion rooli osingonomistajana ole ongelmallinen:

On yhtiöitä, jotka maksavat huomattavasti maltillisemmin, ja on yhtiöitä, joilla on vielä hyvä tulokehitys. Mutta meidän viestimme on maltillinen osinkopolitiikka, varsinkin jos muu menettely johtaisi yhtiössä lisävelkaantumiseen niin, että otettaisiin velkaa tilanteessa, jossa osinkoja maksetaan. [...] Sitten on hyvä myöskin eduskunnan muistaa, että nuo osinkotuotot ovat budjetin katteena. Niitä rahoja, niitä pieneneviä osinkoja, käytetään elvytysbudjetin rahoittamiseen, palveluiden rahoittamiseen. Eli valtio hyötyy toki tätä kautta ja voimme kohdentaa niitä rahoja niihin perusteltuihin tarkoituksiin, jotka tukevat työllisyyttä. *Jyrki Häkämies, puolustusministeri (kok.)* (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 3/2009.)

Noin 49 % puheenvuoroista nojautui suotavuuteen, eli erilaisiin arvoihin, hierarkioihin tai päättelysääntöihin, vaikkakin toisaalta kaikki poliittinen puhe pohjaa aina lopulta tavalla tai toisella suotavuuteen. Poliitiikka kun rakentuu sen varaan, millaista elämää ja yhteiskuntajärjestystä pidetään tavoiteltavana. Ohessa muutama esimerkki arvoihin tai arvostuksiin, toisin sanoen mieltymykseen, nojaavasta argumentoinnista:

Ja katso, nyt te annatte ison valtionverovähennyksen niille, jotka eläkevakuutuksia ottavat; 12 miljoonaa euroa riittää siihen valtion rahaa. Mutta työttömät, työmarkkinatuella, työharjoittelussa olevat kituuttavat 8 euron päiväpalkalla, kun tekevät sitä harjoittelutyötä. Siihen te esitätte yhden euron korotuksen ensi vuoden alussa. Sääsken ääni ei kuulu taivaaseen, eikä köyhien tahdo kuulua täällä parlamentissakaan. (Ed. Ollila: Kyllä kuuluu!) Niitten, joiden tukea on saanut (Puhemies: Minuutti!) niitten etua ajetaan, (Puhemies: Minuutti kului nyt!) Eikö niin, pääministeri? *Esko-Juhani Tennilä (vas.)* (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 82/2009.)

Näköjään rahalla ei saa kaikkea, tai ainakin nyt näköjään on saanut tällaisen hallituksen. En ole ihan varma, onko Suomi sitä ansainnut. *Jouko Skinnari (sd.)* (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 82/2009.)

Tennilän puheenvuorossa tuodaan esiin vähempiosaisten tukeminen ja Skinnarin argumentissa lähdetään liikkeelle siitä arvostuksesta, ettei hallitus ole Suomen kansan arvoinen. Tennilä tukee suotavuuteen nojaavaa argumentointiaan voimakkaalla, etenkin pathokseen vetoavalla puheella. Esimerkiksi työttömät ”kituuttavat” ja hallitus toimii kaukana kansasta omassa korkeudessaan. Tennilä pyrkii myös heikentämään hallituksen uskottavuutta tuomalla esiin, ettei hallitus aja *kansan* asiaa. Huomattavaa on myös, ettei Tennilä esitä puheenvuorossaan aitoa kysymystä, sillä sellaisena ei voida pitää yli minuutin kestäneen puheenvuoron loppuun ahdettua ”eikö niin” kommenttia. Näyttää siltä, että kysymys on suunnattu pikemmin suurelle yleisölle. Skinnarin puheenvuorosta on puolestaan selvästi nähtävissä pro et contra -retoriikan rooli poliittisella kentällä. Siinä missä hallitus pyrkii osoittamaan, että vaalirahoitus on laaja, koko Suomen poliittista pelikenttää kattava asia, pyrkivät varsinkin opposition edustajat osoittamaan, että vastuu on vallassa olevalla hallituksella.

Yhteenvedona voidaan todeta, että eduskunnan kyselytunnilla esiintyy sekä deliberoivaa, epideiktistä että forensista retoriikkaa. Vaikuttaa myös siltä, ettei kyselytunnilla ole selkeää yksimielisyyttä siitä, miten tehtyjä päätöksiä tai nykyistä politiikkaa tulisi kuvata. Puhe totuudesta ja totuuden kaipuusta kuvasi tyypillisesti tätä erimielisyyttä. Kenties tästä johtuen todistamaan ja kumoavaan pyrkivällä argumentoinnilla on aineiston perusteella korostunut rooli kyselytunnin debatissa. Kuten oli oletettavissa, hallitus-oppositio -asetelma on merkittävässä osassa parlamentaarista retoriikkaa eduskunnan kyselytunnilla.

Palonen (1988, 19) toteaa, että politiikkapuhetta leimaa ristiriitaisuus: toisaalta politiikkaan saatetaan viitata ”yhteisten asioiden hoitona” ja toisaalta politiikassa odotetaan aina olevan vastustajia ja vastustusta. Tämä vastakkainasettelu on nähtävissä myös tämän päivän suomalaisessa parlamentaarisessa retoriikassa. Suomalaisesta politiikasta puhutaan joskus konsensuspolitiikkana. Toisaalta esimerkiksi eduskunnan kyselytunti näyttäytyy mitä suurimmassa määrin vastakkainasettelun areenana, jossa hallitus ja oppositio ottavat mittaa toisistaan. Suomalainen hallitus-oppositio -asetelma voidaan nähdä Carl Schmittin ja Chantal Mouffin politiikkakäsitysten pohjalta. Mouffin (2005b, 50) mukaan julkinen tahtotila (public

interest) on aina neuvottelun kohteena, jolloin lopullista sovintoa ei voida koskaan saavuttaa. Mouffen agonistisessa¹⁹ politiikkakäsityksessä ei kuitenkaan lähdetä Schmittin tapaan eksistentiaalisesta ystävä–vihollinen jaottelusta (esim. Schmitt 1976, 25–26), vaan vihollinen nähdään *vastustajana*. Mouffe tekeekin eron vihollisen ja vastustajan välillä. Vastustajat hyväksyvät toisensa, eivätkä pyri tuhoamaan tai eristämään toisiaan. Näin Mouffe eroaa schmittiläisestä antagonismista²⁰, jossa konflikti viittaa toisen, vihollisen, eliminoimisen eksistentiaaliseen mahdollisuuteen. Etnisen puhdistuksen yrittämistä se silti harvoin käytännössä tarkoittaa, mutta teoreettisesti vastakkainasettelu on absoluuttinen. Mouffen hahmottelemassa agonistisessa konfliktissa kunnioitetaan vastapuolta ja hänen näkemyksiään. Vastustaja on tavallaan oikeutettu vihollinen, jonka kanssa on yhteistä pyrkimys liberaaleihin arvoihin, vapauteen ja tasa-arvoon. (Mouffe 2005b, 4–6.) Seuraavassa luvussa keskitytään tarkemmin oppositio- ja hallitusretoriikan omaispiirteisiin.

3.2 Hallitus- ja oppositioritoriikka

Edelleen, minkä viisaat – joko kaikki tai monet tai enemmistö tai parhaimmat – arvioivat tai ovat arvioineet suuremmaksi hyväksi, on välttämättä sellainen joko ilman lisämääreitä tai heidän järkevän arvionsa perusteella.
(Retoriikka 1364b10–15)

Oikeisto–vasemmisto -vastakkainasettelulla on pitkät perinteet, jotka juontavat juurensa Ranskan vallankumoukseen. Termit vasemmisto²¹ ja oikeisto²² muodostuivat Ranskan vallankumouksen aikana. Tuolloin termeillä viitattiin istumapaikkajärjestykseen: oikealla

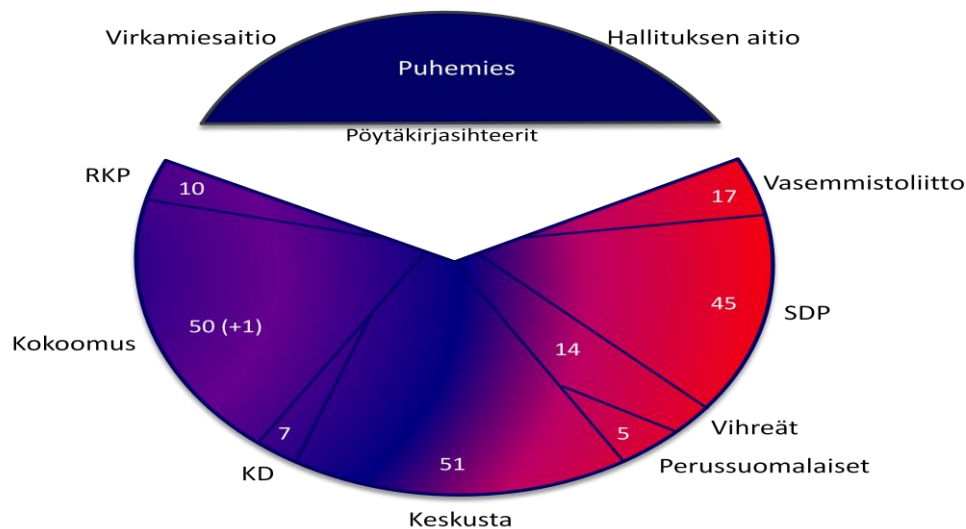
¹⁹ Agonistinen demokratia tarkoittaa erilaisuuden hyväksymistä ja politiikan paradoksisten piirteiden tunnustamista.

²⁰ Antagonismi viittaa vihamielisyyteen tai vastakkainasetteluun ryhmien välillä tai vastakkaisiin voimiin.

²¹ engl. Left wing, leftist, the Left/ ransk. La gauche

²² engl. Right wing, rightist, the Right/ ransk. La droite

äärilaidassa istuivat silloista valtiovaltaa kannattaneet edustajat ja vasemmalla äärlaidassa radikaalia vallankumousta kannattaneet parlamentaarikot. Tämä ideologinen ulottuvuus vaikuttaa taustalla myös Suomen valtioneuvoston istumajärjestyksessä. Alun perin oppositiolla on tarkoitettu sananmukaisesti ”vastapäätä istujia”, vaikkakin Suomessa kansanedustajat istuvat puolikaassa oikeistosta vasemmistoon (ks. kuvio 7).

KUVIO 7 Vuoden 2009 valtioneuvoston istumajärjestys ja puolueiden paikat

Eduskunnan koulujen opetuskäyttöön tuottamalla sivustolla oppositiosta sanotaan seuraavaa: ”oppositio arvostelee hallituksen tekemiä päätöksiä ja pyrkii valtasuhteiden muuttamiseen seuraavissa vaaleissa”(Edusnet). Mielenkiintoista tässä on sanapari ”arvostelee päätöksiä” ilman kontekstia, jossa arvostelu tapahtuu. Tämä johtuu varmasti osittain yksinkertaistamaan pyrkivästä selityksestä, mutta tässä taustalla on havaittavissa näkökulma, joka värittää vahvasti suomalaista poliittista debattia. Kysymys kuuluukin: onko arvostelu ja erimielisyys olennainen osa parlamentaarista retoriikkaa – silloinkin, kun erottelu on keinotekoisia? Tämä näyttäisi aineiston perusteella todennäköiseltä. Myös Niinistö totesi:” en usko että oppositio tosissaan

hakisi kyselytunnilla konsensusta tai yhteisymmärrystä jonkin ongelman ratkaisemiseen”. Kyösti Pekosen mukaan kyselytunnit roolit onkin jo roolitettu etukäteen:

Hallituksen edustajien on välttämätöntä puolustaa hallitusta ja ministereitä ja niiden kysymyksetkin silloin kumpuaa tästä näkökulmasta. Ja opposition rooli on tietysti haastaa hallitus. (Kyösti Pekosen haastattelu.)

Kyselytuntia ei siis voida pitää malliesimerkkinä suomalaisesta konsensuspolitiikasta. Tämän vuoksi kyselytuntia on hedelmällistä tarkastella konfliktiperspektiivistä, jolloin poliittinen toiminta ja todellisuus nähdään jatkuvasti muutoksia kohtaavana neuvottelukenttänä (esim. Mouffe 2005b, 50). Oleellista on myös se, että konfliktiperspektiivi perustuu hallitus- ja oppositio -asetelmaan.

Mikä tää eduskunnan asema tai valta niinku oikeastaan tässä parlamentaarisisessa kuviossa on ja nythän tää suomalainen järjestelmä, jota tää kyselytuntikin heijastaa on se, että hallitus on tavallaan se, joka määrää eli se tarkoittaa sitä, että hallituksen täytyy nauttia eduskunnan luottamusta niin se kääntyy siihen, että oikeastaan eduskunnan enemmistön täytyy nauttia hallituksen luottamusta. Tää on se logiikka, mikä määrää sen kyselytunnin asetelmaa. (Kyösti Pekosen haastattelu.)

Weberin (2009, 84, 90, 97) mukaan kamppailu on erottamaton osa politiikkaa. Esimerkiksi puolueet kamppailevat sekä viroista että asiakysymyksistä. Weber kuitenkin erottaa virkamiehen poliitikoista, ja merkittävin ero on, että virkamiehen tulisi hallinnoida puolueettomasti, kun taas poliitikolta odotetaan kamppailua. Erimielisyyttä ja arvostelua korosti myös eduskunnan tiedote vaalirahoitusta käsitelleestä kyselytunnista, jossa verbejä ”hiillostaa” ja ”tivata” käytettiin kuvaamaan kyselytunnin tapahtumia (ks. Eduskunta 2009). Toisaalta yhtä lailla mielenkiintoista on se, että esimerkiksi 5.2.2009 kyselytunnilla, jolloin aiheena oli taloustaantuma, sekä oppositio että hallitus peräänkuuluttivat *yhteistyön* perään. Siinä missä oppositio pyrki osoittamaan, että heidän piiristään on tarjottu yhteistyön kättä, hallituspuolueiden taholta viesti tähän oli jopa hieman ironinen. Käsitys menneestä ja tulevasta yhteistyöstä ei selvästikään yhtynyt hallituksen ja opposition kesken. Keskustan kansanedustaja Antti Rantakangas kommentoi Jutta Urpilaisen verbaaliseen kädenojennukseen seuraavalla tavalla:

Edustaja-puheenjohtaja Urpilainen täällä kertoi, että teillä on valmius hyvään yhteistyöhön hallituksen kanssa. Se on hienoa, ja hallituspuolueissa arvostetaan tätä. Teille tarjoutuu nyt erinomainen tilaisuus hyvään yhteistyöhön, kun annatte tukenne Euroopan unionin kolmanneksi mittavimmalle elvytyspaketille, mitä Vanhasen hallitus esittää. Koko Euroopan unionin tasolla kolmanneksi mittavin elvytyspaketti tulee meille ensi viikolla käsittelyyn. Yhtenäinen tuki tälle on mitä parasta yhteistyötä hallituksen ja koko suomalaisen yhteiskunnan suuntaan. *Antti Rantakangas (kesk.)* (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 3/2009.)

Aineistosta olikin havaittavissa, ettei tehdyistä päätöksistä tai toteutetusta politiikasta ole selkeää yksimielisyyttä puolueiden ja poliitikkojen kesken. Tämä osoittaa, ettei poliittisten päätösten *arviointi* ole yksiselitteistä, mutta osaltaan se myös kuvastaa opposition roolia arvostelun ja erimielisyyden esiin nostajana. Hallitus- ja oppositioretoriikassa näyttäisi aineiston perusteella olevan selkeitä eroavaisuuksia. Oheisessa taulukossa (ks. taulukko 4) on esitetty tyypillisimmät arviot, eli moodit, argumentoinnin keskeisimpien osa-alueiden osalta.

TAULUKKO 4 Hallitus- ja oppositioretoriikan keskeisimmät osa-alueet

	Puheenvuoron luonne	Argumentoinnin pohja	Argumentoinnin lähtökohta	Argumentoinnin tavoite
Hallitusretoriikka	Deliberoiva	Todistamaan pyrkivä enthymema	Kuinka asiat ovat	Todistaa/ puolustaa
Oppositio- retoriikka	Epideiktinen	Tosiasiaan pohjaava esimerkki	Kuinka asioiden tulisi olla	Kumota/ kyseenalaistaa

Hieman yli puolet, eli 55 % opposition puheenvuoroista oli tyypiltään epideiktisiä, noin 21 % niistä oli deliberoivia ja noin 17 % forensisia. Sen sijaan hallituksen puheenvuoroista noin 79 % oli deliberatiivisia ja vain noin 8 % epideiktisiä. Hallitusretoriikka oli siis tyypillisimmin deliberoivaa ja oppositioretoriikka epideiktistä. Oppositoretoriikan argumentointi nojasi etenkin esimerkkiin, jota käytettiin noin 44 % puheenvuoroista. Melkein yhtä yleinen oli puutteellinen enthymema, jota esiintyi noin 41 % opposition puheenvuoroista. Aristoteles

(Retoriikka 1401a5–1402a25) luokittelee todelta näyttäviin entymemoihin esimerkiksi seuraavat:

- vastakkaisuuksiin perustuvat argumentit
- homonyymien käyttäminen
- liioittelu
- syyseuraussuhde.

Hieman alle puolessa opposition puheenvuoroista esiintyi siis todelta näyttäviä enthymemoja. Tyypillisiä olivat vastakkaisuuksiin perustuvat argumentit, liioittelu sekä virheelliseen syyseuraussuhteeseen pohjaava enthymema. Alla on esitetty yksi esimerkki virheelliseen syyseuraussuhteeseen perustuvasta enthymemasta:

Nimittäin ongelmana on nyt se, että meillä on maassa talous ja työllisyyskriisin aikana hallitus, joka ei ole toimintakykyinen, hallitus, joka on menettänyt uskottavuutensa kansalaisten silmissä. Ja ei vähimpänä: Syy johtuu siitä, että tätä hallitusta johtaa pääministeri, joka on neuvotellut vaalirahoituksesta talousrikollisten kanssa. *Jutta Urpilainen (sd.)* (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 82/2009.)

Toulminin (2003) mallin mukaan voidaan todeta, ettei Urpilaisen puheenvuoron lähtötiedoista voida automaattisesti vetää sitä johtopäätöstä, että hallitus on toimintakyvytön. Useat todelta näyttävät enthymemat sisälsivätkin puutteellista argumentointia – puheenvuoron perustelut puuttuivat joko osittain tai kokonaan. Urpilaisen puheenvuorossa jätetään erittelemättä, miksi hallitus on toimintakyvytön. Puheenvuorossa pyritään myös voimakkaasti horjuttamaan hallituksen ethosta vetoamalla siihen, että pääministeri on neuvotellut talousrikollisten kanssa. Vaikka Urpilainen jättää tarkentamatta, keihin hän viittaa talousrikollisilla tai miten hän määrittää talousrikollisen, ylittää talousrikollisuuden varjo puheessa pääministeriin²³ ja siten myös koko hallituksen ylle.

²³ Pääministeri Matti Vanhanen ei hakenut jatkokautta Keskustan puheenjohtajana vuonna 2010. Mari Kiviniemi valittiin Keskustan puheenjohtajaksi kesäkuussa 2010, minkä seurauksena hän nousi pääministeriksi.

Hallitusretoriikassa käytettiin tyypillisimmin todistamaan pyrkivää enthymemaa, jota esiintyi noin 40 % puheenvuoroista. Tämä ei ole yllättävää kyselytunnin luonteen huomioiden. Myös Niinistö totesi, että hallitus pyrkii puheenvuoroissaan tyypillisemmin vakuuttamaan, että tehty ratkaisu tai linjaus on ollut oikea. Todistamaan pyrkivä enthymema tukeekin parhaiten tätä tarkoitusta. Toiseksi yleisintä perustelutyyppiä, eli kumoamaan pyrkivää enthymemaa, hyödynnettiin noin 30 % hallituksen puheenvuoroissa. Tämän lisäksi puheenvuoroissa esiintyi myös tosiasiaan pohjaavia esimerkkejä, joita ilmeni noin 14 % puheenvuoroista. Hallitusretoriikassa oli myös tyypillistä pohjata argumentti todellisuuteen, joko oletettuun tai yleisesti tunnettuun. Oppositoretoriikassa sen sijaan tukeuduttiin tyypillisimmin mieltymykseen, eli arvoihin ja hierarkioihin. Tämä vaikuttaa loogiselta, koska hallitus pyrkii puolustamaan tehtyjä valintoja, *toteutunutta toimintaa* ja oppositio pyrkii puolestaan osoittamaan, miksi *olisi pitänyt* tai *pitäisi toimia toisin*. Hallitus-oppositio -asetelmasta käsin on myös ymmärrettävää, että argumentoinnilla pyrittiin oppositoretoriikassa useimmiten kumoamaan ja/tai kyseenalaistamaan vastapuolen väite, kun taas valtaosa hallituksen puheenvuoroista oli omaa näkökantaa tai toimintaa puolustavia.

Oppositio- ja hallitusretoriikassa oli myös eroja esimerkiksi sen suhteen, pyrittiinkö argumentoinnilla vaikuttamaan järkeen vai tunteisiin. Järkeen ja tunteisiin vetoavan argumentoinnin tarkastelu yksinkertaistaa Aristoteleen ethos, pathos, logos -jaottelua. Järkeen pohjaava argumentointi nojaa kuitenkin etenkin logokseen, eli puheen perusteluihin, ja tunteisiin nojaava argumentointi enemmän pathokseen, eli seikkoihin, joilla yleisön voi saada vastaanottavaiseksi sanomalle. Sanoma tuntui usein olevan: ”huomaattehan, että hallitus/oppositio on väärässä/ toiminut väärin”. Vaikka valtaosassa sekä hallituksen että opposition puheenvuoroista pyrittiin vetoamaan järkeen, oli tämä vielä yleisempää hallitusretoriikassa. Noin 92 % hallituksen puheenvuoroista pyrittiin vetoamaan järkeen, kun taas sama luku opposition kohdalla oli 71 %. Tunteisiin vetoaminen oli puolestaan yleisempää oppositiossa, jossa tunteisiin vetoavaa argumentointia ilmeni noin 85 % puheenvuoroista. Hallituksen puheenvuoroissa tunteisiin vetoavaa argumentointia esiintyi alle puolessa. Erot näiden kahden argumenttityypin välillä ovat ilmeisiä, kuten alla olevasta taulukosta voi nähdä.

Tunteisiin vetoava argumentointi	Järkeen vetoava argumentointi
<p>Te jaatte kansaa. Te annoitte verohelpotukset omianne, suurituloisia, eniten hyödyttävästi, pienituloiset hylkäsitte kokonaan. Ja mitä te teette nyt niille laman, talouskriisin todellisille uhreille? Työttömille ja muille köyhille ei tule mitään korotuksia, mutta työnantajamaksua alennatte Kelamaksun osalta miljardilla eurolla. Se on sitä kansan hajottamista. Köyhiä tulee lisää, ja te käännätte heille selkänne. Se on sitä kansan hajottamista todellisuudessa, ja sitä te ette saa anteeksi.</p> <p><i>Esko-Juhani Tennilä (vas.)</i> (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 3/2009.)</p>	<p>[...] ensin halutaan elvytyksen vaikuttavan rahoitussektoriin ja siihen yrityssektoriin, joka on eturintamassa näissä ongelmissa. Jos rakennusmies joutuu työttömäksi, ei häntä palkata lääkäriksi kuntaan. Jos teollisuudesta lomautetaan ihmisiä, ei heitä sijoiteta kuntiin. Sen takia elvytyspanokset pyritään kohdistamaan aloille, joilla saataisiin hillittyä tätä työpaikkojen menettämistä.</p> <p><i>Matti Vanhanen, pääministeri (kesk.)</i> (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 3/2009.)</p>
<p>Olennaista on kuitenkin se, että maahan saatiin hallitus, joka tekee sellaista politiikkaa, joka aiheuttaa lisää tuloeroja, joka aiheuttaa sen, että vähävaraisten ihmisten asema ei ole parantunut.</p> <p><i>Annika Lapintie (vas.)</i> (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 82/2009.)</p>	<p>Haluan vaan vielä toistaa sen, että tämän vuoden talousarvio oli EU:n komissionkin mukaan EU:n elvyttävin. Tämän lisätalousarvion ja varsinaista talousarviota täydentävien instrumenttien jälkeen Suomen elvytyspanokset ovat Euroopan kolmanneksi suurimmat, 1,7 prosenttia bkt:stä, ja tämä ei ole mielipide, vaan tämä on fakta.</p> <p><i>Jyrki Katainen, valtiovarainministeri (kok.)</i> (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 3/2009.)</p>
<p>Eihän tämä ole Sdp:lle ensimmäinen kerta, kun yrittää kaataa keskustalaista pääministeriä. Onneksi te olette nyt oppositiossa.</p> <p><i>Timo Kalli (kesk.)</i> (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 82/2009.)</p>	<p>Tässä on nyt useamman kerran kuultu, miten hallituksen elvytys on Euroopan unionin kolmanneksi suurinta. Eikö voisi myös kysyä, onko koko Euroopan unionin elvytys riittävän suurta. Mielestäni se on hyvin aiheellista, ja kansainvälisestikin on arvioitu, että enemmän tarvittaisiin.</p> <p><i>Annika Lapintie (vas.)</i> (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 3/2009.)</p>

Järkeen vetoava argumentointi näyttää tyypillisesti olevan konkreettisempaa kuin tunteisiin vetoava argumentointi. Keskimäärin voidaankin todeta, että hallitusretoriikka painottuu enemmän järkeen vetoavaan, kun taas oppositioretoriikassa näyttäisi aineiston perusteella olevan suhteessa enemmän tunteisiin vetoavaa argumentointia. Kuten olettaa saattaa, valtaosassa puheenvuoroista esiintyi sekä tunteisiin että järkeen vetoavaa argumentointia. Niinistö arveli, että erot järkeen ja tunteisiin vetoavan argumentoinnin määrässä voisivat selittyä sillä, että ministerit joutuvat puolustautuessaan asia-argumentoimaan tehtyjä valintoja. Opposition puheenvuoroissa sen sijaan kysytään ”miksi ei tehty näin” ja silloin kysymys ei tarvitse tuekseen samalla tavalla järkeen vetoavaa argumentointia. Näin voidaankin ajatella, että hallitus vastaan oppositio -asetelma tarjoaa itsessään erilaiset lähtökohdat hallituksen ja opposition argumentoinnille.

Jossain määrin järkeen ja tunteisiin vetoavan argumentoinnin erottaminen toisistaan on keinotekoisia, sillä harva argumentti edustaa vain puhtaasti toista tyyppiä. Perelmanin (1996, 20) mukaan argumentoinnilla ei erikseen pyritä vaikuttamaan joko tunteisiin tai järkeen, vaan tavoitteena on kokonaisvaltainen yksilöön vaikuttaminen. Jotain oleellista, joskin jo hieman ennalta-arvattavaa, tämä tulos kuitenkin kertoo hallitus- ja oppositioretoriikan eroista. Yksi näkyvin ero on siinä, että oppositioretoriikka on huomattavasti värikkäämpää kuin hallitusretoriikka. Vaikuttaa siltä, että jo keskustelutilanne mahdollistaa ja ruokkii näiden kahden puhekuulttuurin syntymistä.

Tunteisiin ja järkeen vetoavan argumentoinnin lisäksi hallituksen ja opposition puheenvuorot erosivat puhuttaessa taloudesta. Hirschman (1977, 87, 117) tuo teoksessaan esiin, miten talouskasvun hyödyllisyys politiikalle tehtiin itsestäänselvyydeksi historian saatossa. Esimerkiksi Montesquieu (1689–1755) ja Stuart (1806–1873) uskoivat, että kaupankäynnin ja teollisuuden kasvu poistaisi hallitsijoiden mielivaltaisen ja autoritaarisen päätöksenteon. Nykyään talouskasvun myönteisiin vaikutuksiin osataan suhtautua kriittisemmin, mutta talouskasvu ja talouden realiteetit näyttelevät suurta osaa varsinkin hallituksen puheenvuoroissa. Varsinkin talouskriisiä käsittelevällä kyselytunnilla lisätalousarvio herätti

keskustelua: oppositio argumentoi lisätuen ja hallitus tehtyjen ratkaisujen puolesta. Esimerkiksi:

Tänä päivänä viimeksi Kuntaliiton hallitus on ilmoittanut 2 miljardin euron rahoitustarpeesta. Onko sekin nyt uusi viesti? Eikö sitä ole laskettu hallituksessa? Eikö teillä ole mitään käsitystä siitä, kuinka syvälle kuntatalous on sukeltamassa? *Martti Korhonen (vas.)* (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 3/2009.)

Mitä tulee kuntiin, muun muassa kelamaksun poisto helpottaa kuntien menopaineita 250 miljoonalla eurolla vuositasolla. Tämän vuoden osalta tietysti summa on pienempi, 78 miljoonaa, mutta lisätalousarviossa ei kaikkea voida kerralla hoitaa kuntoon. Katsomme sitten myöhemmin ensi vuodelle, mitä kunnille voidaan tehdä. *Jyrki Katainen, valtiovarainministeri (kok.)* (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 3/2009.)

Varmasti merkittävä osa talouden realiteetteihin vetoavan argumentoinnin eroista selittyy sillä, että hallitus on tosiasiaassa vastuussa talouspolitiikasta. Oppositio pyrkii esittämään lisää tukea tarvitsevia kohteita ja hallitus pyrkii osoittamaan, miksi tehdyt toimenpiteet ovat olleet oikeita, riittäviä ja oikea-aikaisia. Toisaalta on helppoa todeta, ettei kaikkia asioita voida hoitaa yhdellä kertaa, kuten Katainen totesi yllä esitetystä esimerkissä. Totta tässä on se, ettei todennäköisesti koskaan päästä tilanteeseen, jossa mitään asiaa ei enää tarvitsisi kehittää tai parantaa – näin aina on lisää tukea tarvitsevia kohteita. Sen sijaan tehdyt valinnat ovat poliittisia valintoja. Esimerkiksi kelamaksun poistaminen on ollut poliittinen valinta ja se on päätetty toteuttaa, kun taas toiset tukikohteet on päätetty jättää odottamaan. Jos poliittinen päätös on tehty erilaisia vaihtoehtoja puntaroiden, olisi valittua päätöstä mahdollista perustella konkreettisin esimerkein.

Oppositiopuolueet argumentoivatkin muutoksen, oman politiikkalinjasta, puolesta. Tämän argumentoinnin linjaukset ovat hyvin nähtävissä myös puolueiden mainoksissa²⁴, etenkin vuoden 2011 eduskuntavaalien alla. Vasemmistoliitto pyrkii muutokseen vetoamalla arvoihin, jotka ovat ”kultaa kalliimpia”: ”hyvä terveys”, ”aikaa ystäville” ja ”vapaus olla oma itsensä”.

²⁴ Nähtävillä esimerkiksi puolueiden verkkosivujen etusivulla.

Perussuomalaiset ovat sen sijaan ”muuta mieltä kuin vanhat puolueet” ja Sdp on ”parempi vaihtoehto”. Kristillisdemokraatit vetoavat puolestaan vahvoihin, vanhoihin valtteihin: ”koti, uskonto, isänmaa”. Oppositio puolueiden muutoshakuisuus ei voi olla jättämättä jälkiään kyselytunnin keskusteluun: noin 35 % opposition puheenvuoroista esiintyi virhepäätelmiä; virheitä siis loogisessa tai empiirisessä mielessä, ei argumentin retorisen tehokkuuden mielessä. Tyypillisimmät virheet muodostuivat esimerkiksi luvattomista ennakkopäätelmistä. Luvaton ennakkopäätelmä tarkoittaa, että väite esitetään totena, vaikka sen paikkansapitävyydestä ei vielä ole täyttä varmuutta tai konsensusta (ks. Perelman 1996, 29). Joissain opposition puheenvuoroissa esiintyi myös epäargumentatiivisia perusteita (ks. Ylikoski 2004, 160–164). Näihin voidaan laskea esimerkiksi henkilöä vastaan kohdistuvat argumentit (*argumentum ad hominem*), jollaiseksi seuraava puheenvuoro lukeutuu:

Keskusta ja Kokoomus osoittavat puheenjohtajiansa johdolla sellaista röyhkeyttä ja ylimielisyyttä Suomen kansaa kohtaan, ettei mitään rajoja. Ei näy mitään nöyryyttä ja katumusta Kataisen ja Vanhasen kasvoilta. Miten näkyisikään, kun sydän on kova kuin kivi ja oikean ja väärän taju on hämärtynt. Se on sitä porvarihallituksen linjaa. *Pentti Oinonen (ps.)* (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 82/2009.)

Hallituksen puheenvuoroissa ei sen sijaan esiintynyt tarkastelun kohteena olleita virhepäätelmiä. Tämä selittyy osittain sillä, että opposition puheenvuoroissa pyritään haastamaan vastaajaa, jolloin perusteluille ei välttämättä jätetä tilaa. Toisaalta ministereiden puheenvuorot olivat tyypillisesti kohtalaisen epämääräisiä. Myös se, että moni kysyjä esitti puheenvuorossaan enemmän kuin yhden kysymyksen, avasi tilaa hallituksen abstraktilla tasolla pysytteleville vastauksille. Näin ministerin oli helppo jättää vastaamatta joihinkin kysymyksistä tai muotoilla oma kysymys, johon vastata. Esimerkiksi Vasemmistonliiton kansanedustajan Martti Korhosen valtion omistajaroolia koskevassa puheenvuorossa oli neljä kysymystä, joten on ymmärrettävää, että kysymyksiin vastannut pääministeri Matti Vanhanen saattoi helposti jättää vastaamatta joihinkin esitettyihin kysymyksiin.

Ministerit välttivät myös vastaamasta kysymykseen vetoamalla, että asiaa käsitellään toisaalla. Paloheimo ja Wiberg (1997, 323) esittelevät tapoja, joilla opposition ehdotuksia tai

kysymyksiä voidaan torpedoida. Yksi keino on todeta, ettei asia kuulu tälle päätöksentekoaareenalle tai ettei nyt ole oikea aika keskustella asiasta. Näitä tapoja hyödynnettiin useissa ministereiden vastauksissa. Esimerkiksi vaalirahoitusta käsittelevällä kyselytunnilla valtiovarainministeri vetosi useaan kertaan Tarastin työryhmän keskusteluihin sekä siihen, että kannanotot tulisi tuoda esiin työryhmässä. Toisaalta Katainen korosti myös, Tarastin työryhmän esityksen tueksi tarvitaan avointa evästyskeskustelua eduskuntasalissa.

Argumentoinnin avulla voidaan rinnastaa tai erotella asioita toisistaan (Perelman 1996, 58). Puheenvuoroissa olikin selvästi havaittavissa sekä assosiatiivista (eli ilmiöitä tai asioita toisiinsa yhdistävää) että erottelevaa (ilmiöitä tai asioita erottelevaa) argumentointia. Noin 29 % opposition puheenvuoroista hyödynnettiin dissosiatiivista argumentaatiota. Kuten seuraavasta esimerkeistä on havaittavissa, tällöin pyrkimyksenä oli tyypillisesti tehdä selvä ero opposition ja hallituksen välille ja vierittää vastuu esimerkiksi vaalirahakriisistä hallituksen niskoille:

Suomessa on niin hyvä hallitus kuin rahalla saa. [...] Miten hallitus aikoo palauttaa kansalaisten luottamuksen poliittiseen päätöksentekojärjestelmään ja suomalaiseen demokratiaan? *Jutta Urpilainen (sd.)* (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 82/2009.)

Noin 19 % hallituksen puheenvuoroista esiintyi assosiatiivista retoriikkaa. Valtaosassa näistä puheenvuoroista kysymyksiin vastaavat ministerit pyrkivät korostamaan, että se mikä koskee hallitusta, koskee myös oppositiota. Tämä on selvästi havaittavissa esimerkiksi seuraavasta varapääministeri Kataisen puheenvuorosta:

Eli toivoisin – koska tämä ongelma koskettaa koko suomalaista poliittista järjestelmää, tämä ei ole siis hallitus–oppositio -asetelma – että meillä kaikilla olisi riittävää nöyryyttä kohdata niitä kysymyksiä, joita tulee siitä, kuinka voimme muuttaa niin sanotun maan tavan, joka ei vastaa enää tämän päivän kulttuuria. *Jyrki Katainen, valtiovarainministeri/ varapääministeri (kok.)* (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 82/2009.)

Assosiatiivista argumentointitekniikkaa esiintyi myös valtaosassa, eli noin 60 % opposition puheenvuoroissa, mutta silloin päämääränä oli yhdistää joko hallituksen toimintatapa tai sanoma asia johonkin toiseen, negatiiviseen asiaan. Tällöin opposition on mahdollista

politikoida tehdyllä politiikalla, vaikka tehdyt päätökset olisivat realistisesti ottaen olleet ainoita vaihtoehtoja tai parhaita useista huonoista mahdollisista. Oppositoretoriikalle sallitaankin suomalaisessa puhekulttuurissa hallitusretoriikkaa enemmän liikkumavaraa. Seuraavissa lainauksissa nähdään Kataisen ja Urpilaisen sananvaihtoa torstain 5.2.2009 kyselytunnilla. Puheenvuorot pidettiin esitetyssä järjestyksessä.

[...] mutta halusin vaan peräänkuuluttaa sitä, että tällaisessa vakavassa tilanteessa, jossa me olemme, kaikki puhuisivat totta niistä toimenpiteistä, mitä hallitus on tehnyt [...] *Jyrki Katainen, valtiovarainministeri (kok.)* (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 3/2009.)

[...] meillä on hieman erilainen demokratiakäsitys, koska minun demokratiakäsityksessäni, kuten koko sosiaalidemokraattisen puolueen demokratiakäsityksessä, lähdetään siitä, että on olemassa erilaisia vaihtoehtoja. Poliitikassa vaihtoehtoja ei tuomita, hyväksytään erilaisuus, mutta ilmeisesti teidän ja kokoomuksen ja ehkä koko hallituksen demokratiakäsityksessä vaihtoehtoja ei ole olemassa. *Jutta Urpilainen (sd.)* (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 3/2009.)

En minä usko, että demokratiakäsityksissä kovin suurta eroa on. Vaihtoehtoja nimenomaan pitää olla, mutta vaihtoehtoja ei voi olla totuudessa eli siinä, mitä on tehty. *Jyrki Katainen, valtiovarainministeri (kok.)* (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 3/2009.)

Esimerkeistä on hyvin nähtävissä, kuinka Urpilainen tilanteen havaittuaan pyrkii hyökkäämään Kataisen ”demokratiakäsitystä” vastaan, vaikkei Katainen ensimmäisessä puheenvuorossaan puhunut demokratiasta. Urpilainen pyrkii myös tuomaan esiin, että Sdp on monipuolisuuden ja suvaitsevaisuuden kannalla, vaikkei hän konkretisoi näitä myönteisiä arvoja millään tavalla. Esimerkistä on myös havaittavissa, millaista oli hallituksen dissosiativinen retoriikka tyypillisimmillään. Katainen pyrkii erottamaan toisistaan vaihtoehtoista puhumisen ja sen, mitä tosiasiallisesti on tapahtunut. Tämä oli hyvin tyypillistä opposition ja hallituksen välisessä debaatissa: oppositio pyrkii yhdistämään kaksi asiaa, jotka hallitus pyrkii omissa puheenvuoroissaan erottamaan.

Kun tarkastellaan edellä käytyä keskustelua Toulminin argumentaatiomallin pohjalta, voidaan havaita, ettei minuutin mittaisiin puheenvuoroihin mahtunut tai mahdutettu kovin monia

perusteluja esitetyille johtopäätöksille – käytännössä perustelut puuttuvat kokonaan. Perelman (1996, 28) toteaa, että päättelyn lähtökohdiksi tulee valita väitteitä, jotka ovat yleisön hyväksyttävissä. Kenties oppositio- ja hallitusretoriikan sanavalinnoista voidaan päätellä jotain siitä, keihin he haluavat vaikuttaa ja mitkä ovat tämän yleisön arvostukset. Mielenkiintoista on esimerkiksi se, että hallitus käytti puheissaan useimmiten sanaa ”taantuma” tai ”tämä taloustilanne” kuvaamaan meneillään olevaa taloustilannetta. Oppositio puolestaan käytti huomattavasti useammin jotain voimakkaampaa ilmausta, kuten esimerkiksi ”lamaa”, ”kriisiä” tai ”katastrofia”. Voidaan olettaa, että sanavalinnat kuvastavat argumentoinnin lähtökohtaa – alustaa, jolle argumentaatio kiinnittyy. Onko kyseessä siis katastrofi vai taloustilanne? Käytetyillä sanoilla on iso merkitys varsinkin silloin, jos samaa asiaa voitaisiin kuvata vaihtoehtoisella tavalla. Neutraalilta vaikuttavan kuvauksen puolueellisuus näyttäytyykin siinä vaiheessa, kun sitä voidaan verrata toiseen vaihtoehtoon, joka korostaa saman asian eri ominaisuuksia (Perelman 1996, 55).

Poliittisen elämän ja poliittisen arvioinnin ytimessä on identiteetti ja eroavaisuus, ja Schmittin (1976, 35) mukaan maailma ilman jakoa ystäviin ja vihollisiin tarkoittaa samaa kuin maailma ilman politiikkaa. Schmitt (1976, 35, 57–58, 77–79) kuitenkin toteaa, että liberaalin politiikan tuottama globaali hegemonia voisi olla mahdollinen. Tällöin jako ystäviin ja vihollisiin ei enää olisi välttämätön. Schmittin mukaan elämä ilman ystävä-vihollinen -asetelmaa olisi kuitenkin merkityksetöntä ja pinnallista. Tällöin yhteiskunta ei enää perustuisi poliittiseen valtaan, vaan taloudelliseen, jossa valta ei olisi näkyvää. Näin vallan vaihtuminen tiukasti hallituilta valtioilta talouden voimille ei edistäisi yhteiskunnan asiaa tai automaattisesti poistaisi väkivaltaa ja riistoa maailmasta. Schmittin mukaan liberaali yhteiskunta ei ole sen rauhanomaisempi kuin maailma, jossa sodan ja väkivallan mahdollisuus myönnetään avoimesti. Vaikka käsitteet muuttuvat, todellisuus säilyy edelleen samana – vihollisesta tulee uudelleen nimettynä *ihmiskunnan* lainsuojaton. Näin Schmitt pyrkii osoittamaan, että poliittisen logiikka ei ole sidoksissa näkökulmaan tai käsitteisiin, vaan ystävä-vihollinen -ryhmittely on aina läsnä maailmassa; ei välttämättä eksistentiaalisen antagonistisena, vaan poliittisen agonisena.

Erojen tekeminen ja yhtäläisyyksien hakeminen on luonteenomaista ihmisille kaikilla elämän osa-alueilla. Kompleksinen ja ristiriitainen maailma ymmärretäänkin usein jaon *me* ja *muut* kautta. Beiner (1983) toteaa: “to judge the world is to identify and discriminate, to determine what is the same and what is different” (s. 155). Monissa puheenvuoroissa annettiin ymmärtää, että puhuja on yleisen edun kannalla. Yleinen etu on kuitenkin hämärä käsite, sillä melkein kaikki poliittiset päätökset ovat epäedullisia ainakin jollekin väestöryhmälle (ks. Paloheimo & Wiberg 1997, 323). Tämän takia onkin mielenkiintoista tarkastella, miten eri puolueiden kansanedustajat ja ministerit kuvasivat *meitä* ja *muuta*. Me ja muut -vastakkainasettelua olikin nähtävissä useissa puheenvuoroissa. Oheiseen taulukkoon on koottu yhteenvetoa näistä puheenvuoroista.

TAULUKKO 6 Me ja muut -vastakkainasettelu kyselytunnilla (Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 3/2009; 82/2009)

	Me	Muut
Oppositio	Suomen kansa, oppositio, palkansaajat, köyhät, työttömät, talouskriisin todelliset uhrat	(Porvari)hallitus, suurituloiset, työntajat, pankkisektori
Hallitus	Suomen kansa, hallitus, Suomen parlamentti, kunnat, suomalaiset yritykset ja pankit	-

Huomattavaa on se, että me ja muut -vastakkainasettelu oli huomattavasti tyypillisempää oppositiopuolueilla, kun taas hallituspuolueiden edustajat ja varsinkin ministerit pyrkivät korostamaan yhtenäisyyttä. Esimerkiksi valtiovarainministeri Katainen korosti useassa puheenvuorossa, ettei esimerkiksi vaalirahoituksessa ole hallitus-oppositio -rintamaa. Oppositioapuolueet sen sijaan erottivat hallituspuolueista ”muihin” etenkin suuret puolueet, Kokoomuksen ja Keskustan, jotka ovat samassa rintamassa suurituloisten ja hieman kyseenalaisessa maineessa olevan pankkisektorin kanssa. Mielenkiintoinen oli myös aiemmin esitetty edustaja Gustafssonin puheenvuoro, jossa tarjottiin Rkp:lle mahdollisuutta liittyä ”meihin”, eli osaksi oppositiopuolueiden edistyksellistä ja liberaalia osastoa. ”Me”

tarkoittaakin poikkeuksetta jotain positiivista, kun taas ”muut” ovat vastustajia (ks. Mouffe 2005a; 2005b).

Schmittin (1976, 25–29, 32–33, 37–38) mukaan vihollinen on yhteisö, joka todellisesti tai potentiaalisesti uhkaa toista yhteisöä. Näin jako ystäviin ja vihollisiin perustuu intensiiviseen yhdistävään (eli assosiatiiviseen) ja erottelevaan (eli dissosiatiiviseen) ajatteluun – jakoon meihin ja muihin. Vahvimmillaan yhteenkuuluvuuteen pohjaava ystävät -ajattelu tarkoittaa, että yksilö on valmis kuolemaan ja taistelemaan omien puolesta. Erotteleva ajattelu puolestaan merkitsee intensiivisimmillään, että yksilö on valmis tappamaan niitä, jotka kuuluvat toiseen, vihamieliseen ryhmään. Riittävän intensiteetin saavuttama yhteenkuuluvuus tai erotteleva ajattelu voi muodostua vain kun osapuolia uhkaa sodan mahdollisuus. Mikä tahansa asia tai arvo voi toimia jakoperusteena ja kollektiivisen identiteetin muodostajana. Näin jakoperusteen merkitys itsessään ei ole ratkaisevaa, vaan se, minkä merkityksen ryhmät antavat sille – assosiatiivisen ja dissosiatiivisen voiman intensiivisyys. Nyky-Suomen poliittista järjestelmää tutkittaessa ei voida suoraan soveltaa Schmittin ennen toista maailmansotaa muotoilemia ajatuksia²⁵. Ajatus sodan mahdollisuudesta voi tuntua kaukaiselta, mutta poliittisen teorian kannalta Schmitt on kuitenkin edelleen ajankohtainen, myös parlamentarismen tutkimuksessa, kunhan hänet ymmärretään Mouffin agonistisen politiikkakäsityksen kautta.

Puhujien käyttämät vertailumuodot ja adjektiivit paljastavat, mitä puhujat pitävät hyvänä, suotavana ja tavoiteltavana tai huonona, vältettävänä ja torjuttavana (ks. Hallamaa 2004, 227). Useissa puheenvuoroissa otettiin kantaa myös totuuteen ja toden puhumiseen. Myös muutamissa hallituspuolueiden edustajien esittämissä kysymyksissä oli sisäänrakennettuna valmis arvostuslataus. Esimerkiksi Antti Rantakangas (kesk.) muotoilee kysymyksensä 5.2.2009 kyselytunnilla hyvin positiiviseen ja hallitusta tukevaan muotoon, jossa hän muun muassa kuvaa elvytyspakettia laajaksi ja haluaa näin luoda tilaa yritystoiminnan edistämispaketin positiivisten puolten esiintuomiselle:

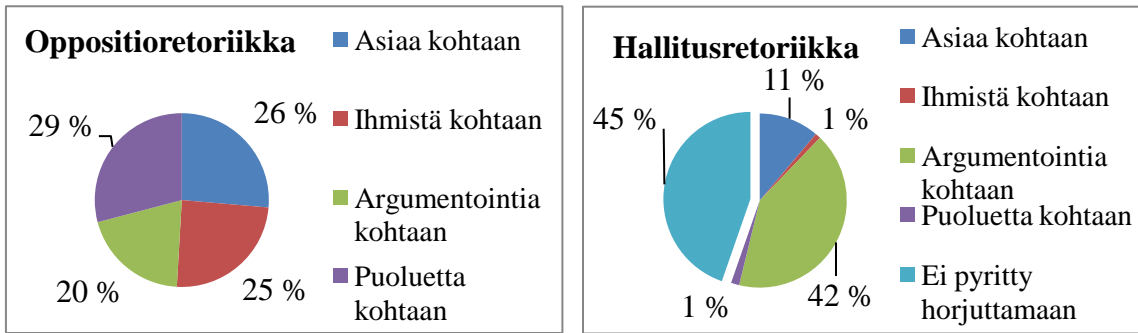
²⁵ The *Concept of the Political* julkaistiin 1927. Schmittistä tekee ristiriitaisen politiikan teoreetikon se, että hän tuki aktiivisesti Hitlerin hallintoa.

Teille [oppositiolle] tarjoutuu nyt erinomainen tilaisuus hyvään yhteistyöhön, kun annatte tukenne Euroopan unionin kolmanneksi mittavimmalle elvytyspaketille, mitä Vanhasen hallitus esittää. Koko Euroopan unionin tasolla kolmanneksi mittavin elvytyspaketti tulee meille ensi viikolla käsittelyyn. Yhtenäinen tuki tälle on mitä parasta yhteistyötä hallituksen ja koko suomalaisen yhteiskunnan suuntaan. *Antti Rantakangas (kesk.)* (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 3/2009.)

Rantakankaan puheenvuoro on enemmän kuin myönteinen ja tarjoaa mahdollisuuden hallitukselle esitellä pakettia vastauspuheenvuorossa. Kysymystä ei voida pitää aitona kysymyksenä, sillä oletettavasti Rantakangas on hyvin perillä elvytyspaketin sisällöstä. Myös Niinistö toteaa, että hallituspuolueiden taholta esitetyissä kysymyksissä on tyypillisesti ylistysmentaliteettia eli niissä ei pyritä esittämään todellista tai ainakaan kiusallista kysymystä. Mielenkiintoista on myös se, miten salissa reagoidaan Antti Rantakankaan kysymykseen. Oppositiopuolueet hälisevät ja kyseenalaistavat kysymyksen, kun taas ministeriaitiossa, jossa muutoin nonverbaalinen, eli sanaton viestintä, on hyvin kontrolloitua, useampi ministeri hymyilee kysymyksen kuultuaan. Jopa itse puhujan viestinnästä on havaittavissa pieni huvittuneisuus. Kysymykseen vastaava elinkeinoministeri Pekkarinen kommentoi hiukan ironiseen sävyyn opposition piirissä syntyntä kohinaa seuraavanlaisesti:

Olen otettu, että edustajat tuntevat niin paljon myötätuntoa tämän vaikean kysymyksen edessä minua kohtaan. *Mauri Pekkarinen, elinkeinoministeri (kesk.)* (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 3/2009.)

Luvun alussa esitetty kysymys arvostelun ja erimielisyyden roolista oppositio- ja hallitusretoriikassa näyttää tulosten perusteella merkittävältä. Sen sijaan erojen tekeminen oli useassa puheenvuorossa jopa keinotekoista, mikä oli nähtävissä myös oppositioretoriikan korkeista prosenttiosuuksista virhepäätelmien ja puutteellisten argumenttien yhteydessä. Eroja opposition ja hallituksen välillä oli myös siinä, miten vastapuolen luotettavuutta pyrittiin horjuttamaan. Luotettavuuden horjuttaminen jaettiin neljään luokkaan: asiaan, ihmiseen, argumentointiin ja puolueeseen kohdistuvaan argumentointiin. Alla olevaan kuvioon 8 on koottu ne elementit, joilla vastapuolen luotettavuutta pyrittiin horjuttamaan hallitus- ja oppositioretoriikassa.

KUVIO 8 Vastapuolen luotettavuuden horjuttaminen hallitus- ja oppositioretoriikassa

Voidaan ajatella, että argumentointiin, eli logokseen keskittyvä luotettavuuden horjuttaminen on vasta-argumentointia puhtaimmillaan. *Vakuuttavan puheen taito* perustuu ethoksen ja pathoksen lisäksi logokseen (ks. Retoriikka 1.1.1355b–1.1.1356a, 1.1.1358b). Siinä missä oppositioretoriikan kritiikki painottuu tasaisesti asiaan, ihmiseen, argumentointiin ja puolueeseen, peräti 45 % hallitusretoriikassa ei pyritty horjuttamaan vastapuolen luotettavuutta lainkaan. Toisaalta tämä ei ole yllättävää, koska kyselytunnin asetelma asettaa opposition edustajat kysyjiksi ja ministerit puolestaan vastaajiksi. Muutosta hakeva on aina keskustelun radikaalimpi osapuoli. Myös Niinistö totesi, että tulosten taustalla näkyy pitkälti kyselytunnin paikka poliittisessä keskustelussa:

Yllättävän suuri ero [kuviossa 8], mutta se selittynee sillä aika pitkälti, että toinen kysyy ja kysymykseen kuuluu tietyllä tavalla tai kyselytunnin asetelmaan taitaa kuulua se, että kysymys, jossa ei kritisoidaisi, olisi omituinen kysymys oppositiolta ja ehkä sitten luotettavuuden kyseenalaistaminen on nähty keinoksi terästä sitä kysymystä, mutta mä luulen, että yleensäkin jos ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ajatellaan, niin kysymysten sävy ehkei yleensä välttämättä ole epäluottamusta osoittava, mutta jos epäluottamusta osoitetaan, niin sitä osoitetaan kysymyksissä pikemminkin kuin vastauksissa, koska agenda on tarjottu vastaajalle, se on tavallaan sidottu siihen, mitä kysytään ja useimmiten joutuu varmasti puolustautumaan. (Sauli Niinistön haastattelu.)

Muutamassa puheenvuorossa esiintyi vastapuolen ethoksen horjuttamista sekä kysyjän että vastaajan osalta. Esimerkiksi alla kuvatussa esimerkissä näkyy, miten kansanedustaja Arhinmäki pyrkii ensinnäkin osoittamaan, että Katainen on sotkeutunut epärehelliseen maan

tapaan ja toisekseen horjuttamaan Kataisen ethosta etenkin pathoksen voimalla. Katainen vasta-argumentoi osoittamalla, ettei edustaja Arhinmäki ole oikea henkilö arvioimaan toisten rehellisyyttä tai epärehellisyyttä.

TAULUKKO 7 Arhinmäen ja Kataisen keskustelu Toulminin mallin pohjalta analysoituna (ks. Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 82/2009.)

Lähtötiedot	Perustelu	Johtopäätös
Arhinmäki: Kataisen mukaan vaalirahakäytäntönä on ollut tietty maan tapa, mutta näitä tapoja näyttää olevan useita.	Osa poliitikoista on toiminut monien kansalaisten mielestä rehellisemmin kuin toiset.	<i>Onko kaikilla kansanedustajilla vapaat kädet äänestää haluamallaan tavalla vaalirahoituslainsäädännöstä?</i>
Katainen: Vaalirahoituksen tulee olla avointa ja läpinäkyvää.	Maan tapoja on ehkä useita, mutta olemme kaikki samassa veneessä. Ed. Arhinmäki viittasi varmasti yhteen maan tapaan täydentämällä itse omaa vaalirahoitusilmoitustaan.	<i>Ratkaisuihin tulee etsiä vastaus yhteistyössä.</i>

Oppositoretoriikassa vastapuolen luotettavuutta pyrittiin horjuttamaan kaikissa puheenvuoroissa, joskin keinot sen toteuttamiseen vaihtelivat aineiston perusteella tasaisesti. Myös noin 77 % opposition puheenvuoroissa pyrittiin joko kyseenalaistamaan vastapuolen luotettavuus tai korostamaan vastapuolen epäluotettavuutta. Henkilöön kohdistuvat argumentit ovat tyypillisesti syytöksiä ja ne ovat hyvin tavallisia poliittisessa retoriikassa (Paloheimo & Wiberg 1997, 333). Niiden avulla on mahdollista heikentää vastapuolen sanomaa horjuttamalla puhujan luotettavuutta. Lähes samassa osassa, eli noin 81 % hallitusretoriikassa ei pyritty kyseenalaistamaan vastapuoleen luotettavuutta millään keinoin.

Saatujen tulosten perusteella näyttää siltä, hallitus- ja oppositioritoriikka on hyvin perustein erotettavissa omiksi puhetyypeikseen eduskunnan kyselytunnilla. Ei myöskään ole yllättävää, että vastapuolen luotettavuuden horjuttaminen oli niin tyypillistä puheenvuoroissa – onhan

salissa käynnissä tietynlainen kamppailu vallasta. Mouffe (2005a, 5) toteaa Schmittiin tukeutuen, ettei antagonismeja voida koskaan poistaa. Tämä johtaa siihen, että poliittisen²⁶ piirissä vallitsee aina konfliktin mahdollisuus. Liberaali rationalismi kuitenkin kieltää poliittisen, eli konfliktien, mahdollisuuden toisaalta etsiessään harmoniaa ja toisaalta sulkiessaan kollektiivisen identiteetin liberaalin individualismin alle. Mouffe (2005b, 5, 20–21) toteaaakin, että konsensuksen illuusio on tuhoisa demokratialle. Yhteiskunta kohtaa haasteita, joiden selvittäminen vaatii ristiriitaisten tilanteiden ja monimuotoisuuden hyväksymistä. Tyypillisesti liberalistinen ymmärrys pluralismista pitää sisällään ajatuksen, että huolimatta erilaisista näkökulmista ja arvomaailmoista, ihmiset pystyvät lopulta muodostamaan harmonisen kokonaisuuden. Näin poliittisen idea on suljettu liberaalin demokratian ulkopuolelle. Mouffen mukaan poliittisen hyväksyminen merkitsee yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden uudelleen ajattelua pluralistisesta ja demokraattisesta näkökannasta. Esimerkiksi yhteisen hyvän käsite on haasteellinen. Käsite antaa ymmärtää, että on mahdollista rajata jokin yhteisö, jolle sama asia merkitsee hyvää.

Hallitus-oppositio -vastakkainasettelu tarjoaa mahdollisuuden ja julkisen areenan vaihtoehtojen esiintuomiseen. Näin parlamentaarinen puhekuulttuuri ei kiellä poliittisen olemassaoloa, vaan pikemminkin ottaa sen ilolla vastaan. Toisaalta myös konfliktin illuusio voi olla vaarallinen yhteiskunnalle ja etenkin kansalaisten mahdollisuudelle ottaa osaa poliittiseen arviointiin. Se, että kyselytunnilla on konflikteja, ei takaa sitä, että poliittisen ristiriitainen olemus on hyväksytty. Pikemmin vaikuttaa siltä, että etenkin oppositio pyrkii osoittamaan, että on olemassa harmoninen todellisuus, johon kansa kuuluu ja jonka asiaa oppositio ajaa. Kyösti Pekonen totesi, ettei kyselytunnin pro et contra -argumentointi keskity itse asiaan:

Pitäisi argumentoida sen asian puolesta ja sitä vastaan, niin sillä puhutaan puolesta ja vastaan, mutta hallituksen puolesta ja hallitusta vastaan, eikä haeta keskustelua siitä itse

²⁶ Schmittin tavoin Mouffe tekee eron poliittisuuden ja politiikan välillä, ja hänen mukaansa demokratian tulevaisuus on juuri poliittisessa (Mouffe 2005a, 9).

asiasta. [...]Tavallaan puhutaan siitä samasta asiasta, mutta tavallaan ei. Nostetaan esiin sellaiset asiat, jotka puhuu hallituksen tekemisen puolesta ja oppositio ottaa esille ne asiat, jotka puhuu hallitusta vastaan. (Kyösti Pekosen haastattelu.)

Näyttääkin siltä, että kyselytunnin keskustelussa keskitytään hallituksen ja opposition väliseen jännitteeseen, eikä päästä käsiksi todellisiin konflikteihin. On mielenkiintoista, että valiokuntien suljettujen ovien takana kansanedustajien on mahdollista irrottautua hallitus-oppositio -rintamasta, mikä mahdollistaa avoimemman keskustelun ja yhteistyön (ks. Rinne 2010, 204). Koska puheet eivät suoranaisesti ole vastauksia toisilleen, ei puheen logiikka etene. Konflikti kohdistuuakin siten usein harmonian mielikuvan ympärillä käytävään kamppailuun, sillä sekä oppositio että hallitus voivat todeta toteuttavansa kansan tai enemmistön tahtoa. Ankersmitin (1996, 348) mukaan *epäkunnioittava* suora demokratia sivuuttaa konfliktit ja uskoo naiiviin harmoniaan poliittisella kentällä. Sama voidaan nähdä myös edustuksellisen demokratian puolella: konflikteista voidaan tehdä tarpeettomia, kun tuodaan esiin, että toteutetaan *kansan* tahtoa. Tällöin sivuutetaan kansan ja sen tahdon määrittelystä todennäköisesti muodostuvat konfliktit. Seuraavassa luvussa siirrytään tarkastelemaan politiikkaa retoriikan, vallan ja vastuun näkökulmasta. Tarkoituksena on laajentaa ymmärrystä siitä, millaisena politiikka ilmiönä ja toimintana näyttäytyy arvojen ja asenteiden maailmassa.

4 POLITIIKKA, RETORIikka JA VASTUU VALLASTA

4.1 Arvot ja poliittisen puheen periaatteet

*Puhujan tehtävä on ilmaista mielipiteensä arvokkaasti [...] Hän voi samoilla kyvyillä saattaa turmioon rikolliset ja pelastaa viattomat.
(Puhujasta 2, 35)*

Sitaatissa Cicero vie retoriikan etiikan maailmaan. Paitsi että reetorin pitäisi osoittaa toiminnassaan *arvokkuutta*, hänen on myös ymmärrettävä toimivansa eettisten kategorioiden piirissä, sen lisäksi että hänen toimintaansa ohjaavat myös poliittiset, oikeudelliset ja muun muassa tapoihin liittyvät normit ja rajat. Ciceron argumentti on, että puhujan velvollisuutena on ymmärtää toimivansa hyvän ja pahan, oikeuden ja vääryyden sekä muiden vastaavien moraalisten arvojen luonnehtimassa kentässä. Julkisen puhujan on myös tiedostettava olevansa voimakas ja vaarallinen toimija, joka voi ”pelastaa viattomat”, mutta myös saattaa heidät turmioon eettisesti väärin toimiessaan. Vähemmän dramaattisia arvoja, joiden puitteissa tavallinen eduskuntaretoriikka yleensä liikkuu, ovat esimerkiksi hyödyllisyys, vapaus, vastuunkanto ja turvallisuus.

Hans Joasin (2000, 16) mukaan arvot arvioivat preferenssejä, mieltymyksiä. Näin kysymys arvojen olemuksesta tulee erottaa mieltymyksien ja mielihalujen alkuperästä. Joseph Raziin (2003, 19, 36, 59, 132) tukeutuen voidaan tarkentaa, että arvoista puhuttaessa tulee hyväksyä asioiden epävarmuus. Razin mukaan arvot, arvostukset ja niille annetut merkitykset muotoutuvat pitkälti sosiaalisten käytänteiden pohjalta, ja elämää muovaamat arvot ovat joko suoraan tai epäsuoraan riippuvaisia sosiaalisesta todellisuudesta. Useat arvot ovat sekoituksia toisista arvoista, ja tämä kompleksinen arvojen summa tekee arvoista uniikkeja. Näin kokonaisuus on enemmän kuin osiensa summa. Raz kuitenkin toteaa, että neljä tärkeää arvotyyppiä ovat vain enintään epäsuorasti riippuvaisia sosiaalisista käytänteistä: aistilliset

nautinnot, luonnollisen ilmiön tuottama esteettinen arvo, mahdollistavat arvot sekä ihmisten ja muiden sellaisten arvo, jotka ovat merkityksellisiä itsessään.

Voidaan ajatella, että opposition ja hallituksen väliseen keskusteluun sisältyy arvojen näkökulmasta mielenkiintoisia ja oleellisia piirteitä. Ensinnäkin jokaisesta puhujasta tiedetään puoluetusta. Tästä voidaan päätellä, että puhuja on sitoutunut tiettyyn arvomaailmaan, jota puolue edustaa. Puolueissa itsessään on sisäänrakennettuna joukko taustaoletuksia, moraalisia arvoja ja arvostuksia. Esimerkiksi Kokoomus nimeää itsensä omilla verkkosivuillaan arvopuolueeksi, jonka ”aatteessa yhdistyvät vapaus, vastuu ja demokratia, mahdollisuuksien tasa-arvo, sivistys, kannustavuus, suvaitsevuus ja välittäminen”(Kokoomusaate). Myös Sdp määrittelee itsensä vapauden ja tasa-arvon liikkeeksi, mutta merkittäviksi arvoiksi nousevat myös solidaarisuus ja rauha (Periaatteet). Tästä näkökulmasta katsottuna ei ole yllättävää, että arvot näyttelevät merkittävää osaa myös eduskunnan kyselytunnilla käydyssä debatissa. Retoriikka tuo poliittiseen elämään ja sen arviointiin sisällön, näkökulman ihmisten tarpeista. Arvoista puhuessa on mahdollista tarjota kansalle sitä, mitä se haluaa täsmentämättä asian hintalappua. Lakoff (2004, 39) esittää, että äänestäjät äänestävät omaa identiteettiään: mitä he ovat ja mitä he ihailevat. Näin varsinkin arvoilla ja kulttuurisilla stereotyyppioilla on suuri merkitys äänestyskäyttäytymisen takana.

Noin joka kolmas puheenvuoro pohjasi argumentoinnin mieltymykseen, eli jonkinlaiseen arvojärjestelmään. Puheenvuoroissa vedottiin esimerkiksi oikeaan, väärään, pahaan, hyvään, nöyryyteen, oikeudenmukaisuuteen, avoimuuteen, tasa-arvoon ja rehellisyyteen. Aristoteleen puhejaon mukaan eri puheilla on omanlaisensa päämäärät. Deliberoivassa puheessa tarkastellaan hyödyllisyyttä ja vahingollisuutta, forensisessä puheessa tutkitaan oikeutta ja vääryyttä ja epideiktisen puheen ominaislaatuja ovat kunniallisen ja häpeällisen lajit (Retoriikka 1358b–1359a5). Parlamenttikeskustelujen analysoinnin perusteella syntyi tarve tarkastella myös vastuun ja velvollisuuden korostamista, vaikkeivät nämä suoranaisesti ilmene Aristoteleen puhejaossa. Vastuu ja velvollisuus ovat usein esillä poliittisessä päätöksenteossa,

ja ne myös nousevat esiin puolueiden linjauksissa.²⁷ Näiden päämäärien pohjalta muodostettiin neljä kategoriaa, joiden avulla aineistosta pyrittiin selvittämään arvojen roolia parlamentaarisisessa retoriikassa. Kategorioiksi nostettiin: a) tavoiteltava ja oikea, b) epäedullinen ja väärä, c) vastuu ja velvollisuus sekä d) hyödyllisyys. Taulukossa 8 on esitettynä näiden perustelujen yleisyys sekä hallitusretoriikassa että oppositioretoriikassa.

TAULUKKO 8 Eduskunnan kyselytunneilla esiintyneiden perusteluiden arvomaailma

Arvokategoria	Hallitusretoriikka	Oppositioretoriikka
Tavoiteltava ja oikea	10 %	30 %
Epäedullinen ja väärä	10 %	50 %
Vastuu ja velvollisuus	33 %	30 %
Hyödyllisyys	33 %	3 % ²⁸

Taulukkoa tarkastellessa ei liene yllättävää, että hallitusretoriikassa on turvauduttu enemmän vastuuseen, velvollisuuteen ja hyödyllisyyteen vetoamiseen, kun taas oppositioretoriikassa vedottiin enemmän epäedulliseen ja väärään sekä oikeaan ja vastuuseen. Merkittävää, joskaan ei puolueiden arvolinjauksen perusteella niin yllättävää, oli, että vastuu ja velvollisuus nousivat tärkeään osaan niin hallitus- kuin oppositioretoriikassakin. Myös Niinistö totesi haastattelussa pitävänsä edellä esitettyä jakoa mahdollisena. Hänen mukaansa tässä jakaumassa on kyse perusasetelmasta, jossa hallitus joutuu ajoittain puolustamaan ratkaisuja, jotka eivät ole ideaaleja:

Useat hallituksen ratkaisut ovat sellaisia, että ne eivät voi tyydyttää kaikkien tarpeita, joudutaan tekemään valintoja. Joskus on vain huonojen vaihtoehtojen valintaa. Maailma saattaa olla tai tilanne saattaa olla sellainen, jolloin on pakkokin perustella velvollisuudella, vastuulla tai saatavalla hyödyllä – konkreettisilla termeillä. Se juuri,

²⁷ Esimerkiksi kolmen suuren puolueen linjaukset: Kokoomus: ”keskeistä on vapauden ja vastuun tasapainon tavoittelu” (Kokoomusaate). Keskusta: ”Keskustan aatetta ja arvoja kuvaa parhaiten vastuullinen vapaus” (Keskusta on vastuunkantaja). Sdp: ”oikeudenmukaisuus syntyy oikeuksien ja vastuun tasapainosta” (Periaatteet).

²⁸ Samassa puheenvuorossa saattoi ilmetä useampia perusteluja, minkä takia prosenttimäärä voi olla enemmän kuin 100 %.

mitä ei ehkä ole voitu toteuttaa tai kaikkea mahdollista tai sitten sanotaan, jos on jouduttu valitsemaan kahdesta pahasta pienempi paha, niin se jättää aina oikean, väärän tuota argumentoinnille tilaa, siitä huolimatta vaikka ei tai nimenomaan silloin erityisesti, jos ei tarjoa niistä kahdesta huonosta kumpaakaan vaan tyytyy vaan siihen, että molemmat ovat väärä tai että valittu pienempi paha on väärä. (Sauli Niinistön haastattelu.)

Perelmanin (1996, 34–36) mukaan arvot voidaan jakaa abstrakteihin arvoihin (kuten oikeus ja hyvyys) sekä konkreettisiin arvoihin (kuten isänmaa). Parlamentaarinen retoriikka toimii usein arvojen törmäyspaikkana, jossa puolueiden ja yksityishenkilöiden arvopainotukset kohtaavat. Usein parlamentaarinen retoriikka pohjaa abstrakteihin arvoihin, joihin kaikkien on helppo samaistua. Toinen tapa on jakaa arvot käytännöllisiin ja eettisiin arvoihin. Hallamaan (2004, 226) mukaan eettisiä arvoja ovat esimerkiksi oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo, joita voidaan myös pitää abstrakteina arvoina. Käytännöllisiin arvoihin sen sijaan lukeutuvat muun muassa tehokkuus, taloudellisuus ja toimivuus, joita myös näkee käytettävän poliittisessa kielessä. Hirschman (1977, 43) on todennut, että monet käsitteet, kuten esimerkiksi taloudellinen kehitys, nousevat tietoisuuteen niin nopeasti ja niin itsestään selvästi, ettei käsitteen ja sen sisällään pitämisen arvostuksen yksityiskohtainen ja kriittinen tarkastelu tule mieleen.

Lakoff (2002) esittää teoksessaan *Moral Politics*, että Yhdysvaltojen poliittinen järjestelmä voidaan nähdä kahden moraalisen koodin heijastumana, jotka ovat rakentuneet erilaisen perhekuvan päälle. Konservatiivien moraalinen koodi pohjaa *kuriin*, kun taas liberaalien politiikka heijastaa *hoivaamisen* moraalikoodia. Ajatus on mielenkiintoinen, mutta ei suoraan sovellettavissa suomalaiseseen politiikkaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei perhearvoilla olisi merkitystä suomalaisessa parlamentaarisessa retoriikassa. Esimerkiksi Päivi Räsänen (kd) argumentoi torstaina 5.2.2009: ”on kysymys rahoista, jotka eivät ole meidän, vaan lastemme ja lastemme lasten” (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 3/2009).

Etiikkaa on helppo käyttää oikeassa olemisen välineenä (ks. Weber 2009, 133). Eettiset arvot ovat luonteeltaan abstrakteja. Abstrakteista arvoista on vaikea sanoa, mitä niillä loppujen lopuksi tarkoitetaan. Jos ihmisille esitettäisiin erilaisia arvoja, esimerkiksi vapaus, hyvyys ja oikeus, niin todennäköisesti valtaosa ihmisistä kannattaisi näitä. Esimerkiksi vapaus ja tasa-

arvo ovat yhtäläisiä arvoja kaikille liberaaleille demokratioille. Schmittin (2008, 255–259, 263–264) mukaan demokratian lähtökohtina on pidetty tasa-arvoa ja vapautta. Tasa-arvo on kuitenkin yhtä lailla poliittinen käsite, joka perustuu tietoisuuteen eroista tai niiden mahdollisuudesta. Demokraattinen tasa-arvo kyllä pyrkii samankaltaistamaan ihmisiä esimerkiksi taloudellisen dimension suhteen. John Rawls (1980, 12–14) käsitteli yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta oikeudenmukaisuusteorian ja päätyi siihen, että on olemassa perustavanlaatuisia sopimuksia, kuten esimerkiksi vapauden periaate. Keskeiseen osaan Rawlsin oikeudenmukaisuusteoriassa nousee reiluuden periaate, joka hänen mukaansa voi toimia demokraattisen yhteiskunnan moraalisen perustana. Abstraktit arvot nousevat esiin myös suomalaisten puolueiden arvolinjauksissa. Jos kuitenkin tarkennetaan, että hyvä on sitä, mikä edesauttaa yhteisön hyvinvointia, niin tullaan jo monisäikeisemmän asian eteen. Samoin jos jatketaan kärjistetyksi, että hyvää on se, minkä avulla kansanedustajat valitaan uudelleen eduskuntaan, on hyvän yksimielinen hyväksyminen todennäköisesti mahdotonta.

Arvokeskustelu näkyy luonnollisesti myös puolueiden kannatuksessa. Eduskuntapuolueista yksi on nostamassa kannatustaan huimasti vuoden 2007 vaaleista, ja ei ole vaikeaa arvata, mistä puolueesta on kysymys. *Helsingin Sanomien* 17.2.2011 julkaistun gallupin mukaan Perussuomalaisten kannatus olisi noussut liki 14 prosenttiyksikköä: vuoden 2007 eduskuntavaaleissa kannatus oli 4,1 prosenttia, kun taas vuoden 2011 eduskuntavaalien alla kannatusennuste näyttää 17,9 prosenttia (ks. Haglund 2011). Tällä tuloksella Perussuomalaiset nousisivat neljän suuren puolueen joukkoon Sdp:n rinnalle ja aivan Keskustan ja Kokoomuksen tuntumaan. Kannatusluvut eivät välttämättä realisoidu itse vaaleissa, mutta silti nousu on mielenkiintoinen. Voidaan olettaa, että osasy nousevaan kannatukseen näkyy puolueen arvomaailmassa. Perussuomalaisten arvomaailmaa on kuitenkin puolueen verkkosivujen pohjalta haastava määrittää yksiselitteisesti. Verkkosivuilla on kahdenkymmenen kohdan lista, josta puolueen arvomaailma tulisi lukea auki. Muihin puolueisiin verrattuna Perussuomalaiset ovat keskittyneet konkreettisiin arvoihin, mutta koska niitä on nimetty valtava määrä, ei puolueen arvopohjasta ole helppo ottaa selvää. Toisaalta puolue haluaa parannuksia lukuisiin asioihin (painottaen pienituloisten asemaa), mutta

arvolistauksessa ei tule esiin, mistä tarvittavat resurssit saadaan. (Ks. Arvomaailmamme.) Arvolinjauksissa, kuten myös poliittisessa puheessa, epämääräisyys voi osoittautua kannattavaksi. Ankersmitin (1996, 360–361) mukaan ideologian hylkääminen vei kansalaiset kauemmas valtiosta. Kansalaisten arki onkin nykyään paradoksaalista. He voivat haluta samaan aikaan alhaisempia veroja ja parempaa ja kalliimpaa sosiaaliturvaa tai vähemmän valtion puuttumista yksilöiden asioihin ja vahvempaa otetta valtiolta rikollisuutta kohtaan. Totta onkin, ettei ideaali maailma ole pysyvä tai yksiselitteinen – maailma on aina täynnä ristiriitoja.

Yhteiskunnallisessa kritiikissä, jossa tähdätään muutokseen tai kumouksellisuuteen, nojataan usein abstrakteihin arvoihin, kun taas konservatiiviset yhteisöt nojaavat usein konkreettisiin arvoihin (Hallamaa 2004, 226). Näyttää kuitenkin siltä, että myös konkreettisiin arvoihin nojaava voi pyrkiä Perussuomalaisten tapaan muutokseen – tosin voidaan kyseenalaistaa, kuinka merkittävästä muutoksesta tässä kohtaa on kyse. Kenties tällöin valttina on konkreettisten arvojen paljous, ei vaan yhteen tai kahteen vetoaminen. Yleispätevillä ja abstrakteilla arvoilla on merkittävä rooli argumenttien muodostamisessa, joten ei liene yllättävää, että valtaosassa kyselytuntien puheenvuoroista vedottiin abstrakteihin arvoihin. Useita näistä voidaan pitää myös eettisinä arvoina. Hallamaan (2004, 226) mukaan moraalisia argumentteja käytetään tyypillisesti silloin, kun pyritään argumentoimaan, miksi asioiden tulisi olla toisin. Moraalisia argumentteja käytetään myös niissä tilanteissa, kun pyritään todistamaan, että asioiden tulisi olla juuri niin kuin ne ovat. Oppositio- ja hallitusretoriikan näkökulmasta nämä kaksi pyrkimystä eivät näytä lainkaan epätavallisilta. Eettisten arvojen luokittelu ei kuitenkaan ole yksiselitteistä, minkä vuoksi sitä ei pyritty tekemään yksityiskohtaisesti jokaisen puheenvuoron osalta. Eettiset ja käytännölliset arvot nimittäin kietoutuvat usein toisiinsa: on esimerkiksi erittäin hankalaa määritellä, onko terveys käytännöllinen vai eettinen arvo (ks. Hallamaa 2004, 226).

Poliittisten puheiden korkeimpana periaatteellisena tavoitteena on vielä antiikin retoriikassa nähty moraalinen arvo ja kunniallisuus. Poliittinen puhe käsitteli arvoja, joissa kunniallisuus

yhdistyy hyödyllisyyteen. Vaikka Cicero totesi, että kunniallisuus ja hyödyllisyys näyttävät usein olevan ristiriidassa keskenään, päätyi hän kuitenkin siihen, ettei mikään, mikä on kunniantonta, voi olla hyödyllistä. Cicero nostaa esiin myös moraalien ja retoriikan suhteen todetessaan, että puhetaito on alisteellinen moraalille päämäärille. (*Puhujasta* I, 32–34; 2, 35, 335–336.) Käytännössä parlamentaarisessa retoriikassa ”kunnianton” voi olla hyödyllistä. Tässä törmätään jälleen määrittelyn vaikeuteen: mitä on kunnianton. Varmaa on kuitenkin, että poliittisen keskustelun tulee mahdollistaa erilaisten arvojen tuominen esiin. Niin pitkään kuin poliittinen järjestelmä rakentuu *yksilöiden* ja *yhteisöjen* varaan, on poliittisessa keskustelussa konflikteja toiveiden ja tavoitteiden sekä arvojen ja arvostusten yhteentörmäyksen johdosta. Mouffen (2005b, 151–152) agonistisessa demokratiakäsityksessä hyväksytään se, ettei lopullista ja neutraalia lopputulosta voida saavuttaa arvojen moninaisuuden vuoksi. Arvopluralismi antaa tilaa erilaisille arvoille, mutta kun on kyse poliittisesta toiminnasta, tulee nämä arvot pystyä asettamaan tärkeysjärjestykseen. Vallassa ja vastuussa oleva poliitikko ei voi sanoa, että määrärahoja voitaisiin lisätä sekä terveydenhoitoon ja peruskoulutukseen että liikenneväylien kunnossapitoon spesifioimatta, mistä rahaa jouduttaisiin leikkaamaan tai osoittamatta tulojen jostain syystä kasvaneen.

Hallamaan (2004, 226) mukaan eettinen argumentointi liittyy arvostuksiin ja käsityksiin hyvästä elämästä. Tästä näkökulmasta katsottuna näyttää itsestään selvältä, että eduskunnan kyselytunnilla käytävä keskustelu sivuaa useammalla tavalla etiikkaa, onhan politiikassa ja poliittisessa päätöksenteossa pitkälti kyse siitä, millä keinoilla uskotaan saavutettavan arvostettuna pidetty olotila. Seuraavassa luvussa tarkastellaan tarkemmin parlamentaarista retoriikkaa yksittäisen poliitikon kautta.

4.2 Poliitikko vallankäyttäjänä: intohimo, vastuullisuus ja suhteellisuudentaju

Two things fill the mind with ever new and increasing admiration and awe, the oftener and the more steadily we reflect on them: the starry heavens above and the moral law within.
(Immanuel Kant 1788, 164)

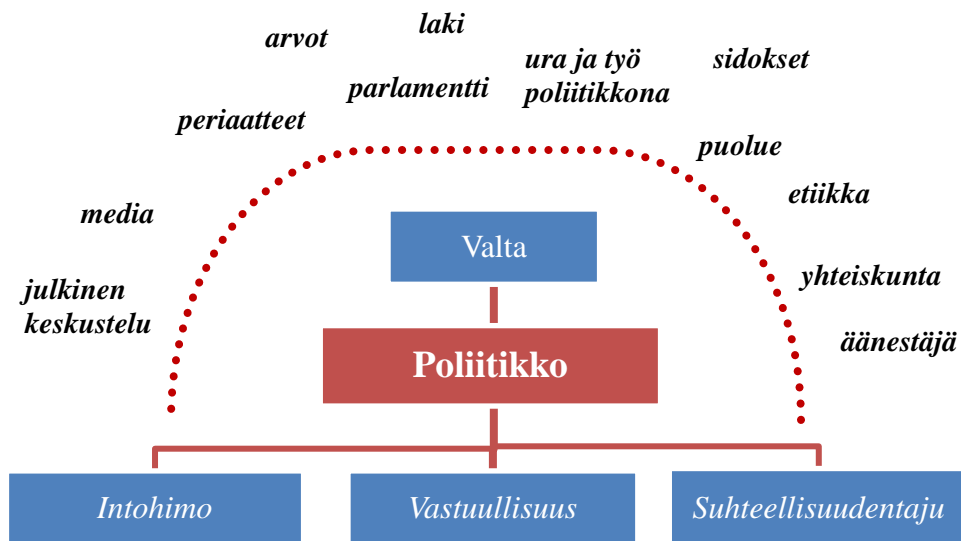
Politiikasta ja parlamentaarisesta retoriikasta puhutaan usein yleisellä tasolla, mutta kaiken toiminnan taustalla on lopulta joukko yksilöitä, poliitikkoja. Weber (2009, 78–81, 83) esittää, että politiikasta voi tehdä ammatin kahdella tavalla: elämällä politiikalle tai elämällä politiikasta. Näistä ensimmäisessä poliitikko nauttii työstään ja saa siitä tasapainoa elämäänsä. Jälkimmäisessä tapauksessa poliitikko pyrkii tekemään politiikasta ansiotulojen lähteen. Nykyään kaikki kansanedustajat saavat työstään korvauksen, joten Weberin jaottelu ei istu täydellisesti nyky-yhteiskuntaan. Tämä ei kuitenkaan vähennä jaottelun merkitystä, vaan muuttaa sen näkökulmaa. Voidaankin ajatella, että politiikalle elävä tekee työtään ensisijaisesti kutsumuksen ja politiikasta elävä ensisijaisesti ansiotulon ja aseman vuoksi. Weber (2009, 98, 115, 127) toteaa, ettei poliitikon ammatti ole helppo valinta, vaan poliitikoksi haluavan tulisi tarkkaan miettiä, pystyykö hän elämään jatkuvien kiusausten ja pettymysten kanssa. Kiusausten edessä on varsinkin politiikasta elävä, sillä aseman tai rahan havittelu johtaa haasteiden eteen.

Poliitikolla on valtaa sekä vaikuttaa asioihin että käyttää toisten ihmisten valtaa. Weber (2009) kysyykin: ” millainen ihmisen tulee olla, jotta hän saisi tarttua käsillään historian pyörään” (p. 128). Vastauksena Weber esittää kolme ominaisuutta, *intohimon*, *vastuullisuuden* ja *suhteellisuudentajun*, jotka ovat hänen mukaansa ratkaisevia poliitikolle. Näin poliitikon tulee pystyä voittamaan oma omahyvytensä. Omahyväisyys on Weberin mukaan laajalle levinnyt eikä kukaan voi täysin välttyä siltä. Ongelmalliseksi omahyväisyys muuttuu siinä vaiheessa, kun pyrkimys valtaan muuttuu epäasialliseksi vallasta huumaantumiseksi, jolloin asian

palveleminen jää toissijaiseksi. (Weber 2009, 127 – 129.) Weberin mukaan poliitikon rooli vallankäyttäjänä on haasteellinen:

Hänen epäasiallisuutensa johdattaa hänet tavoittelemaan vallan kimaltelevaa näennäisyyttä todellisen vallan asemasta, ja hänen vastuuttomuutensa taas johdattaa hänet nauttimaan vallasta sen itsensä takia, ilman sisällöllisiä päämääriä. [...] Sillä vaikka tai lisäksi: juuri koska valta on välttämätön väline ja valtapyrkimys sen takia yksi kantavista voimista kaikessa politiikassa, ei ole turmiollisempaa poliittisen voiman vääristymää kuin nousukasmainen kerskuminen vallalla ja turhamainen itsensä peilailu vallan tunteessa, ylipäättään kaikki vallan sinänsä palvonta. (Weber 2009, 130.)

Poliitikon ammatin ristiriitaisuutta lisää se, että poliitikko on jatkuvasti erilaisten intressitahojen ristitulessa. Poliitikko on tekemisissä luonnollisesti puolueen ja toisten poliitikkojen kanssa, mutta taustalla vaikuttavat vahvana myös sidokset kotipaikkakuntaan ja äänestäjiin sekä esimerkiksi mediaan. Palonen (2011b, 23) on todennut, että ensiluokkainen poliitikko kulkee ainakin jossain määrin omia polkujaan. Käytännössä tämä on haasteellista, sillä yksittäisen poliitikon taustalla vaikuttavat lukuisat voimat ja näkökulmat, joilla on omanlaisensa suhde poliitikon toimintaan vallankäyttäjänä – osasta poliitikko on asemansa ja ammattinsa takia riippuvainen.

KUVIO 9 Poliitikko vallankäyttäjänä ja poliitikon taustalla vaikuttavat voimat

Palonen (2011b, 22) nostaa esiin, että retorisisissa tutkimuksissa on usein häivytetty puoluekanta, hallitus vastaan oppositio -asetelma tai puoluepiiskurin asema pois. Voidaan ajatella, että varsinkin poliittisten toimijoiden keskuudessa näiden asioiden pitäminen itsestäänselvyyksinä on ymmärrettävää – toimivathan he niiden asioiden varassa päivittäin. Tiettyjen parlamentaarisen puheen konventioiden hyväksyminen tai niihin tottuminen oli havaittavissa myös Niinistön haastattelusta. Itsestäänselvytykset eivät kuitenkaan ole absoluuttisia, ja Suomessa ei ole tehty tutkimusta siitä, näkevätkö kansanedustajat ja kansalaiset kyselytunnin roolin ja siellä käydyn keskustelun samalla lailla. Esimerkiksi opposition rooliin kuuluva haastaminen saattaa näyttäytyä erilaisena debattia välimatkan päästä seuraavalla katsojalle. Palonen (2011b, 21) toteaa, että parlamentin jäsenet ovat retorisen kontrollin kohteena, koska heidän valinnastaan päättävät kansalaiset vapaissa vaaleissa. Ei kuitenkaan ole kovin todennäköistä, että kansalla on vahva kontrolli parlamentaarisesta debatista ensinnäkin siksi, että poliittinen keskustelu on ajoittain epämääräistä. Toisekseen tietyn alan asiantuntijoiden keskustellessa on asiaan perehtymättömän vaikea arvioida argumenttien paikkansapitävyyttä. Kolmas ongelmakohta parlamentaarisen retoriikan kontrollia kohtaan tulee esiin siinä, ettei yleisölle tarjota minkäänlaisia systemaattisia tilastoja tai toistuvia arviointeja parlamentaarisen keskustelun laadusta eduskunnan kyselytunnilla. Tämä tekee kansalaisten osallistumisen poliittiseen arviointiin haasteelliseksi. Poliittinen puhe näyttäytyy erilaisena politiikan sisäpiiriläisille ja tavallisille kansalaisille.

Puhe on sellaista, että sen ulkopuolisen kansalaisen on melkein mahdotonta seurata sen keskustelun logiikkaa, siis sitä asiaa koskevaa logiikkaa, koska se logiikka hämärtyy siinä, se ei selkene, että mitkä tän asian puolesta ja vastaan esitetyt tärkeät perustelut, koska sitä keskustelua ei haluta käydä näin. [...] Se keskustelu ei johda siihen, että kaikille kuulijoille olisi entistä selkeämpää, missä nämä rajalinjat kulkee, vaan se on todennäköisempää, että keskimääräinen kuulija on entistä enemmän eksyksissä. Ainoastaan se sisäpiiriläinen voi sen ymmärtää, että mitä nää puheenvuorot oikein tarkoittaa. (Kyösti Pekosen haastattelu.)

Tämä voikin johtaa siihen, että kansalla ei ole mahdollisuuksia ottaa osaa poliittiseen arviointiin. Puheenvuorojen jyrkät ristiriidat ja mustavalkoinen todellisuus voivat edesauttaa sitä, että yksilö valitsee puolensa keskustelusta tai jättäytyy kokonaan sen ulkopuolelle:

Tavalliset ihmiset, jos ne on poliittisesti sitoutuneita, niin ne uskoو sen oman ryhmän pitämän puheen, koska ne on jo etukäteen siihen sitoutuneita ja sitten se, joka on kaikkein orvoimmassa asemassa, niin sille homman logiikka ei selviä ollenkaan eikä se jaksa katsoa sitä. (Kyösti Pekosen haastattelu.)

Epäparlamentaarisella retoriikalla voidaan vaarantaa muun muassa politiikan uskottavuus. Eduskunnan vanhan käytännön mukaan toista kansanedustajaa ei saa sanoa valehtelijaksi ilman nuhteita. Niinistö totesi, että tästä on tullut eräänlainen mittari epäparlamentarisessa puheessa sen lisäksi, että puhemieheen kohdistuvat arvioinnit on vanhan tradition mukaan arvioitu epäsopiviksi. Kansanedustajat ja ministerit ovat kuitenkin keksineet muita ilmauksia, joilla saman asian voi välittää. Esimerkiksi mainittakoon seuraavat puheenvuorot:

Tässä on kaksi erilaista näkökulmaa. Se on demokratiaa, arvoisa valtiovarainministeri, ja sitä ei pidä myöskään tuomita väärän totuuden puhumiseksi. *Jutta Urpilainen (sd.)* (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 3/2009.)

Kyllä tässä nyt kierrettiin kuin kissa kuumaa puuroa. *Annika Lapintie (vas.)* (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 82/2009.)

[...] mutta kysymyksen alkuosassa oli myös piirteitä, jotka itse asiassa vielä pahentavat tätä keskustelua, väitteitä, virheellisiä syytöksiä. *Jyrki Katainen, valtiovarainministeri (kok.)* (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 82/2009.)

Niinistö totesi, että sanan ”valehtelija” välttämässä on mukana myös tapakulttuurirasitusta. Kuten yllä annetut esimerkit osoittavat, vaikutelman valehtelemisestä tai ainakin kiertelystä voidaan antaa monin keinoin. Oleellista nykyisessä käytännössä näyttää olevan se, että valehtelu tarkoittaisi tahallista asioiden väärentämistä. Kenties valehtelu ei kuitenkaan ole se oleellisin asia parlamentaarista retoriikkaa tai puhujan vastuuta arvioitaessa. Lakoffin (2004,

76–77) mukaan oleellisempaa on luottamuksen pettäminen²⁹, sillä se on demokraattisen järjestelmän perusta. Tarkoituksenmukaisuus on myös ollut yhtenä kunnianloukkauksen rangaistavuuden kriteerinä Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksessä, jossa käsiteltiin oikeudenkäyntiavustajaan kohdistuneen teon loukkaamistarkoitusta (ks. KKO:2007:56). Laissa kunnianloukkauksen piiristä on kuitenkin rajattu pois arvostelu, ”joka kohdistuu toisen menettelyyn politiikassa, elinkeinoelämässä, julkisessa virassa tai tehtävässä, tieteessä, taiteessa taikka näihin rinnastettavassa julkisessa toiminnassa ja joka ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä.” Näyttää siltä, että kunnianloukkauksen kiertäminen on yllättävän helppoa parlamentaarisessa retoriikassa. Niinistö itse toteaa, että toimiessaan valtiovarainministerinä hän koki, että siinä roolissa on hyväksyttävä myös henkilökohtaisuuksiin menevää retoriikkaa. Niinistö totesi, että:

[...] musta se kuuluu siihen poliittiseen retoriikkaan ja jokainen tuolla olija ymmärtää, että jos siinä ohessa vedetään ”sydän on kuin jäätä” niin et se on retorinen keino vahvistaa sitä asia-argumentointia. En mä usko, että siellä kukaan hätkähtää, että nythän tolle sanottiin tosi pahasti ja sillä tavalla voi mitata sitä, että mitä on kohtuudella velvollinen sietämään, mitä yleisen elämänsäilytyksen mukaan tuommoisessa tilanteessa on velvollinen sietämään. (Sauli Niinistön haastattelu.)

Puron (2006, 130–131) mukaan eettisessä argumentoinnissa osapuolet ovat tasa-arvoisia ja he tavoittelevat yhteistä päämäärää. Saman näkemyksen mukaan politiikassa on ja pitääkin olla vaihtoehtoja, mutta hallitus-oppositio -asetelman itsestään selvä ”riitaisa” asetelma pitäisi ainakin voida kyseenalaistaa. Tämä ajatus tiivistyy hyvin myös eräässä aineistoon sisältyneessä puheenvuorosta:

²⁹ Lakoff (2004, 76–77) nostaa esiin presidentti Bushin puheet Irakin sodan yhteydessä, joiden perusteella luotiin mielikuvaa siitä, että Yhdysvallat lähti sotaan ensinnäkin puolustamaan omaa maataan terroristeja vastaan ja toiseksi vapauttamaan Irakin – ei hakemaan omaa hyötyä. Lakoff toteaa, että nämä ovat väärää mielikuvia, joita vahvistettiin ja toistettiin presidentin puheissa. Missä menee valehtelun, liioittelun ja harhaanjohtamisen raja, Lakoff kysyy. Valehtelua on vaikea arvioida, sillä jos henkilö itse uskoo asiaansa, ei sitä voi pitää valehteluna.

Meillä on varmasti samanlaiset ajatukset näissä asioissa. Sitten on varmasti asioita, joissa on erimielisyyttä, mutta tätä tämä maailma on. Ei tässä sen ihmeempää. *Jyrki Katainen, valtiovarainministeri (kok.)* (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 3/2009.)

Sitaatissa esitetty kannanotto on tullut ministeriltä, joten se laskee jossain määrin sen objektiivisuutta; juuri tällainen argumentointihan hallituksen retoriseen tyyliin kuuluu. Voidaan nähdä, että nykyisessä keskustelukulttuurissa olisi hallituksen etu, jos oppositio lakkaisi esittämästä arvostelevia kysymyksiä ja tuomasta esiin erimielisyyttä riippumatta siitä, onko erimielisyys aitoa vai pikemminkin politikointia.

Politiikan ja retoriikan yhteenliittyminen eettisten periaatteiden kanssa ei ole itsestäänselvyys. On myös tavattu ajatella, ettei etiikalla ja politiikalla ole mitään tekemistä toistensa kanssa. On kuitenkin virheellistä ajatella, että retoriikka tai politiikka olisi sen kauempana etiikasta kuin mikään muukaan oppi, tieteenala tai tutkimuskohde. Välinpitämättömyys politiikan eettistä ulottuvuutta kohtaan voi aiheuttaa sen, että valta ja vallankäyttö suljetaan pois etiikan piiristä. Poliitiikan välineen, väkivallan, huomioon ottaen tämä tuntuisi kuitenkin vähintäänkin oudolta (ks. Weber 2009, 131–134). Myös Aristoteleen teoksista on nähtävissä, että hän laski etiikan politiikkaan ja ylipäätään järkevän ihmisen toimintaan kuuluvana oleellisena osana (esim. *Retoriikka* 1356a25; *Nikomakhoksen etiikka* II 6.1106b26–1107a2). Antiikissa retoriikka nähtiin syvällisempänä kuin pelkkänä suostuttelun välineenä, kuten on hyvin havaittavissa seuraavista Aristoteleen kirjoituksista:

Samalla kyvyllä on näet valmius nähdä sekä totuus että todenkaltainen, ja samanaikaisesti ovat ihmiset luonnostaan riittävän hyvin suuntautuneita kohti totuutta ja useammissa tapauksissa tavoittavat totuuden. Siksi sillä on valmius osua arvostettuihin mielipiteisiin, joka osuu totuuteenkin. (*Retoriikka* 1.1.1355a14–18.)

Lisäksi pitäisi kyetä vakuuttamaan kuulija vastakkaisista käsityksistä aivan kuin syllogismien yhteydessä, ei sen vuoksi, että toimisimme vastakkaisten käsitysten mukaisesti, sillä ei pidä taivuttaa toisia pahaan, vaan jotta meiltä ei jäisi huomaamatta asioita ja jotta voisimme kumota toisen väärä argumentteja. (*Retoriikka* 1355a30.)

Myös Weber nosti esiin etiikan ja politiikan suhteen. Palosen (2011b, 25) mukaan Weber ymmärsi hyvin retoriikan poliittisen luonteen, joten voidaan ajatella, että Weberin käsitykset

politiikasta ja etiikasta ovat verrattavissa poliittisen retoriikan etiikkaan. Weber (2009, 136–137, 147–148) erotti toisistaan vakaumuseettisyyden ja vastuullisuuseettisyyden. Vakaumuseettinen toimija saattaa tietää, että toiminnan seuraukset ovat pahoja, mutta hän ei koe olevansa siitä vastuussa. Vakaumuseetikko on velvollinen toimimaan vain vakaumuksensa mukaisesti, koska esimerkiksi maailma tai Jumala on vastuussa maailman pahuudesta. Vastuullisuuseettinen toimija sen sijaan näkee vastuunsa oman toimintansa seurauksista ja ottaa yhteiskunnan realiteetit ja ihmisten heikkoudet mukaan suunnitelmissaan. Weber ei kuitenkaan ota suoranaisesti kantaa siihen, tulisiko poliitikon toimia vakaumuseetikkona vai vastuullisuuseetikkona. Weberin mukaan nämä kaksi täydentävät toisiaan ja ne ovat läsnä siinä henkilössä, jolla saattaa olla kutsumus politiikkaan:

Minulla on vaikutelma, että yhdeksässä tapauksessa kymmenestä [vakaumuseetikoista] on kyse suunpieksäjistä, jotka eivät tunne aidosti, mihin he ryhtyvät [...]. Sen sijaan on mittaamattoman vaikuttavaa, kun kypsä ihminen – samantekevää, onko hän ikävuosiltaan vanha tai nuori – joka kokee vastuullisuuden seurauksista todellisesti ja täysin sieluin ja toimii vastuullisuuseettisesti ja silti jossain kohdassa sanoo: ”Tässä seison, enkä muuta voi”. (Weber 2009, 147–148.)

Yllättävän yleiseltä tuntuu käsitys siitä, että politiikka on luonnostaan jotain kieroaa tai epärehellistä. Sitäkin hämmästyttävämpää on se, että tätä tilaa pidetään jollain lailla itsestään selvänä tai hyväksyttävänä. Myös retoriikkaa on aikoinaan kutsuttu ”kreikkalais-roomalaisen antiikin hirviömäiseksi poikkeamaksi³⁰” (ks. Perelman 1996, 182). Retoriikka on ilmiselvästi taito³¹, jota voidaan käyttää niin hyvien ja arvokkaiden kuin huonojen ja epäilyttävien päämäärien edistämiseen. Kenneth Hudson (1978) kirjoittaa teoksessaan *The language of modern politics*:

It is unfortunately true that success in politics [...] is rarely achieved, at least nowadays, without doing a good many things which a Victorian would have considered shameful, and rightly so. To lie, evade, tell half-truths, mislead and tread on other people's faces in order to win power is shameful [...]. (Hudson 1978, 102.)

³⁰ Sanonnan lanseerasi 1800-luvulla tunnettu historioitsija Jacob Burckhart (1818–1897).

³¹ Tässä tutkielmassa retoriikka nähdään sekä teoreettisena että käytännöllisenä käsitteenä ja oppina.

Ottamatta kantaa poliittisen taktikoinnin, valehtelun tai puolitotuuksien kertomisen väliseen yhteyteen, voidaan kyseenalaistaa, miten ajoittain jopa julkisuushakuinen retorinen nokittelu edistää poliittista päätöksentekoa, vaihtoehtojen kriittistä arvioimista tai ylipäättään eduskunnan toimintaa. Tuntuu myös siltä, etteivät kaikki kansanedustajat pyri ylläpitämään asiakeskustelua tai puolesta ja vastaan argumentointia:

Ne [kansanedustajien argumentointi asian puolesta tai asiaa vastaan] on sellaisia poikkeustilanteita melkein siinä kokonaisuudessa ja se on kyllä aika pieni osa siitä kahdestasadasta, jotka viitsii, osaa ja haluaa... (Kyösti Pekosen haastattelu.)

Virtú tarkoittaa muun muassa hallitsijan tai johtajan tilannetajua ymmärtää, milloin on aika poliittiselle toiminnalle. Virtú voidaankin yksinkertaistaa taidoksi toimia menestyksekkäällä tavalla poliittisissa tilanteissa. Virtúun liittyy olennaisesti myös *prudentian*, eli harkinnan kyky. Luonnollisesti retorinen nokittelu voi ajaa kansanedustajan ja puolueen etua, mutta on myös mahdollista, että se toisaalta nakertaa koko poliittisen päätöksentekojärjestelmän uskottavuutta. Ongelmalliseksi tämä nousee etenkin siksi, että puoluerajat ovat hämärtyneet viime vuosien aikana. Mitä enemmän puolueet kansan silmissä näyttävät yhtenäiseltä massalta, sen todennäköisemmin puoluekritiikki kaatuu lopulta koko poliittisen järjestelmän taakaksi.

Menestykselliseen poliittiseen toimintaan tuntuu luontevalta lisätä myös pitkäjänteisyyden kriteeri. Ankersmitin (1996, 14–16) mukaan virtú ja prudentia ylittävät etiikan rajat, sillä niiden mukaan poliittista toimintaa määrittävät muutkin kuin moraaliset tekijät. Poliittinen näkemys on siis Ankersmitin mukaan arvojen ja faktojen yläpuolella. Poliittinen näkemys on kuitenkin laaja ja teoreettinen käsite, joten voidaan ajatella, etteivät yksittäiset poliitikot ole arvojen ja faktojen yläpuolella. Valta tuo aina mukanaan vastuun. Mielestäni seuraavassa Valkosen (2003) sitaatissa tuodaan hyvin esiin ne asiat, joihin myös poliittisen viestinnän yhteydessä tulisi kiinnittää huomiota:

Tärkeitä kysymyksiä viestinnän eettisten periaatteiden pohdinnassa ovat esimerkiksi sen arvioiminen, vaarantuuko vuorovaikutussuhteessa jotain arvokasta, kuten luottamus

toisiin, tai millaisia laajempia seurauksia jollain tietyllä viestintäteolla voi olla vuorovaikutustilanteessa. (Valkonen 2003, 38–39.)

Etiikasta puhuttaessa tullaan lopulta aina samaan tienhaaraan: mitä tehdään, kun hyvään päämäärään kytkeytyy moraalisesti arveluttavia tai muuten vilpillisiä keinoja. Ei ole olemassa yksiselitteistä kaavaa siihen, milloin päämäärä oikeuttaa keinot. (Weber 2009, 138.) Esimerkiksi Anneli Jäätteenmäki sai kokea Irak-gate tapahtumaketjun yhteydessä, ettei valtaan voi pyrkiä keinoilla millä hyvänsä – varsinkaan, jos siitä jää kiinni³². Kuten tästä esimerkistä on nähtävissä, melkein mitä toimintaa tahansa on mahdollista perustella hyvällä päämäärällä – tässä tapauksessa oppositiojohtaja Jäätteenmäki nosti Keskustan hallitukseen, mikä puolestaan mahdollisti yhteiskunnan kehittämisen Keskustan arvomaailman suuntaan. Weber (2009, 145) toteaaakin, että poliitikon tulisi tiedostaa ne eettiset paradoksit, joita poliitikon ammatti tuo mukanaan.

Kutsumus poliitikon ammattiin ja halu tämän kutsumuksen toteuttamiseen vaativat sydämenlujuutta. Sen, jolla on kutsumus poliitikon ammattiin, tulee pystyä seisomaan asiansa takana ja pysymään lujana epäilijöitä vastaan. (Weber 2009, 149–150.) Ammattipoliitikon tehtävä vaatii poliitikolta asiallisuutta ja vastuullisuutta. Ankersmit (1996, 243) toteaa, että politiikan alueella niin sanottu *moraalinen kartta* on kadotettu, ja myös epävarmuus poliittisella kentällä on lisääntynyt. Vaarana onkin, että poliitikot voivat pakoilla vastuutaan suosimalla suoran demokratian muotoja – kuromalla umpeen esteettistä rakoa hänen ja edustettavien välillä. Tällöin on palkitsevampaa keskittyä lyhyen jänteen asioihin, sillä pitkän tähtäimen työ vaatii enemmän sekä poliitikolta että kansalaisilta. Puolueet ovat ajautuneet liian lähelle kansalaisia, ja riskinä on, että asioiden sijaan painavampia ovat asioiden kiinnostavuus, julkisuus ja lopulta vaalit. Esimerkiksi gallupeihin tuijottelu auttaa vain pysymään kiinni lähimenneisyydessä, ei katsomaan tulevaisuuteen.

³² Irak-vuoto eli Irak-gate johti lopulta pääministeri Anneli Jäätteenmäen eroon keväällä 2003 vain muutama kuukausi eduskuntavaalien jälkeen. Irak-vuodon yhteydessä Jäätteenmäki kiisti ensin nähneensä salaisiksi luokiteltuja asiakirjoja ja sitten pyytäneensä näitä asiakirjoja. Kun pääministeriltä kysyttiin kommenttia tapahtumaketjuun ja salailuun, hän vastasi ”puhun niin totta kuin osaan”.

This may suggest what has been our gravest loss in the transition from aristocracy to democratic society: the eighteenth century “man of honor” can exist in contemporary democracy only in its nasty caricature of the Mafia godfather. In our own democratic age of “men without chests” to use Fukuyama’s terminology, we can only regret the eighteenth-century aristocrat (or rather his ideal) whose moral and political independence necessarily is a thing of the past. (Ankersmit 1996, 346.)

Ankersmit (1996, 358–359) kuitenkin korostaa, etteivät nykypoliitikot ole sen tyhmempiä tai vähemmän omistautuneita politiikalle kuin esimerkiksi 1700-luvulla eläneet kollegat. Nykypäivän valtion ja yhteiskunnan suhde on vain sellainen, että se pakottaa poliitikot käyttäytymään lyhytnäköisesti ja tyhmästi. Vuorovaikutteisuuden vaatimus on kuitenkin Pekosen mukaan kuulunut kiinteästi parlamentarismen historiaan ja on katsottu, että julkinen poliittinen vuorovaikutteisuus, avoin dialogi olisi mahdollista:

Sehän on [julkinen poliittinen vuorovaikutteisuus] ollut tässä parlamentarismen historiassa 1800-luvun John Stuart Millejä ja kumppaneita, niitten aikaan...ei me tietenkään voida haikailla tai ei voida palata 1800-luvun käytäntöihin tietenkään, mutta että se on ollut tässä parlamentarismen historiassa aina ajoittain esillä ja on puhuttu ja on katsottu, että se on mahdollista. (Kyösti Pekosen haastattelu.)

Edustuksellinen demokratia voisi muuttaa tämän suunnan säilyttämällä kunnian ja vastuun kahleet. Kansanedustajat edustavat kansaa, joten ei ole yhdentekevää, miten he käyttävät heille annettua valtaa. Kansalaiset tarvitsevat visioita, joiden pohjalta he voivat kehittää poliittista arvostelukykyyään (Pekonen 2008, 32). Poliitikkojen ei ole mahdollista muuttaa poliittista keskustelua tai sen sisältöjen näkyvyyttä mediassa yksin. Pekosen mukaan myös medialla, kuten sanomalehdistöllä, televisiolla ja eduskuntatoimittajilla, olisi peiliin katsomista siinä tavassa, miten asioista uutisoidaan:

Kyllähän eduskunnassa on fiksuja kansanedustajia, jotka osaa hyvin argumentoida ja siellä on sellaisia tilanteita, joissa tärkeistä asioista ihan oikeasti argumentoidaan puolesta ja vastaan [...], niin kyllä sen median pitäisi paremmin seurata sitä ja ottaa nää tällaiset keskustelut esille ja jotenkin kertoa niistä ja jatkaa sitä keskustelua. (Kyösti Pekosen haastattelu.)

Beinerin (1983, 157, 162–167) mukaan yhteiskuntaa leimaa *tylsyys*. Poliitikasta tehdään speaktaakkelia siinä toivossa, että ihmiset saadaan herätettyä kollektiivisesta poissaolon ja toiminnan välttelemisen tilasta. Näin politiikassa hallitsee *pathos praxiksen* sijaan, ja ihmiset nähdään virikkeitä kaipaavina potilaina eikä aktiivisina ja itsenäisinä toimijoina. Beinerin (1983, xv) mukaan onkin välttämätöntä, että sekä kansalaisuus ja sen merkitys että poliittisuus ja sen suhde kieleen määritetään uudelleen. Hänen mukaansa liberaali politiikka ei ole muuta kuin huijaus, ellei globaaleista muutoksista voida keskustella ja tehdä niitä ymmärrettäväksi kielen avulla. Beiner toivookin, että poliittisen arvioinnin tutkiminen auttavat näiden asioiden selvittämisessä. Poliittisen arvioinnin tulisikin olla näkyvää, mikä tarkoittaa, että poliittisen arvioinnin kohteena olevista asioista tulisi keskustella julkisesti ja avoimesti. Julkisen keskustelun ja mediasisältöjen ”vinoutumat” voivat kuitenkin heikentää kansalaisten mahdollisuuksia tehdä poliittisia arvioita, vaikkakin politiikan uutisointi on neutraalistunut valtalehdissä 2000-luvulle tultaessa (ks. Holmberg 2004, 29, 234). Kenties viihteellisyys, nopeatempoisuus ja myyvät otsikot ovat ottaneet puoluepolitiikan paikan mediakentällä. Almonkari ja Isotalus (2010) haastattelivat puolueenjohtajia³³ poliitikon viestintätaitoista, ja heidän haastattelemansa johtajat totesivat, että nykyään on yhä vaikeampaa puhua asiasisällöistä, substanssista. Holmbergin (2004) mukaan kiinnostavuus on tärkein uutiskriteeri: ”tämän kehityksen lopputulos on, että kiinnostava esitetään tärkeänä, sen sijaan että tärkeä yritettäisiin esittää kiinnostavasti” (s. 246). Kansalaisten osallistuminen poliittiseen arviointiin edellyttää aitoa vuorovaikutusta ja julkista keskustelua asiasisällöistä, ei viihdyttäviä speaktaakkeleita.

³³ Aineisto pitää sisällään kaikkien eduskunnassa toimivien puolueiden puolueenjohtajien haastattelut.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

5.1 Parlamentaarisen puheen luonne ja pelisäännöt

Parlamentaarinen retoriikka eduskunnan kyselytunnilla näyttäytyy tämän tutkielman pohjalta mielenkiintoisena tutkimuskohteena. Siinä on nähtävissä parlamentaarisen retoriikan tunnusomaiset puolet. Kyselytunnilla on myös selvästi ominaispiirteitä, jotka erottavat sen muusta poliittisesta keskustelusta. Ensinnäkin kyselytunnille on sisäänrakennettu hallitus vastaan oppositio -asetelma, mikä omalla tavallaan antaa suuntaa ja myös luo rajoituksia puheenvuoroille. Toisaalta suullisen kyselytunnin puheenvuorojen julkinen luonne tuo oman merkityksensä retoriikkaan, puheenaiheiden valintaan sekä esimerkiksi kyselytunnin painoarvolle median ja yleisön silmissä.

Kyselytunti näyttäytyy tutkielman aineiston perusteella foorumina, jossa esiintyy niin deliberoivia, epideiktisiä kuin forensisiakin puheenvuoroja. Näistä tyypillisimpiä olivat kuitenkin deliberoivat puheenvuorot, joissa tähdätään toimintamallien muutokseen tulevaisuudessa. Näiden kolmen puhetyypin nopea tarkastelu saattaisi antaa sen vaikutelman, että deliberoivat puheenvuorot ovat laadukkaampia kuin epideiktiset, eli nykyhetkeä käsittelevät moite- ja ylistyspuheet tai forensiset, eli menneisyyden asioissa pysyttelevät syytös- tai puolustuspuheet. Niinistö kuitenkin totesi, että tulevaisuutta koskeva argumentointi on usein kovin pinnallista, eikä sillä todellisuudessa viedä tai pyritä viemään asioita eteenpäin. Tämä oli nähtävissä myös aineistossa: konkreettiset ehdotukset puuttuivat valtaosasta deliberoivista puheenvuoroista.

Hallitus- ja oppositioretoriikassa oli havaittavissa selkeitä eroja aineiston pohjalta. Ministerit turvautuivat tyypillisesti deliberoivaan retoriikkaan ja heidän argumentointinsa tavoite oli puolustaa tehtyjä valintoja. Oppositioretoriikassa esiintyi eniten epideiktistä retoriikkaa ja argumentoinnin päätavoite oli pyrkiä kyseenalaistamaan tai kumoamaan tehtyjä ratkaisuja.

Tämä näyttääkin hyvin todennäköiseltä, kun ottaa huomioon kyselytunnin luonteen keskustelufoorumina – että opposition odotetaan kyseenalaistavan hallituksen toimintaa. Toisaalta aineiston pohjalta vaikuttaa siltä, etteivät kaikki kyselytunnilla esitetyt kysymykset ole aitoja kysymyksiä, joihin todella toivotaan ministerin vastausta. Kysymyksen esittäminen mahdollistaa oman, julkisen puheenvuoron pitämisen.

Hallitusretoriikka oli tyypillisesti järkeen vetoavaa, kun taas oppositioretoriikassa esiintyi enemmän tunteisiin vetoavaa argumentointia. Järkeen vetoava argumentointi vaikuttaa olevan tunteisiin vetoavaa konkreettisempää. Eroja oli myös talousretoriikassa. Siinä missä oppositio pyrkii esittämään lisää tukea tarvitsevia kohteita, joutuu hallitus usein valitsemaan kahdesta realistisesta ja heikosta vaihtoehdosta sen paremman. Mielenkiintoista oli myös se, että siinä missä hallitus puhui ”taantumasta” tai ”taloustilanteesta”, käytti oppositio käsitteitä ”lama”, ”kriisi” tai ”katastrofi”. Oppositioretoriikka olikin selvästi värikkäämpää kuin hallitusretoriikka ja sille annetaan myös enemmän liikkumavaraa. Tyypillisin argumentaation puute oli näennäinen enthymema sekä siihen läheisesti liittyvät kaltevan pinnan argumentti ja luvaton ennakkopäätelmä. Tällöin eri muunnelmin tehdään johtopäätös, jota premissit eivät tue. Argumentin perustelut ovat siis huterat. Puutteelliset enthymemat ja argumentaatiovirheet olivat tyypillisimpiä opposition puheenvuoroissa. Hallitusretoriikassa esiintyi yllättävän vähän puutteellista argumentointia. Yksi selittävä tekijä siihen saattaa olla se, että moni opposition edustaja kysyi puheenvuorossaan useamman kuin yhden kysymyksen tai että kysymys hukkui pitkän puheenvuoron sisään. Näin ministereillä oli aikaa muotoilla sanomansa ja päättää mihin kysymyksistä vastaa tai jättää kokonaan vastaamatta osaan kysymyksistä. Myös arvoilla oli merkittävä osa kyselytunnin debatissa. Hallitusretoriikassa nojaututtiin enemmän vastuun, velvollisuuden ja hyödyllisyyden käsitteisiin, kun taas oppositioretoriikassa painottuivat varsinkin epäedullinen ja väärä. Vastuu ja velvollisuus nousivat kuitenkin esiin myös oppositioretoriikassa, mikä ei yllätä puolueiden linjausten pohjalta. Kyselytunnin keskustelu näyttää pohjaavan enemmän abstrakteihin arvoihin, mikä on samassa linjassa parlamentaariselle puheelle tyypillisen epämääräisyyden kanssa.

Leimaavinta parlamentaariselle retoriikalle eduskunnan kyselytunnilla näyttäisi olevan *pro et contra* -argumentaatio. Poliitikon tehtävään kuuluu kamppailu (ks. Weber 2009), ja myös kyselytunnilla poliittinen todellisuus jakaantuu *meihin ja muihin*. Näin ei ole yllättävää, että etenkin oppositioretoriikassa pyrittiin heikentämään vastapuolen luotettavuutta. Oppositioasemassa olevat puolueet tähtäävät muutokseen ja ovat siten keskustelun radikaalimpia osapuolia. Tutkielman aineistona toimineet kyselytunnit olivat vaalikauden puolivälistä. Keskustelu kovenee, kun vuoden 2011 eduskuntavaaleihin on enää muutama kuukausi aikaa. Eduskunta kokoontui talvitaun jälkeen ensimmäistä kertaa tiistaina 11.1.2011. Samana aamuna eduskunnan varapuhemies Seppo Kääriäinen (kesk.) ja toinen varapuhemies Tarja Filatov (sd) olivat haastateltavina Ykkösen aamu-tv:ssä. Filatov totesi haastattelussa, että vaalikevään synnyttämiä poliittisia jännitteitä on mahdollista purkaa esimerkiksi kyselytunnilla. Keskustelussa nousi esiin, että jännitteitä on nyt myös hallituspuolueiden välillä, kun puolueet pyrkivät voimakkaammin erottumaan toisistaan. Tätä ei ollut juuri nähtävissä aineiston kyselytunneilla, joilla oppositio ja hallitus erottuivat selvästi omiksi ryhmikseen. Kääriäisen mukaan vaalien lähestyminen näkyy myös siinä, että: ”eduskunnassa aletaan puhumaan enemmän ja enemmän yleisölle, siis vaaliyleisölle”. Vaalikauden puolivälissä oppositio ja hallitus erottuvat selkeämmin omiksi rintamiksi, kun taas vaalikeväänä pinta säröilee hallituspuolueiden kesken.

Kyselytunti ei ole päätöksenteon, vaan julkisen keskustelun paikka. Toisaalta vaihtoehtojen esiintuomista ei voida pitää itseisarvona, jos vaihtoehdot eivät tosiasiallisesti ole realistisia. Esimerkiksi antiikin kansankokouksissa poliitikoilla oli tavoitteena vakuuttaa kuulijat ja käännä heidät ajatun asian taa. Kyselytunnin keskustelu pysyy kuitenkin usein liian pinnallisena, jotta sen avulla voitaisiin tosiasiallisesti pyrkiä vakuuttamaan toisia kansanedustajia samalle kannalle. Varsinkin oppositioretoriikka näyttää olevan suunnattu omalle puolueelle ja omille kannattajille, jotka haluavat nähdä voimakasta politiikkaa. Kenties sekä hallitus- että oppositioretoriikan tavoitteena on pääasiassa saada hyväksyntää niiltä, jotka jo valmiiksi ajattelevat samalla lailla.

Päätöksentekoon vaikuttaminen vaatisi sitä, että pyrittäisiin vaikuttamaan vastapuoleen. Aidosti puntaroiva arena³⁴ edellyttää, että vaihtoehtoja etsitään ja niiden paremmuutta vertaillaan tarkoituksenmukaisella ja tehokkaalla tavalla. Tämän takia voidaan todeta, ettei eduskunnan kyselytunti ole aidosti vuorovaikutteinen arena. Vaikuttaa siltä, ettei tämä ole vain suomalaisen parlamentaarisen retoriikan ominaispiirre. *Helsingin Sanomissa* nostettiin esiin presidentti Barack Obaman mielipide hänen ja republikaanien välisestä vuorovaikutuksesta: ”Jos sanoisin, että kalat elävät meressä, he sanoisivat *ei*” (Sanottua 2010). Kyselytunnilla ei myöskään vallitse yksimielisyyttä siitä, miten tehtyjä päätöksiä tai nykyistä politiikkaa tulisi kuvata. Tämä osoittaa, ettei poliittisten päätösten arviointi ole yksiselitteistä, mutta osaltaan se myös kuvastaa opposition roolia ”räksyttäjänä”³⁵. Pekosen mukaan tässä vuorovaikutteisuuden ongelmassa on kyse laajemmin edustuksellisten instituutioiden ja kansanedustajien merkityksestä:

Koko tää klassinen teema, että mikä tää puheen merkitys on ja dialogisuus, niin se liittyy tähän, että mikä parlamentin ja edustuksellisten instituutioiden ja kansanedustajien merkitys tässä järjestelmässä on. Kansanedustajia ei oikeastaan arvosteta hirveästi ja että se on pelkkää puhetta mitä eduskunnassa tehdään, niin se kertoo tästä, että se on jonkinlainen mittari tälle, että missä me nyt mennään ja se tilanne ei ole kovinkaan valoisa myöskään tän dialogisuuden näkökulmasta. (Kyösti Pekosen haastattelu.)

Kyselytunti näyttää loppujen lopuksi yllättävän konsensushakuiselta keskustelufoorumilta. Sekä hallitus- että oppositiopuolueet noudattavat kahta syvälle juurtunutta pelisääntöä: ensinnäkin hallitus- ja oppositiopuolueet pysyttelevät omissa poteroissaan ja toiseksi valkoista lippua ei nosteta. Poliitiikka perustuu aina lopulta konfliktiasetelmaan – saavutetulta rajalinjalta ei vetäydytä, ellei ole pakko tai ellei olla varmoja, että myös toinen osapuoli on valmis tekemään myönnytyksen. Yhteiskunnassa onkin aina latentteja konflikteja, ja tarvittaessa demokratiajärjestelmän tulee tarjota mahdollisuus ja tilaa näiden konfliktien tuomiseen esille. Mouffe pitää poliittisen elämän konflikteja väistämättöminä ja suotavina,

³⁴ Palosen (2011b, 4) mukaan parlamentti voidaan mieltää vaihtoehtoja puntaroivaksi edustustoksi.

³⁵ Opposition ajoittain aiheettomalta vaikuttavaa arvostelua kuvataan esimerkiksi internetin keskustelupalstoilla räksyttämiseksi.

sillä ne osoittavat, että poliittinen on elossa ja hyvissä voimissa (esim. Mouffe 2005b, 111–113, 118–119, 152). Beinerin (1983, xiv–xv) mukaan moni asia jää nykyään poliittisen keskustelun ulkopuolelle³⁶ – niiden tuomista keskusteluun ei sinänsä vältetä, vaan niitä ei yksinkertaisesti näy missään. Illuusio konfliktista voikin olla vaarallinen, sillä itsestään selvä konfliktiasetelma ei takaa sitä, että ristiriidat pystytään ottamaan esille tai että asioista puhuttaessa pyritään huomioimaan kaikki aspektit. Kenties politiikan konsensushakuisuus kätkeytyy kyselytunnin ajoittain kuohuvalta näyttävän pinnan alle. Ajoittain vaikuttaa siltä, että maailma pelkistyy kyselytunnin debatissa mustavalkoiseksi ja kansalaisten tulisi pystyä valitsemaan jompikumpi todellisuus. Maailma on kuitenkin harmaa ja täynnä ristiriitoja, ja jokainen kyselytunti päättyy aikanaan.

Schmittin (2008, 338–342) mukaan nykydemokratioissa on luovuttu ideaalisen parlamentarismien ajatuksista. Esimerkiksi siitä ajatuksesta, että keskustelun avulla voitaisiin tosiaan saavuttaa yhteisymmärrys, on annettu periksi. Yksittäisen edustajan mielipide mukautuu puolueen linjauksien pohjalta, ja ryhmät vastustavat toinen toisiaan. Keskustelut, joita käydään julkisen kanavan ohi, eivät ole keskusteluita, vaan *neuvotteluita*. Näin parlamenttikeskustelu toimiikin pikemmin valtasuhteiden koetinkivenä kuin areenana käyttäen sananvapauttaan. Päätöksenteko siirtyy muille foorumeille, ja julkinen keskustelu parlamentissa toimii ainoastaan päätösten julkaisuareenana. Mahdollisuus siihen, että päätöksenteon takana ovat puolueenjohtajat tai esimerkiksi intressiryhmät, kasvaa. Koska päätökset tehdään parlamentin ulkopuolella, ei parlamentti enää ole se paikka, jossa tehdään poliittisia päätöksiä.

Poliittinen julkinen keskustelu kaipaa vuorovaikutteisuutta. Aidon vuorovaikutuksen mahdollistavia foorumeita on varmasti politiikan sisäpiirissä, mutta julkisen keskustelun puolelta ne tuntuvat puuttuvan kokonaan. Poliittisen puntaroinnin tulisi olla julkista, jotta kansalaiset voisivat ottaa siihen osaa. Vaikuttaa siltä, että päätöksenteko on erotettu julkiselta

³⁶ Tästä esimerkkinä avuttomuuden tunne, kun kohdataan eettistä ja sosiaalista kehitystä, jota ihminen ei pysty hallitsemaan.

areenalta. Tarvitaankin kanava, joka tukee kansalaisten mahdollisuutta ottaa osaa poliittiseen arviointiin. Eduskunnan kyselytunnilla olisi mahdollisuuksia toimia avoimena, vertailevana ja ristiriidat mahdollistavana keskustelufoorumina, jos asiakysymysten käsittely voitaisiin nostaa puoluepolitiikan ja hallitus-oppositio -asetelman yläpuolelle.

5.2 Muutoksen tuulia

Margaret Thatcher: There is no alternative³⁷.

Ankersmitin (1996, 368–369, 372) mukaan maailma tarvitsee moraalisesti vastuuntuntoista äänestäjää, mikäli nyt edessä olevat haasteet aiotaan ylittää. Ideologioiden maailmassa äänestäjien toiveissa oli jonkinlaista koherenssia. Nyt se puuttuu lähes kokonaan, ja äänestäjät ovat ymmällään ja jossain toiveiden, pelkojen ja toiveiden pelättyjen seuraamusten välitilassa. Vahvempi valtio tai poliittisten puolueiden keskeisempi rooli voisi Ankersmitin mukaan auttaa täyttämään nykyistä politiikan tyhjiötä. Äänestäjien ailahtelevaisuus onkin demokratian suurin uhka. Tämän vuoksi tarvitaan vahvaa valtiota tai puolueiden voimakkaampaa ja selkeämpää otetta, jotta toisilleen ristiriitaiset asiat saataisiin suljettua pois poliittisen arvioinnin piiristä. Valtion valta on puolueiden valtaa ja edustukselliset poliitikot ovat äänestäjien valitsemia. Demokratian ydin, vapaus, ei sulje pois poliittisen vallan olemassaoloa – näiden voidaankin katsoa sisältyvän toisiinsa.

Kansanedustajat ovat nykyään aktiivisemmassa roolissa kuin presidenttivetöisinä vuosina. Eduskunta on nyt, ainakin muodollisesti, politiikan keskiössä. (Raunio 2004, 149). Niinistö nosti esiin, että suomalainen parlamentaarinen puhekuulttuuri on vielä kaukana

³⁷ Sanonta tuli tutuksi Margaret Thatcherin pääministerivuosina, jolloin Thatcherin hallinto pyrki osoittamaan, että vapaamarkkinatalous on modernin yhteiskunnan ainoa vaihtoehto. Fraasi oli niin leimallinen, että Thatcherin elämäkerran kirjoittaja, Claire Berlinski, nosti sen elämäkerran otsikkoon: *There Is No Alternative: Why Margaret Thatcher Matters* (2008). Slogan on myös tiivistetty muotoon TINA.

parlamentarismien kehdestä, Britannian parlamentista, jossa keskustelu on korkeatasoista, mutta pitää sisällään myös näytöstyyliin järjestettyjä yhteisbuuauksia. Niinistö toteaa, että ”meidän kyselytunti hyvinkin puolustaa paikkaansa – ei sirkushuvina”. Niinistö ei myöskään ollut erityisen huolissaan siitä, että epäasiallinen keskustelu heikentäisi politiikan uskottavuutta:

Mä en koe kyselytunteja sillä tavalla, että ne heikentäisi politiikan uskottavuutta – nykyisestäään. [...] Jos joku pitää kyselytuntia sirkushuvina, niin sille ei edes löydy sanaa, miltä tämä muu kokonaisuus kevyemmässä lehdissä näyttää. Se on niin paljon pahempaa. Sen takia mä en koe, että kyselytunti jotenkin heikentäisi sitä kuvaa, mikä politiikasta ulospäin näyttää. (Sauli Niinistön haastattelu.)

Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei kyselytunnin roolia poliittisen keskustelun foorumina voisi miettiä uudelleen. Nykyisellään se ei riittävästi tue kansalaisten mahdollisuuksia ottaa osaa poliittiseen arviointiin. Myös Pekonen toteaa, että kansanedustajilla ja muillakin olisi peiliin katsottavaa siinä, miten poliittisista asioista puhutaan julkisuudessa. Kenties kyselytunti voisi olla se arena, jonka kautta suomalaiset saisivat nähtäväkseen laadukasta poliittista väittelyä, ristiriitojen esiin nostamista ja vaihtoehtojen vertailua. Keskeisiin poliittisiin kysymyksiin politikoinnin sijaan keskittyvä julkinen väittely voisi edistää koko poliittisen järjestelmän uskottavuutta ja luotettavuutta. Muutos on aina mahdollinen, jos vain löytyy yhteistä halua sen toteuttamiseen.

Niinistö totesi, että yksi keino tehostaa kyselytunnin retoriikkaa olisi nopeuttaa keskustelua. Kysymyksen pyörittely ja pitkäpuheisuus vievät tilaa keskustelun tehokkuudelta. Nyt usea puhuja pyrkii käyttämään annetun minuutin, vaikkei kysymys tai vastaus sitä vaatisi. Niinistön mukaan suomalaisessa parlamentaarisessa retoriikassa voitaisiinkin päästä lähemmäs brittidebatin tasoa, jos pääasiana olisi kysymys ja vastaus – ei se, kuinka paljon aikaa kenelläkin on käytettävissä omaan puheenvuoroonsa:

[...] mitä lyhyempi ja ytimekkäämpi ja yksiteräisempi kysymys on, sen tiukemmaksi ja tyhjentävämmäksi se keskustelu menee. Nimittäin jos mä esitän kysymyksen ja

perustelen sitä kysymystä laajasti tuolla argumentilla ja tuolla argumentilla, niin vastaaja voi tarttua niihin argumentteihin eikä siihen kysymykseen. (Sauli Niinistön haastattelu.)

Myös Pekonen on samoilla linjoilla Niinistön kanssa:

Mediakin on täysin hakoteillä siinä, kun ne tekee sitä tavallaan onko läsnä vai ei läsnä ja kuinka monta puheenvuoroa on käyttänyt valtiopäivien aikana. Näillä ei ole mitään tekemistä sen kannalta, että onko todella pätevä kansanedustaja ja vaikuttava kansanedustaja ja kuunnellaanko sen puheita. (Kyösti Pekosen haastattelu.)

Kiinnittämällä julkinen huomio puheen kestosta ja puheiden määrästä puheen sisältöön ja sen laatuun, olisi myös poliitikoilla enemmän mielenkiintoa panostaa laadukkaaseen retoriikkaan. Ideaalitilanteessa politiikan tulisi palvella asiaa eikä poliitikon tai puolueen etua (esim. Weber 2009, 131), mutta ymmärrettävästi *asian palveleminen* on haastavampaa, mikäli kansanedustajaa ei valita eduskuntaan tai jos puolue jää oppositioon. Pekosen mukaan kaikki liittyy lopulta eduskunnan asemaan:

Tavallaan se mun logiikka lähtee siitä, että ainoa tie parantaa sitä keskustelun ja puheen laatua on eduskunnan aseman ja merkityksen vahvistuminen ja korostaminen. Että niin kauan kun se on hallituksen talutusnuorassa ja sillä ei ole omaa päätösvaltaa tai vaikutusvaltaa asioihin, niin niin kauan sen puheenkin merkitys, mitä siellä puhutaan, niin sillä ei ole asioihin kovin suurta merkitystä. Vasta sellainen tilanne, että kansanedustajat oikeasti tietää selkäytimellään se, että he voivat muuttaa, että he vaikuttaa asioihin, he voi muuttaa asioita sillä puheellaan, niin vasta tää tietoisuus, tää mahdollisuus voi ratkaisevasti vaikuttaa niihin eduskunnan puhekäytäntöihin. (Kyösti Pekosen haastattelu.)

Politiikan markkinointi on luonnollinen osa poliittista toimintaa, mutta se ei saisi nousta politiikan keskeisimmäksi sisällöksi. Vaakakupissa eivät ole vain yksittäisten puhujien tai puolueiden vakuuttavuus, vaan laajassa mittakaavassa koko poliittisen päätöksentekojärjestelmän uskottavuus. Keskustelun laadun parantamisessa tulisi kiinnittää huomiota retoriikkaan ja varsinkin argumentointiin. On hyvä muistaa, ettei pätevä ja vakuuttava argumentointi tarkoita samaa kuin tylsä, pitkäväteinen ja vaikeaselkoinen poliittinen jargon. Poliitikasta ei kuitenkaan tarvitse tehdä speaktaakkelia siinä toivossa, että ihmiset saadaan kiinnostumaan politiikasta. Poliittisen arvioinnin yhteisöllisyys ja julkisuus

saattaisivat herättää kansaa enemmän kuin sirkushuvien tarjoaminen. Pätevästi argumentoitu puhe voi olla värikäs ja tunteita herättävä. Niinistökään ei puhemiehenä vierastaisi voimakkaampia salireaktioita tai keskustelun värikkyyttä, jos salissa näyttää siltä, ettei esitetty kysymys ole relevantti tai jos annettu vastaus lähtee kiertelemään. Näin hyväksi havaittu ja päteväksi todettu argumentaatiomalli voisi yleistyä kyselytunnin debatissa, kun poliittinen yhteisö pyrkisi itse säätelemään ja kehittämään parlamentaarisen retoriikan laatua. Tämä voisi synnyttää positiivisen kierteen poliittisessa yhteisössä, jossa Sauli Niinistön mukaan jokainen puhuja ”pakottaa toinen toistaan parempaan”.

Weber (2009, 130) on todennut, että puhujan tukeutuminen enenevässä määrin ”vaikutukseen” asettaa vastuun toiminnan seurauksista vaakalaudalle. Tällöin vaarana on, että poliitikko ajautuu näyttelijäksi ja keskittyy asioiden sijaan markkinoimiseen.

It is useless to attack politics directly by showing how much its practices are in conflict with morality and reason. This sort of discourse convinces everybody, but changes nobody...I believe it is better to follow a roundabout road and to try to convey the great a distaste for certain political practices by showing how little they yield that is at all useful.

- Montesquieu (1949, 112 Hirschmanin 1976, 76 mukaan)

Montesquieuta mukaillen voidaan todeta, että poliittisten käytänteiden muuttamiseen vaaditaan konkreettisia keinoja. On mahdollista pyrkiä muuttamaan asioita yksilötasolla, ja moni poliitikko varmasti näyttääkin tässä hyvää esimerkkiä. Pekonen kuitenkin toteaa, että aito vuorovaikutteisuus edellyttää sitä, että parlamentilla olisi todellista valtaa:

Pääsääntöisesti pitää lähteä siitä, että kansanedustajatkin haluaa tehdä hyviä päätöksiä mieluummin kuin huonoja. Yksinkertaisesti tän tyylinen logiikka puhuu dialogisuuden puolesta. [...] Silloin kun kaikki pätevimät ja vaikutusvaltaisimmat kansanedustajat ymmärtää, että he vaikuttaa ja se instituutio vaikuttaa tähän asiaan, niin tää on se dialogisuuden mahdollisuus. (Kyösti Pekosen haastattelu.)

Toinen vaihtoehto onkin tehdä parlamentaarisesta retoriikasta ja sen vuorovaikutteisuudesta, asioiden ajamisesta ja puheen laadusta tietoisempaa suurelle yleisölle, jolloin jokainen yksilö vai vaikuttaa asiaan oman äänestyskäyttäytymisensä kautta poliittisen arvioinnin tuloksena.

Tällöin kansanedustajat voisivat nähdä kyselytuntidebatin merkittävyyden selkeämmin. Vaikka äänestäjät päättävät puolueiden kohtalosta, päättävät puolueet valtioiden tulevaisuudesta. Puolueilla onkin ratkaiseva rooli siinä, millaiseksi poliittinen keskustelu muodostuu. Puolueet voisivatkin säilyttää kunnian ja vastuun kahleet, jotka ovat historian saatossa nähty yhteiskuntajärjestyksen ideaalina (ks. Ankersmit 1996, 358–359). Parlamentaarisisessa retoriikassa on omat ongelmakohtansa. Puhe ei missään nimessä ole asiatonta, mutta usein sillä on muita päämääriä kuin asian palveleminen. Poliitikko on kamppailua vallasta ja poliittisen puheen julkisuus asettaa poliitikon haasteelliseen asemaan: kuinka pitää kiinni sisällöllisistä päämääristä, kun se ei takaa näkyvyyttä tai menestystä. Poliitikko ei kuitenkaan pysty yksin muuttamaan politiikan markkinapaikkaa pitkäjänteisemmäksi tai vuorovaikutteisemmaksi. Kysymys onkin siitä haluavatko puolueet, media ja kansalaiset tukea poliittisen arvioinnin mahdollistavaa viestintäkulttuuria vai riittääkö kaikille osapuolille viihtyminen seuraavan suuren spektaakkelin parissa.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 3/2009. [Tulostettu 5.2.2010] Saatavilla www-muodossa: http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/ptk_3_2009_p.shtml

Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 82/2009. [Tulostettu 5.2.2010] Saatavilla www-muodossa: http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/skt_82_2009_124_p.shtml.

Eduskunta. Täysistuntojen verkkolähetys. Saatavilla www-muodossa: <http://web.eduskunta.fi/Resource.phx/eduskunta/verkkolahetys.htx>

Asiantuntijahaastattelut

Niinistö, Sauli (2010) Haastattelu 6.5.2010.

Palonen, Kari (2009) Haastattelu 5.11.2009.

Pekonen, Kyösti (2011) Haastattelu 9.2.2011.

Sanomalehtiartikkelit

Akkanen, Juha (2010) Puolueista ei saa enää tolkkua. Helsingin Sanomat, 27.8.2010

Haglund, Lotta (2011) Perussuomalaisten 17,9 prosentin kannatus tasoissa Sdp:n kanssa. Helsingin Sanomat, Poliitikka, 17.2.2011.

Hautamäki, Jaakko (1995) Tulevaisuuden pohtija keskittyy logiikkaan. Helsingin Sanomat, Nimiä tänään, 13.11.1995.

Hautamäki, Jaakko (2009) Kansanedustajat joutuvat äänestämään itseään vastaan. Helsingin Sanomat, Kotimaa, 18.12.2009.

Junkkari, Marko (2010) Sdp ei lähde mukaan eläkeikää nostavaan hallitukseen. Helsingin Sanomat, Kotimaa, 24.7.2010.

Kivikangas, Matias (2010) Kansanedustajien lupauksen toteutumista pitäisi voida seurata paremmin. Helsingin Sanomat, Mielipide, 24.7.2010.

Sanottua (2010) Helsingin Sanomat, B7, 11.9.2010.

Internet-lähteet

Arvomaailmamme [online]. [viitattu 5.1.2011]. Saatavilla www-muodossa: <http://www.perussuomalaiset.fi/arvomaailmamme>.

Bundestagswahl 2005 [viitattu 9.10.2010]. Saatavilla www-muodossa: http://www.bundeswahlleiter.de/de/bundestagswahlen/BTW_BUND_05/index.html.

Eduskunta (2009) Oppositio hiillosti hallitusta vaalirahoituksesta [viitattu 20.3.2010]. Saatavilla www-muodossa: <http://web.eduskunta.fi/Resource.phx/eduskunta/ajankohtaista/tiedotearkisto.htx?templateId=1.htx&id=2664&titlenro=9/2009&sort=92009>.

Edusnet, Hallitus ja oppositio [viitattu 27.3.2010]. Saatavilla www-muodossa: <http://www.edusnet.net/default.asp?id=1290>.

Kant, Immanuel (1788) Critique of Practical Reason. A Penn State Electronic Classics Series Publication [online], [viitattu 5.8.2010]. Saatavilla www-muodossa: <http://www2.hn.psu.edu/faculty/jmanis/kant/Critique-Practical-Reason.pdf>

Keskusta on vastuunkantaja. [viitattu 5.1.2011]. Saatavilla www-muodossa: http://www.keskusta.fi/Suomeksi/Politiikka/Aate_ja_arvot.iw3.

KKO:2007:56 [online]. [viitattu 20.8.2010]. Saatavilla www-muodossa: [http://www.finlex.fi/fi/oiikeus/kko/kko/2007/20070056?search\[type\]=pika&search\[pika\]=kunnianloukkaus#aOT20070056_3](http://www.finlex.fi/fi/oiikeus/kko/kko/2007/20070056?search[type]=pika&search[pika]=kunnianloukkaus#aOT20070056_3).

Kokoomusaate [viitattu 5.1.2011]. Saatavilla www-muodossa: <http://www.kokoomus.fi/aate/>.

Laulu Arkadianmäeltä [online]. [viitattu 10.8.2010]. Saatavilla www-muodossa: <http://atuubi.yle.fi/keskustelu/id-2008200>.

Otto Wille Kuusinen, Eduskunta [viitattu 9.10.2010]. Saatavilla www-muodossa: <http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/hx5000.sh?{hnro}=910842&{kieli}=su&{haku}=kaikki>

Panorama of parliamentary elections 2005, IPU [viitattu 9.10.2010]. Saatavilla www-muodossa: <http://www.ipu.org/pdf/publications/elections05-e.pdf>

Periaatteet [Viitattu 10.1.2011]. Saatavilla www-muodossa: <http://www.sdp.fi/politiikka/periaatteet>

Täysistunto, Eduskunta [viitattu 20.5.2010]. Saatavilla www-muodossa: <http://web.eduskunta.fi/Resource.phx/eduskunta/tervetuloa/taysistunto.htx>

Kirjallisuus

Almonkari & Isotalus (2010) *Communication skills of political leaders in times of professionalization* (kongressiartikkeli 13.10.2010). Hampuri: European Communication Conference (ECREA 2010).

Ankersmit, Frank (1996) *Aesthetic Politics: Political Philosophy Beyond Fact and Value*. Stanford: Stanford University Press.

Aristoteles, *Nikomakhoksen etiikka*. Teokset, osa VII. Suomentanut S. Knuutila. Helsinki: Gaudeamus.

Aristoteles, *Retoriikka*. I ja II kirja. Teokset, osa IX. Suomentanut P. Hohti. Helsinki: Gaudeamus.

Beiner, Ronald (1984) *Political Judgment*. Chicago: University of Chicago Press.

Bertolt, Brecht (1964) *Runoja 1914–1956*. Suomentanut ja valikoinut B. Polttila. Helsinki: Tammi.

Cicero, Marcus Tullius, *Puhujasta (De oratore)*. Suomentanut A. Vuola. Helsinki: Gaudeamus.

Haapanen, Pirkko (1996) *Roomalaisten korkein taito: Johdanto antiikin retoriikkaan*. Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.): *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino, 23–50.

Hallamaa, Jaana (2004) *Moraalikysymyksiä koskeva väittely*. Teoksessa Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (toim.): *Argumentti ja kritiikki: lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*. Helsinki: Gaudeamus, 226–232.

Hart, Roderick (1984) *Verbal Style and the American Presidency*. New York: Academic Press.

Hart, Roderick (1997) *Modern rhetorical criticism*. Boston: Allyn & Bacon.

Heritage, John & Greatbatch, David Generating (1986) *Applause: A Study of Rhetoric and Response at Party Political Conferences*. *The American Journal of Sociology*, 92 (1), 110–157.

Hirschman, Albert O. (1977) *The passions and the interests: Political arguments for capitalism before its triumph*. New Jersey: Princeton University Press.

Holmberg, Jukka (2004) *Etusivun politiikkaa: yhteiskunnallisten toimijoiden representointi suomalaisissa sanomalehtiuutisissa 1987–2003*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä Studies in Humanities 30.

Hudson, Kenneth (1978) *The language of modern politics*. Basingstoke: Macmillan.

Joas, Hans (2000) *The genesis of values*. Cambridge: Polity Press

Jokinen, Arja (1999) *Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen*. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.): *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 126–159.

Lakoff, George (2002) *Moral Politics: How liberals and conservatives think*. Chicago: Chicago University Press.

Lakoff, George (2004) *Don't think of an elephant*. White River Junction: Chelsea Green Publishing.

Lukes, Steven (1974) *Power: A radical view*. Basingstoke: Macmillan.

Mattila, Mikko & Sänkiaho, Risto (2005) *Luottamus poliittiseen järjestelmään*. Teoksessa: Paloheimo, Heikki (toim.): *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Helsinki: WSOY, 73–87.

- Montesquieu, Charles de Secondat (1949) *On Politics*. Oeuvres Complets. Paris: Pleiade NRF.
- Mouffe, Chantal (2005a) *On the Political*. London: Routledge.
- Mouffe, Chantal (2005b) *The return of the political*. London: Verso.
- Paloheimo, Heikki & Wiberg, Matti (1997) *Politiikan perusteet*. Helsinki: WSOY.
- Palonen, Kari (1988) *Tekstistä politiikkaan*. Tampere: Vastapaino.
- Palonen, Kari (1993) *From policy and polity to politicking and politicization*. Teoksessa Palonen, Kari & Parvikko, Tuija (toim.): *Reading the political*. Helsinki: Valtiotieteellinen yhdistys, 6–16.
- Palonen, Kari (1997) *Kootut Retoriikat: Esimerkkejä politiikan luennasta*. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja (SoPhi)11.
- Palonen, Kari (2006) *The struggle with time. A conceptual history of “politics” as an activity*. Hampuri: LIT Verlag.
- Palonen, Kari (2011a) *Making sense of the parliamentary jargon: The need for a parliamentary literacy*. Teoksessa Palonen, Kari & Malkopoulou, Anthoula (toim.): *Rhetoric, Politics and Conceptual Change*. Painossa.
- Palonen, Kari (2011b) *Parlamentaarinen retoriikka: Puntaroivan ja suostuttelevan politiikan tyyli*. Artikkelikäsikirjoitus.
- Palonen, Kari & Summa, Hilikka (1996) *Johdanto: retorinen käänne?* Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.): *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino, 7–19.
- Pekonen, Kyösti (2008) *Poliittisten puolueiden uudet haasteet*. Teoksessa Korvela, Paul-Erik & Lindroos, Kia (toim.): *Avauksia poliittiseen ajatteluun*. Helsinki: Minerva, 11–34.
- Perelman, Chaïm (1996) *Retoriikan valtakunta*. Tampere: Vastapaino.
- Puro, Jukka-Pekka (2006) *Retoriikan historia*. Helsinki: WSOY.
- Rawls, John (1980) *A Theory of Justice*. Oxford: Oxford University Press.

- Ranta, Jorma (1990) *Valtiaat vaihtuvat*. Helsinki: Tammi.
- Raz, Joseph (2003) *The practice of value*. Oxford: Oxford University Press.
- Raunio, Tapio (2004) *The Changing Finnish Democracy: Stronger Parliamentary Accountability, Coalescing Political Parties and Weaker External Constraints*. *Scandinavian Political Studies*, 27 (2), 133–152.
- Rescher, Nicholas (1997) *Dialectics: A controversy-oriented Approach to the theory of knowledge*. Albany: State University of New York Press.
- Rinne, Jenni (2010) *Edustuksellisuus ja deliberaatio eduskunnan valiokuntatyöskentelyssä*. *Politiikka* 52 (3), 195–205.
- Schmitt, Carl (1976, alkuteos 1927) *The concept of the political*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Schmitt, Carl (2008, alkuteos 1928) *Constitutional Theory*. Durham: Duke University Press.
- Summa, Hilikka (1996) *Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan: Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus*. Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.): *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino, 51–83.
- Toulmin, Stephen (2003) *The uses of argument*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Uimonen, Raimo (1992) *Julkisuuspelejä. Imagonrakennus politiikassa*. Porvoo: WSOY.
- Urbinati, Nadia (2008) *Representative Democracy: Principles and Genealogy*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Valkonen, Tarja (2003) *Puheviestintätaitojen arviointi: Näkökulmia lukiolaisten esiintymis- ja ryhmätaitoihin*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä Studies in Humanities 7.
- Weber, Max (2009, alkuteos 1919) *Tiede ja politiikka: kutsumus ja ammatti*. Tampere: Vastapaino.
- Wiberg, Matti (2001) *Paluu politiikkaan*. Kunnallisan kehittämissäätiön Polemia-sarjan julkaisu nro 42. Helsinki: Kunnallisan kehittämissäätiö.

Wiberg, Matti & Koura, Antti (1998) *Kansanedustajat ovat kyselevinään ja ministerit ovat vastaavinaan: parlamenttikysymysten logiikka*. Teoksessa K. Palonen & H. Summa (toim.): Pelkkää retoriikkaa. Tampere: Vastapaino, 197–219.

Ylikoski, Petri (2004) *Kuinka argumentti voi epäonnistua?* Teoksessa Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (toim.): Argumentti ja kritiikki: lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot. Helsinki: Gaudeamus, 158–173.

LIITTEET

Liite 1. Parlamentaarisien retoriikan tyyli -lomake

Vilja Laaksonen
Jyväskylän yliopisto

Kevät 2010

Parlamentaarisien retoriikan piirteet

Taustatiedot

Puhuja: _____

Kesto: alle 1 min yli 1 min

Hallituspuolueet:

Suomen Keskusta
Kansallinen Kokoomus
Vihreä liitto
RKP

Oppositioapuolueet:

SDP
Vasemmistoliitto
KD
Perussuomalaiset

Kyselytunti/aihe: _____

I Puheenvuoron luonne

- Epideiktinen
 Deliberoiva
 Forensinen

II Puheenvuoron argumentointi

Argumentoinnin pohja:

- Esimerkki
 Tosiasia
 Keksitty tapahtuma
Enthymema
 Todistava
 Kumoava

Muu, mikä: _____

Argumentoinnin lähtökohta:

- Todellisuus
 Suotavuus

Argumentoinnissa ilmenee:

- Tunteisiin vetoavaan argumentointia
 Järkeen vetoavaa argumentointia
 Assosiativista argumentointia
 Dissosiativista argumentointia
 Virhepäätelmä/ virhepäätelmiä

Argumentoinnilla tähdätään:

- Välittömään/myöhempään toimintaan
 Alttiuteen tai valmiuteen hyväksyä väite
 Todistamaan/ puolustamaan
 Kumoamaan/kyseenalaistamaan

III Puhujan luotettavuus ja puheen arvot

Vastapuolen luotettavuutta pyritään

horjuttamaan hyökkäämällä:

- Asiaa kohtaan
 Ihmistä kohtaan
 Argumentointia kohtaan
 Puoluetta kohtaan

Puheenvuorossa perustellaan väitettä:

- Tavoiteltavan/ oikean käsitteellä
 Epäedullisen/ väärän käsitteellä
 Vastuun/ velvollisuuden käsitteellä
 Hyödyllisyyden käsitteellä

Puheenvuorossa pyritään:

- Kyseenalaistamaan vastapuolen luotettavuus
 Korostamaan vastapuolen epäluotettavuutta

Kommentteja tai havaintoja:

Liite 2. Haastattelurunko

Haastattelun teemat

I Kyselytunnin rooli ja kyselytunnilla käyty keskustelu

- Kyselytunnin rooli poliittisessa päätöksenteossa
- Retoriikan eri lajien rooli kyselytunnin keskustelussa
- Kyselytunnin näkyvyys ja julkisuus

II Hallitus-oppositio -vastakkainasettelu kyselytunnilla

- Hallitus-oppositio -asetelman merkitys kyselytunnilla
- Hallitus- ja oppositioretoriikan keskeisimmät osa-alueet

III Parlamentaarisen retoriikan eettinen ulottuvuus

- Epäparlamentaarinen ja epäeettinen puhe
- Arvoilla argumentoiminen
- Etiikan ja politiikan rajapinta
- Kyselytunnin keskustelun kehittäminen